

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO-DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

OKTOBAR 1964. GODINA VIII 10

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA VIII
Oktobar 1964.

Uredivački odbor:

SLAVKO KOMAR, *predsednik*

DRAGOLJUB BUDIMOVSKI, BOŽIDAR ĐUROVIĆ, DUŠAN KVEDER,
LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK, JOVAN POPOVIĆ, VOJISLAV RAKIĆ,
DRAŽEN SESARDIĆ, ALEKSANDAR ŠOKORAC, DRAGO VUČINIĆ

Glavni urednik: BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač: SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Predsednik Republike 363—364

PRIVREDA

Razvoj elektroenergetike 365—370

Stočarstvo 1957—1963. 371—380

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Organizacija fizičke kulture 381—384

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja 385—390

Govor predsednika Tita na Drugoj konferenciji nean-
gažovanih zemalja 391—394

Program za mir i međunarodnu saradnju (Deklaracija
Druge konferencije neangažovanih zemalja) 395—402

Jugoslavija i Mali 403—404

PRESEDNIK REPUBLIKE

Novi Ustav od 1963. zadržao je instituciju Predsednika Republike, usvajajući u osnovi dotadašnju ustavnu koncepciju o njegovom položaju kao šefa države, ali menjajući njegov položaj kao političko-izvršnog organa federacije.¹ Najvažnija promena se odnosi na odvajanje funkcija Predsednika Republike i predsednika Saveznog izvršnog veća koje su, prema Ustavnom zakonu, bile spojene u prvoj. Time je omogućeno jasnije razgraničenje nadležnosti Predsednika Republike i Saveznog izvršnog veća i jačanje odgovornosti Saveznog izvršnog veća pred Skupštinom.

Novi Ustav je, međutim, predvideo i određena političko-izvršna ovlašćenja Predsednika Republike. To naročito dolazi do izražaja u njegovoj ulozi pri sastavljanju Saveznog izvršnog veća i u njegovom pravu da obustavi određene propise Saveznog izvršnog veća za koje smatra da su nezakoniti. Predsednik Republike određuje mandatora za sastav Saveznog izvršnog veća, koji je ovlašćen da Saveznoj skupštini predlaže taj sastav.

IZBOR. Predsednika Republike bira Savezna skupština, koja je osnovni nosilac prava i dužnosti federacije, najviši organ vlasti i organ društvenog samoupravljanja u okviru prava i dužnosti federacije.²

Za Predsednika Republike može biti izabran kandidat iz redova poslanika ili iz redova građana. Ukoliko je za Predsednika Republike izabran kandidat iz redova poslanika, njemu prestaje poslanički mandat.³

Kandidata za Predsednika Republike mora predložiti Skupštini najmanje 30 poslanika po sopstvenoj inicijativi ili na osnovu predloga Saveznog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije. Za podnošenje kandidature potrebno je ispuniti sledeće uslove: da među predlagračima mora biti najmanje po pet poslanika izabranih u svakoj od republika i da polovina svih predlagrača mora biti iz redova poslanika Saveznog veća.⁴

Izbor Predsednika Republike vrši se na zajedničkoj sednici svih veća Skupštine. Procedurom izbora rukovodi predsednik Skupštine, a u tome mu pomažu četiri do osam poslanika koje Skupština prethodno izabere.⁵

Glasanje za Predsednika Republike vrši se tajno, glasačkim listićima na kojima su ođtampana imena svih predloženih kandidata.

Za Predsednika Republike izabran je kandidat koji je dobio većinu glasova. Izabrani kandidat daje zatim svečanu izjavu pred Saveznom skupštinom.

MANDAT Predsednika Republike traje četiri godine. Mogućnost ponovnog uzastopnog izbora iste ličnosti na položaj Predsednika Republike ograničena je samo na još jedan izborni period. Međutim, Ustav sadrži i klauzulu kojom se Josip Broz Tito oslobađa svih izbornih ograničenja. Time je u ime naroda i radnih ljudi Jugoslavije dato priznanje Josipu Brozu Titu za njegove istorijske zasluge u stvaranju nove Jugoslavije i ujedno istaknut značaj njegovog rada u stvaranju jugoslovenskog socijalističkog društva.

¹ Prava Predsednika Republike bila su utvrđena u čl. 71. Ustavnog zakona od 1953.

Vidi: »Predsednik Republike«, »Jug. pregled«, 1957, maj, str. 215—216 (55—56).

² Čl. 163. i 164. Ustava.

³ Čl. 219. st. 2. Ustava.

⁴ Čl. 221. Ustava.

⁵ Čl. 22. Odluke o privremenom poslovnom redu Savezne skupštine.

Novi Predsednik Republike bira se mesec dana pre isteka mandata Predsednika Republike koji je na dužnosti.⁶

Predsednik Republike predstavlja Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju u zemlji i u inostranstvu i vrši druge političko-izvršne funkcije koje određuje Ustav.⁷

OVLAŠĆENJA Predsednika Republike mogu se svrstati u nekoliko osnovnih grupa.

Prvu grupu čine *političko-izvršna ovlašćenja Predsednika Republike*. Ovde spadaju ovlašćenja Predsednika Republike da ukazom proglašava savezne zakone, da proglašava odluku Savezne skupštine o izboru Saveznog izvršnog veća, da predlaže izbor predsednika i sudija Ustavnog suda Jugoslavije, da predlaže izbor i razrešenje članova Saveta federacije i da predlaže imenovanje i razrešenje zamenika vrhovnog komandanta oružanih snaga. Predsednik Republike dodeljuje odlikovanja, daje pomilovanja, saglasno saveznom zakonu za krivična dela predviđena saveznom zakonom i proglašava ratno stanje ako Savezna skupština nije u mogućnosti da se sastane.⁸

U ovu grupu ovlašćenja spada i pravo Predsednika Republike da Saveznom veću Savezne skupštine predlaže kandidate za predsednika Saveznog izvršnog veća,⁹ da može da zahteva sazivanje sednice Saveznog izvršnog veća i da predsedava sednicama Veća kojima prisustvuje.

Predsednik Republike ima pravo da zadrži od izvršenja uredbe i druge propise Saveznog izvršnog veća »od opštijeg političkog značaja« pre njihovog objavljivanja. Konačnu odluku o ispravnosti takve privremene suspenzije donosi Savezno veće. Zato je Predsednik Republike dužan da sporno pitanje odmah iznese pred Savezno Veće Savezne skupštine radi donošenja konačne odluke¹⁰ i da zahteva da se određeno pitanje razmatra na sednici Saveznog izvršnog veća.

Predsednik Republike može predložiti Saveznoj skupštini da pretresa pojedina pitanja od opšteg političkog značaja i donese deklaraciju, rezoluciju ili preporuku za rad državnih organa, radnih i drugih samoupravnih organizacija.¹¹ Predsednik Republike obaveštava Skupštinu o stanju i problemima unutrašnje i spoljne politike.

Značajna su i ovlašćenja Predsednika Republike koja proizilaze iz njegovog prava da saziva Savet federacije radi razmatranja pitanja državne politike i delatnosti političko-izvršnih i upravnih organa. Savet federacije je posebno telo sastavljeno iz redova saveznih i republičkih funkcionera, funkcionera društveno-političkih i drugih organizacija i predstavnika javnog života. Iako ne donosi nikakve obavezne odluke, Savet federacije doprinosi da se obezbedi izvršavanje politike federacije. Članove Saveta federacije bira Savezno veće na predlog Predsednika Republike.¹²

Drugu grupu ovlašćenja Predsednika Republike čine *ovlašćenja koja proizilaze iz funkcije predstavljanja Jugoslavije u inostranstvu*. Predsednik Republike ukazom postavlja i opoziva ambasadore i poslanike Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u inostranstvu, prima akreditivna i opozivna pisma kod njega akreditovanih stranih diplomatskih predstavnika i izdaje isprave o ratifikaciji međunarodnih ugovora.¹³

Treću grupu čine *vanredna ovlašćenja koja Predsednik Republike ima za vreme ratnog stanja ili u slučaju neposredne ratne opasnosti*. U ovim slučajevima, na predlog Saveznog izvršnog veća, Predsednik Republike donosi uredbe sa zakonskom snagom o pitanjima iz nadležnosti

⁶ Čl. 221. Ustava.

⁷ Čl. 215, stav 1. Ustava.

⁸ Čl. 217, tač. 1, 2, 4, 5. i 6. Ustava.

⁹ Čl. 216. Ustava i čl. 3. Zakona o organizaciji i radu Saveznog izvršnog veća.

¹⁰ Čl. 218. Ustava i čl. 11. Zakona o organizaciji i radu Saveznog izvršnog veća.

¹¹ Čl. 34. i 35. Odluke o privremenom poslovnom redu Savezne skupštine i čl. 222. Ustava.

¹² Čl. 222. i čl. 224. Ustava.

¹³ Čl. 217, tač. 3. Ustava.

Savezne skupštine. Ove uredbe Predsednik Republike podnosi na potvrdu Skupštini čim ona bude u mogućnosti da se sastane. Ova vanredna ovlašćenja naročito se izražavaju u pravu Predsednika Republike da za vreme ratnog stanja donosi uredbe sa zakonskom snagom i da tim uredbama obustavlja pojedine odredbe Ustava Jugoslavije koje se odnose na pojedine slobode i prava građana, prava samoupravnih organizacija, ili na sastav i ovlašćenja političko-izvršnih i upravnih ograna.¹⁴ Ova ograničenja mogu se vršiti samo ako to zahtevaju interesi odbrane zemlje.

Ovlašćenja Predsednika Republike kao vrhovnog komandanta oružanih snaga Jugoslavije. Vršeci ovu funkciju on rukovodi Jugoslovenskom narodnom armijom i utvrđuje osnove planova pripremnih mera za odbranu zemlje; imenuje i razrešava zamenike vrhovnog komandanta oružanih snaga Jugoslavije; postavlja, unapređuje i razrešava generale, admirale i druge vojne starešine koje savezni zakon odredi; postavlja i razrešava predsednika, sudije i sudije-porotnike vojnih sudova i vojne tužioce.¹⁵

Predsednik Republike je i predsednik Saveta narodne odbrane, koji se stara o organizaciji mobilisanja izvora i snaga zemlje za potrebe narodne odbrane. Članove Saveta narodne odbrane imenuje i razrešava na predlog Predsednika Republike Savezno veće Savezne skupštine.¹⁶

Ustavni princip da je svaki nosilac javne ili druge društvene funkcije lično odgovoran za njeno vršenje odnosi se i na Predsednika Republike.¹⁷ Na osnovu ovog ustavnog principa proizilazi i odredba novog Ustava da Predsednik Republike vrši svoja prava i dužnosti na osnovu i u okviru Ustava i saveznih zakona i da je odgovoran Saveznoj skupštini u skladu sa Ustavom i saveznim zakonom.¹⁸

Predsednik Republike uživa imunitet određen Ustavom i saveznim zakonom.

U slučaju odsutnosti Predsednika Republike u vršenju njegovih funkcija zemenjuje *potpredsednik Republike*. Po Ustavu, potpredsednik Republike ne postaje novi predsednik u slučaju da Predsedniku Republike prestane funkcija pre isteka mandata.

¹⁴ Čl. 217, stav poslednji Ustava.

¹⁵ Čl. 215, st. 2. i čl. 256. Ustava.

¹⁶ Čl. 257. Ustava.

¹⁷ Čl. 86. Ustava.

¹⁸ Čl. 219, st. 1. i 2. Ustava.

Potpredsednika Republike bira Savezna skupština odmah po izboru Predsednika Republike. Predlog kandidature za izbor potpredsednika Republike podnosi se po istom postupku kao za izbor Predsednika Republike, a izbor se vrši javnim glasanjem (dizanjem ruke). Na predlog grupe od 20 poslanika, ili ako to odluči predsednik Skupštine, javno glasanje će se izvršiti poimenično. Skupština, međutim, može odlučiti da se izbor potpredsednika Republike izvrši tajnim glasanjem. U tom slučaju izborni postupak je isti kao i za izbor Predsednika Republike.¹⁹

Ukoliko je potpredsednik Republike savezni poslanik, on zadržava svoj poslanički mandat. Kao i Predsednik Republike, potpredsednik se bira na četiri godine. Potpredsednik ne može biti ponovo biran za naredni izborni period.

U pogledu ovlašćenja potpredsednika Republike, Ustav utvrđuje samo da on zamenjuje Predsednika Republike u vršenju njegovih funkcija u slučaju njegove odsutnosti iz zemlje. Međutim, Predsednik Republike može potpredsedniku poveriti vršenje određenih poslova iz nadležnosti Predsednika Republike. Te poslove određuje sam Predsednik Republike.

Za vršenje poslova iz svog delokruga Predsednik Republike može osnivati odgovarajuće službe.²⁰ Na osnovu ovog ustavnog ovlašćenja Predsednik Republike je doneo Odluku o osnivanju i radu *Generalnog sekretarijata Predsednika Republike*.²¹

U delokrug Generalnog sekretarijata spada pripremanje materijala potrebnog Predsedniku Republike, pripremanje materijala za sednice Saveta federacije, razmatranje predstavlja i pritužbi koje građani, radne i druge organizacije i društveno-političke zajednice upućuju Predsedniku Republike, prikupljanje i arhivsko sređivanje materijala o radu Predsednika Republike i staranje o objavljivanju toga materijala. U delokrug Generalnog sekretarijata spadaju i poslovi u vezi dodeljivanja odlikovanja, davanja pomilovanja itd. Predsednik Republike može odrediti Generalnom sekretarijatu da vrši i druge poslove.

Poslovima Generalnog sekretarijata rukovodi generalni sekretar Predsednika Republike, koji odgovara Predsedniku Republike za blagovremeno i pravilno vršenje poslova Generalnog sekretarijata.

A. P.

¹⁹ Čl. 26. Odluke o privremenom poslovnom redu Savezne skupštine.

²⁰ Čl. 217, st. 1, tač. 7. Ustava.

²¹ »Službeni list SFRJ«, 26/63.

RAZVOJ ELEKTROENERGETIKE

Počeci elektrifikacije na području Jugoslavije datiraju od kraja XIX i početka XX veka. U prvo vreme građene su gotovo isključivo male lokalne elektrane za rasvetu stanova, javnih objekata i ulica, a tek docnije i elektrane za potrebe većih zanatskih kapaciteta i industrije. Sredinom tridesetih godina počinje nešto intenzivnija elektrifikacija, ali sa još uvek jako izraženim lokalnim karakteristikama, bez dovoljne međusobne povezanosti i sistema.

U periodu između dva svetska rata (1918—1940), tj. za 22 godine, proizvodnja električne energije je jedva udvostručena, tako da je krajem tog perioda iznosila nešto više od milijardu kilovat-časova (kWh).

U tom periodu dolazi i do prvih pokušaja povezivanja elektrana u pojedinim užim područjima radi razmene energije, sinhronizacije proizvodnje i elektrifikacije širih područja zemlje. Tako je, na primer, na području hidroelektrane »Fala« — Maribor izgrađena mreža dalekovoda 80 kV i 35 kV, kojom su obuhvaćeni Varaždin, Medumurje i Laško; elektrane Trbovlje i Velenje povezane su prenosnom mrežom sa Kranjskim elektranama; u Hrvatskoj je osnovano udruženo preduzeće električnih centrala Zagreb—Karlovac, a sličnih pokušaja bilo je i u srednjoj Dalmaciji, Slavoniji, užoj Srbiji, Vojvodini, Makedoniji i Crnoj Gori. Zbog niskog nivoa proizvodnje i potrošnje električne energije, kao i usled opšte privredne nerazvijenosti zemlje, ovi pokušaji međusobnog povezivanja elektroenergetskih kapaciteta nisu mogli dovesti do stvaranja obuhvatnijeg elektroenergetskog sistema i šire elektrifikacije.

Elektrifikacija zemlje je ubrzana tek posle rata, a naročito od 1956, kada se pristupilo stvaranju jedinstvenog elektroenergetskog sistema Jugoslavije.

POSLERATNI RAZVOJ

U 1945. elektroenergetske kapacitete Jugoslavije sačinjavale su uglavnom male, najčešće izolovane, amortizovane, a delimično i demolirane ili u ratu uništene elektrane veoma različitih sistema, kao i nerazvijena, neujednačena i oštećena ili uništena prenosna mreža (vodovi različitih napona, itd.).

Raspoloživi proizvodni i prenosni kapaciteti elektroenergetskih objekata u 1945. iznosili su:

Instalisana snaga proizvodnih kapaciteta u MW

Ukupno	Hidroelektrane	Termoelektrane
524	211	313

Kapaciteti prenosne mreže

Napon u kV	Dužina u km	Broj trafo-stanica ukupno
110	338	98
60	210	
50	246	
35	906	
30	439	
27	39	
26	99	

Kapaciteti distributivne mreže u km

Ukupno	Visokog napona	Niskog napona
23.542	6.878	16.664

Ukupna proizvodnja električne energije u 1945. iznosila je 817 miliona kWh, tj. bila je manja od predratne.

Pošto zatečeni proizvodno-prenosni kapaciteti nisu mogli da zadovolje ni potrebe javne potrošnje, u prvim posleratnim planovima privrednog razvoja Jugoslavije ubrzana elektrifikacija postavljena je kao jedan od osnovnih preduslova za opšti razvoj zemlje, a posebno za razvoj bazične industrije. Osnovicu za takav ubrzani razvoj elektroenergetskih kapaciteta predstavljali su bogati energetske izviro zemlje, a naročito veliki energetske potencijali reka.¹

Posleratni razvoj elektroenergetike imao je četiri karakteristična perioda: 1947—1950, 1951—1955, 1956—1960. i 1961—1964.

PERIOD 1947—1950 karakteriše veliki porast proizvodnje uz relativno malo povećanje instalisanih kapaciteta. U tom periodu vrši se obnova i manje proširenje postojećih kapaciteta i počinje obimnija izgradnja prenosne mreže, čime se omogućava bolje korišćenje proizvodnih kapaciteta i bolje snabdevanje potrošača.

U tom periodu izgrađeni su i pušteni u pogon sledeći novi elektroenergetski kapaciteti: hidroelektrane Bogatići, Mariborski otok, Savica, Vlasenica, Zrnovci, Mesići, Mušovića Rijeka i Sokolovica, i termoelektrane: Vlaška, Mali Kostolac, Veliki Kostolac, Madžari, Pljevlja i Kotor, kao i nekoliko manjih termoelektrana.

Izgrađeno je i 862 km dalekovoda visokog napona od 110 kV, tako da je u 1950. prenosna mreža od 110 kV iznosila 1.200 km. Krajem 1950. ukupna instalisana snaga elektrana iznosila je 662 MW, i to hidroelektrana 290 MW, a termoelektrana 372 MW. Proizvodnja električne energije iznosila je 2.409 miliona kWh, tako da je gotovo udvostručena u odnosu na 1945.

U PERIODU 1951—1955. nastavljena je ubrzana izgradnja proizvodnih i prenosnih kapaciteta. Izgrađene su i puštene u pogon hidroelektrane: Pesočani, Seljašnica, Sapunčica, Ozalj II, Slap Zete, Moste, »Nikola Tesla« — Vinodol, Zavrle, Mariborski otok (još jedan agregat), Medvode, Vuzenica, Došnica, Jajce II, Slapovi na Uni, Vrla II, Ras, Ovčar, Meduvrše, Miljacka (rekonstrukcija), Zvornik, Vrla I, Jablanica i Dravograd (još jedan agregat), i termoelektrane: Subotica, Vlaška (još jedan agregat), Veliki Kostolac (tri nova agregata), Kosovo, Banovići, Jertovac, Foča i Madžari (jedan novi agregat), kao i nekoliko manjih termoelektrana.

Ovaj period naročito karakteriše ubrzana izgradnja hidroelektrana, čije je učešće u ukupnoj proizvodnji elektroenergie poraslo sa 40% u 1945. i 49% u 1950. na 60% u 1955.

U isto vreme izgrađeno je još 1.700 km dalekovoda napona 110 kV. Prenosna mreža u 1955. imala je ukupno 2.900 km dalekovoda od 110 kV i 35 trafo-stanica sa ukupno 1.100 MVA transformacije sa 110 kV na viši napon.

Ukupna instalisana snaga krajem 1955. iznosila je 1.197 MW, i to hidroelektrana 663 MW, a termoelektrana 534 MW. U isto vreme ukupna proizvodnja elektroenergie iznosila je 4.340 miliona kWh, tj. gotovo je udvostručena u odnosu na 1950, a u odnosu na 1945. gotovo četvorostručena.

¹ Iscrpnije o energetskim izvorima vidi u informacijama: »Elektroprivreda«, »Jug. pregled«, 1957, mart, str. 125—130 (29—34); »Energetika«, »Jug. pregled«, 1961, jun, str. 247—250 (51—54); »Proizvodnja i potrošnja uglja«, »Jug. pregled«, 1962, jun, str. 245—251 (111—117); i »Proizvodnja i prerada nafte«, »Jug. pregled«, 1960, oktobar, str. 413—415 (77—79).

PERIOD 1956—1960. karakteriše ubrzana izgradnja jedinstvenog elektroenergetskog sistema i početak obimnije izgradnje velikih, ekonomičnih elektrana. Istovremeno hidroelektrane definitivno preuzimaju vodeću ulogu u elektroenergetskim kapacitetima.

U ovom periodu puštene su u pogon hidroelektrane: Zvornik (tri nova agregata), Vrla III, Vrla IV, Ovčar i Međuvrške (još po jedan agregat), Kožnjari, Bistrica, Miljacka (rekonstrukcija dva agregata), Fužine, Gojak, Peruća, Mariborski otok i Vuzenica (još po jedan agregat), Vuhred, Ožbolt, Jablanica (tri nova agregata), Jajce I, Jajce II (još jedan agregat), Vrutok, Raven, Vrben i Perućica, i termoelektrane: Kolubara, Šoštanj i Kakanj, a u Jertovcu su puštena dva i u Trbovlju i Brestanici još po jedan novi agregat. Izgrađene su još neke manje termoelektrane lokalnog i industrijskog karaktera.

Krajem 1960. ukupna instalirana snaga elektroenergetskih kapaciteta iznosila je 2.410 MW, i to hidroelektrana 1.414 MW, a termoelektrana 996 MW, tako da se učešće hidroelektrana u ukupnim elektroenergetskim kapacitetima povećalo na 57%.

Brz razvoj hidroenergetskih kapaciteta zasnivao se na korišćenju velikih potencijala reka i na vremenskoj pogodnosti vodotokova. Dok je iskorišćenje vodnog potencijala u hidroelektranama u 1939. iznosilo svega 1%, u 1960. ono je povećano na oko 9%. Ovakva orijentacija u strukturi gradnje elektroenergetskih kapaciteta omogućila je jeftiniju proizvodnju električne energije, što je povoljno uticalo na proizvodnju u svim oblastima privrede.

Ukupna proizvodnja električne energije u 1960. iznosila je 8.929 miliona kWh, tj. više je nego udvostručena u odnosu na 1955. Proizvodnja po stanovniku povećala se od 75 kWh u 1939. na 484 kWh u 1960, tj. za više od pet puta.²

* * *

Razvoj kapaciteta za proizvodnju i prenos električne energije u Jugoslaviji u periodu 1947—1960. bio je izvanredno brz. Dok se u svetu proizvodnja električne energije udvostručuje u proseku za 10 godina, u Jugoslaviji je taj prosek u periodu 1947—1960. iznosio 5 godina. (Tabela 1.)

TABELA 1 — RAZVOJ PROIZVODNIH I PRENOSNIH KAPACITETA 1945—1960.

Period	Prosečne godišnje stope rasta			Instalirana snaga na kraju odnosnog perioda u MW i struktura u %			
	instalirana snaga	proizvodnja električne energije	dalekovodi	hidroelektrane		termoelektrane	
				MW	%	MW	%
1945	—	—	—	211	40	313	60
1947—1950	4,7	15,5	30	290	44	372	56
1951—1955	12,6	12,7	20	663	55	534	45
1956—1960	15,0	15,4	13	1.414	57	996	43

Podaci: »Elektroprivreda Jugoslavije«, izdanje Zajednice jugoslovenske elektroprivrede, Beograd, 1962.

* * *

U PERIODU 1961—1964. nastavljena je dalja ubrzana izgradnja proizvodnih i prenosnih kapaciteta. Ovaj period karakteriše nagli porast potrošnje električne energije u privredi i domaćinstvima i izgradnja krupnijih elektroenergetskih kapaciteta.

² Iscrpnije o razvoju elektroenergetskih kapaciteta u periodu do 1960. vidi u informacijama: »Elektroprivreda«, »Jug. pregled«, 1957, mart, str. 125—130 (29—34); »Proizvodnja i potrošnja električne energije«, »Jug. pregled«, 1960, jun, str. 259—262 (43—46); i »Razvoj energije«, »Jug. pregled«, 1961, jun, str. 247—250 (51—54), i 1963, jun, str. 267—272 (89—94).

Novi proizvodni kapaciteti. U periodu 1961—1964. pušteni su u pogon treći agregat HE Ožbolt od 20 MW (čime je završena izgradnja svih stepenica na Dravi do Maribora) i nekoliko većih hidroelektrana. (Tabela 2.)

TABELA 2 — VEĆE HIDROELEKTRANE PUŠTENE U POGON U PERIODU 1961—1964.

Hidroelektrane	Rečni sliv	Količina instalirane snage u Qm ² /sek	Pad u m	Instalirana snaga u MW	Godišnja proizvodnja u milionima kWh
Bistrica	Uvac—Drina	36	382	100	350
Kokin Brod	Uvac—Drina	43	75	22	45
Split sa akumulacijom Peruća	Cetina	110	346	258	1.600

Podaci: Zajednica jugoslovenske elektroprivrede.

U isto vreme intenzivno se grade i veliki hidroenergetski objekti na Trebišnjici i Drini i hidroelektrane na Drimu i Vardaru, nastavlja se korišćenje voda Drave i ispituju mogućnosti korišćenja vodnog potencijala i drugih reka (Lim, Riječina) i nekih ponornica (Lika, Gacka).

Istovremeno proširuju se i postojeći i grade novi termokapaciteti — termoelektrane i toplane — radi racionalnijeg korišćenja rezervi uglja, naročito niskokaloričnih vrsta. Počinje i intenzivnija izgradnja i korišćenje toplana kao elektroenergetskih izvora. (Tabela 3.)

TABELA 3 — VEĆE TERMoeLEKTRANE I TOPLANE PUŠTENE U POGON U PERIODU 1961—1964.

Termoelektrane i toplane	Instalirana snaga u MW	Godišnja proizvodnja u milionima kWh
Kolubara III	32	160
Kosovo I	64	320
Kosovo II	125	615
Brestanica	12	60
Lukavac I	64	320
Toplana Zagreb I	64	320

Podaci: Zajednica jugoslovenske elektroprivrede.

Izgradnjom termoelektrane Kosovo omogućeno je racionalnije i ekonomičnije korišćenje zaliha kosovskog ugljenog basena i stvoreni su povoljni uslovi za obezbeđenje elektroenergijom Kosova i Metohije i jednog dela Makedonije, naročito železare Skoplje, što će imati pozitivan uticaj na dalji razvoj privrede ovih područja.

Puštanjem u pogon elektroenergetskih objekata izgrađenih u ovom periodu, instalirana snaga elektrana povećala se od 2.410 MW u 1960. na 3.312 MW u 1964, od čega na hidroelektrane otpada 1.778 MW, a na termoelektrane 1.534 MW. U isto vreme proizvodnja električne energije povećana je od 8.929 na oko 14.150 kWh (podaci za 1964. procena). Pri tome je naročito porasla proizvodnja hidroenergije, iako je u 1964. u odnosu na prethodnu godinu opala usled izrazito nepovoljnih hidroloških prilika, zbog čega se instalirani hidroenergetski kapaciteti nisu mogli koristiti u punoj meri. (Tabela 4.)

TABELA 4 — PROIZVODNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE U 1939. I 1960—1964.

(U milionima kWh)						
	1939	1960	1961	1962	1963	Indeks 1964* 1939
Ukupno	1.173	8.929	9.924	11.275	13.536	14.150 1.120
Hidroenergija	566	5.985	5.658	6.851	8.029	7.150 1.264
Termoenergija	607	2.944	4.266	4.424	5.507	7.000 1.153

* Procena.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

Uporedo sa izgradnjom novih i proširenjem postojećih proizvodnih kapaciteta izgrađivana je i proširivana i *pre-nosna mreža*, a naročito mreža dalekovoda 220 KV. Završeni su ili se nalaze neposredno pred puštanjem u pogon dalekovodi: Split—Mraclin (oko 360 km), Titograd—Srbobran (oko 400 km), Mraclin—Kidričevo (oko 90 km) i Mostar—Kakanj (oko 110 km). Puštene su u pogon i trafo-stanice u Mraclinu, Titogradu i Srbobranu (220/110 kV). Izgrađeno je i više duplih dalekovoda radi dvostrukog povezivanja jedinstvenog elektroenergetskog sistema. (Tabela 5.)

TABELA 5 — RAZVOJ PRENOSNE MREŽE 1961 — 1963.

Godina	Prenosna mreža od 110 kV		Prenosna mreža od 220 kV	
	dalekovodi* u km	trafo-stanice u MVA	dalekovodi u km	trafo-stanice u MVA
1961	5.453	2.381	1.147	220
1962	5.717	2.584	1.392	820
1963	5.941	3.015	1.644	958

* Izražena dužina jednostruke linije, jer su dupli dalekovodi računati kao dve jednostruke dužine.

Podaci: Zajednica Jugoslovenske elektroprivrede.

U izgradnji su dalekovod Titograd—Mostar—Kakanj (oko 150 km), trafo-stanice u Kaknju (220/110 kV), Skoplju, Kruševu, Đakovu i Beogradu (proširenje), kao i razvodna postrojenja u Bajinoj Bašti i Mostaru. Započela je ili će uskoro započeti izgradnja dalekovoda Lukavac—Đakovo, Kosovo—Skoplje, Bajina Bašta—Beograd i Bajina Bašta—Kruševac, u ukupnoj dužini od oko 480 km.

* * *

Iako je posleratni razvoj elektroenergetskih kapaciteta bio vrlo dinamičan (tabela 6) i ukupna *proizvodnja* električne energije povećana u odnosu na 1946. za preko jedanaest puta, ona je u poređenju sa nekim razvijenijim evropskim zemljama još relativno niska (tabela 7).

TABELA 6 — PROIZVODNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE 1946 — 1964.

Godina	Proizvodnja u milionima kWh	Indeksi	
		bazni	lančani
1946	1.160	100	
1950	2.409	204	100
1955	4.340	375	182
1960	8.929	768	204
1964*	14.150	1.219	158

* Procena.

Podaci: do 1960 »Elektroprivreda Jugoslavije«, a za ostale godine dokumentacija Zajednice jugoslovenske elektroprivrede

TABELA 7 — PROIZVODNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE U JUGOSLAVIJI I NEKIM RAZVIJENIJIM EVROPSKIM ZEMLJAMA U 1962.

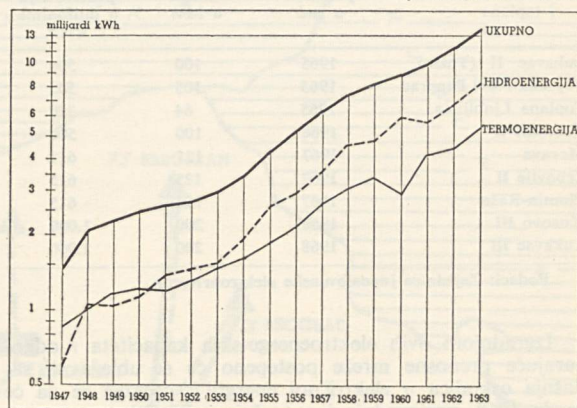
Zemlje	Ukupna proizvodnja u milionima kWh	Broj stanovnika u hiljadama	Proizvodnja po stanovniku u kWh
Austrija*	17.023	7.081	2.405
Belgija	17.700	9.221	1.920
Bugarska	6.048	8.013	756
Čehoslovačka	28.740	13.856	2.068
Francuska	83.412	46.998	1.774
Grčka*	2.451	8.402	294
Holandija	19.248	11.797	1.625
Italija	62.712	50.170	1.250
Jugoslavija	11.280	18.841	599
Mađarska	9.120	10.061	911
Poljska	35.388	30.324	1.169
Rumunija*	8.657	18.567	466

* Podaci za 1961.

Podaci: Prema Statističkom godišnjaku SFRJ, 1964.

GRAFIKON 1 — PROIZVODNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE 1947—1963.

(U milijardama kWh)

Postignuti rezultati u razvoju proizvodno-prenosnih kapaciteta nisu mogli da zadovolje povećane potrebe potrošnje električne energije. Zbog toga su morale biti preduzimane mere za ograničenje potrošnje, a naročito u 1964, kada je, zbog nepovoljnih hidroloških prilika (suše) i zakašnjenja u izgradnji nekih novih elektrana, došlo, i pored znatnog uvoza, do pomanjkanja električne energije i redukcije potrošnje za preko 1.000 miliona kWh. Ova ograničenja su se naročito negativno odrazila na proizvodnju i izvoz — kao i na ekonomski položaj — onih privrednih organizacija koje najviše koriste električnu energiju (proizvođači aluminijuma, karbida, ferolegura i sl.).

PLAN IZGRADNJE ELEKTROENERGETSKIH KAPACITETA DO 1968.

Disproporcija između proizvodnje i potrošnje električne energije zahtevala je izgradnju novih elektroenergetskih postrojenja. Stoga je i pre donošenja novog sedmogodišnjeg plana doneta odluka o izgradnji novih proizvodnih i prenosnih kapaciteta i preduzete su mere za ubrzanu izgradnju ranije započetih objekata, kako bi se proizvodnja do 1968. povećala na oko 28.650 miliona kWh.

U izgradnji je više većih hidroelektrana, kao i nekoliko termoelektrana velikih kapaciteta koje su locirane na područjima bogatih ugljenih basena (tabela 8 i 9).

TABELA 8 — HIDROELEKTRANE U IZGRADNJI

Hidro-elektreane	Godina puštanja u rad	Rečni sliv	Količina instalirane snage Qm³/sek.	Pad u m	Instalisana snaga u MW	Godišnja proizvodnja u milionima kWh
Globočica	1965	Drim	50	108	42	250
Senj	1965	Lika-Gacka	60	434	216	1.040
Dubrovnik I	1965	Trebišnjica	90	295	208	1.700
Bajina Bašta	1966	Drina	600	70	240	1.430
Potpeć	1967	Lim	60	50	36	240
Rijeka	1967	Riječina	15	350	36	140
Grančarevo I	1967	Trebišnjica	140	105	108	450
Srednja Drava I	1967	Drava	450	30	132	621
Rama	1968	Neretva	64	325	160	710
Špilje	1968	Drim	90	95	66	378
Tikveš	1968	Vardar	60	101	48	215

Podaci: Zajednice jugoslovenske elektroprivrede.

TABELA 9 — TERMoeLEKTRANE I TOPLANE U IZGRADNJI

Termoelektrane i toplane	Godina puštanja u rad	Instalisana snaga u MW	Godišnja proizvodnja u milionima kWh
Lukavac II (Tuzla)	1965	100	500
Toplana Novi Beograd	1965	105	502
Toplana Ljubljana	1965	64	320
Kostolac II	1966	100	500
Morava	1967	125	615
Trbovlje II	1967	125	615
Plomin-Raša	1967	125	615
Kosovo III	1968	200	1.000
Lukavac III	1968	200	1.000

Podaci: Zajednica jugoslovenske elektroprivrede.

Izgradnjom ovih elektroenergetskih kapaciteta i odgovarajuće prenosne mreže postepeno će se ublažavati sadašnja oskudica u električnoj energiji i očekuje se da će se do 1968. proizvodnja i potrošnja uskladiti.

Po dovršenju objekata koji treba da se izgrade do 1968. Jugoslavija će imati ukupnu instalisanu snagu za proizvodnju električne energije od 5.643 MW, i to 3.070 MW u hidroelektranama i 2.573 MW u termoelektranama, i ukupnu proizvodnju od 28.650 miliona kWh električne energije, tj. oko 23,5 puta veću nego u 1939. i preko 100% veću nego u 1964.

Započela je i izgradnja velike hidroelektrane »Derdap« na Dunavu sa instalisanom snagom od 1.025 MW i godišnjom proizvodnjom od oko 5.200 miliona kWh, koja treba da bude puštena u pogon krajem 1971. i koja će mnogo doprineti zadovoljavanju budućih potreba zemlje u električnoj energiji.

STVARANJE JEDINSTVENOG ELEKTROENERGETSKOG SISTEMA

U periodu do 1960. godine izgrađen je jedinstven jugoslovenski elektroenergetski sistem. Već u prvim posleratnim godinama počinje izgradnja jedinstvene prenosne mreže od 110 kV, što se nastavlja i u periodu 1950—1955. U to vreme, međutim, još se nije raspolagalo rezervnim kapacitetima u proizvodnji koji bi davali energiju u vreme maksimalne potrošnje, a bilo je i dosta neusklađenosti između proizvodnih i prenosnih kapaciteta, s jedne, i distributivnih kapaciteta, s druge strane. Ti nedostaci nisu još ni dosad u potpunosti otklonjeni.

U periodu 1956—1960. počinje izgradnja dalekovodne mreže od 220 kV (tzv. superponirane mreže) za prenos energije visokog napona na velike udaljenosti. Do kraja 1960. izgrađeno je 527 km dalekovoda napona 220 kV i puštena u pogon prva trafo-stanica 220/110 kV (»Nikola Tesla« kod Beograda). Proširena je i mreža dalekovoda od 110 kV, tako da je u 1960. imala preko 5.300 km i 98 trafo-stanica sa ukupno 2.361 MVA transformacije sa 110 kV na viši napon.

Krajem 1957. elektroenergetski sistem Slovenije i Hrvatske povezan je sa elektroenergetskim sistemom Bosne i

TABELA 10 — RAZVOJ PRENOSNE MREŽE OD 110 KV I 220 KV 1945 — 1960.

Godina	Prenosna mreža od 110 kV		Prenosna mreža od 220 kV	
	dalekovodi u km	transformacija u MVA	dalekovodi u km	transformacija u MVA
1945	338	52	—	—
1950	1.201	203	—	—
1955	2.884	1.070	—	—
1960	5.309	2.361	527,0	150

Podaci: »Elektroprivreda Jugoslavije«, izdanje Zajednice jugoslovenske elektroprivrede, Beograd, 1962.

Hercegovine preko dalekovoda 2×110 kV Jajce—Mraclin (Zagreb), a zatim sa Dalmacijom, Crnom Gorom i Srbijom, a preko elektroenergetskog sistema Srbije i sa područjem Makedonije.

Krajem 1957. gotovo cela teritorija zemlje, izuzev Kosova i Metohije i Makedonije bila je obuhvaćena mrežom dalekovoda od 110 kV, ali ona još nije bila u tzv. paralelnom pogonu. Zapadni krajevi zemlje imali su u to vreme induktivno uzemljenje neutralne tačke 110 kV, a ostali krajevi tzv. kruto uzemljenje, što je predstavljalo smetnju za paralelan rad u prenosu električne energije.

U 1960. pušten je u pogon i dalekovod Kruševac—Kosovo, čime je i preostali deo mreže od 110 kV na području Kosova i Metohije i Makedonije uključen u jedinstveni elektroenergetski sistem, a otklonjene su i razlike u uzemljenju, tako da je omogućen paralelan rad u prenosu električne energije.

Sa povećanjem proizvodnih kapaciteta elektrana i razdaljine između proizvođačkih i potrošačkih centara sve akutnija je postajala i potreba za izgradnjom prenosne mreže visokog napona. U 1956. donesena je odluka o izgradnji prvih dalekovoda od 220 kV: Jajce—Zagreb, Split—Mostar (privremeni pogoni od 110 kV sa mogućnošću pregradnje na stalne pogone od 220 kV) i Bistrica—Beograd (sa stalnim pogonom od 220 kV, koji je superponiran na mrežu 110 kV). Uporedo sa izgradnjom ovih prvih dalekovoda visokog napona vršene su studije i pripreme za dalju izgradnju superponirane mreže za prenos električne energije iz novoizgrađenih elektrana koje imaju veliki proizvodni potencijal.

Povezivanje elektroenergetskih izvora preko prenosne mreže od 110 i 220 kV, kao i preko mreže manjeg napona koja se nalazi u distribuciji, omogućilo je kooperaciju radnih organizacija u proizvodnji i prenosu električne energije i ravnomernije snabdevanje svih područja zemlje, nezavisno od dnevnih i sezonskih oscilacija u proizvodnji i potrošnji na pojedinim područjima.

Jedinstven nacionalni elektroenergetski sistem omogućio je i povezivanje sa elektroenergetskim sistemima susjednih zemalja: sa Austrijom od 1951. preko Dravskih hidroelektrana dalekovodnom mrežom od 130 kV preko Divače; sa Italijom od 1951; preko Gorice; sa Mađarskom od 1958. dalekovodom od 120 kV Varaždin—Söjtör, a od 1960. i preko Subotice; sa Grčkom od 1960. dalekovodom od 150 kV preko Bitolja; sa Bugarskom od 1961. preko Vlasine; i sa Rumunijom preko Kikinde.

Pošto su i elektroenergetski sistemi susjednih zemalja povezani sa drugim zemljama, jugoslovenski elektroenergetski sistem je posredno povezan i sa elektroenergetskim sistemom srednje i istočne Evrope, što omogućava razmenu električne energije ne samo sa susjednim nego i sa drugim evropskim zemljama. Te mogućnosti, iako još u skromnim razmerama, već se koriste za uvoz i izvoz električne energije, naročito u sezonama kada se u domaćoj proizvodnji pojavljuju viškovi ili manjkovi energije.

TERITORIJALNI RAZMEŠTAJ ELEKTROENERGETSKIH KAPACITETA

Razvoj elektroenergetskih kapaciteta i proizvodnje električne energije po pojedinim republikama pokazuje tabela 11.

Cinjenica da je izgradnja novih elektroenergetskih kapaciteta vršena na teritoriji cele Jugoslavije imala je u vreme kada prenosna mreža još nije bila povezana u jedinstveni jugoslovenski sistem izuzetan značaj za regionalni razvoj industrije i drugih delatnosti. S obzirom da su velike elektrane izgrađene posle rata većinom locirane na teritoriji manje razvijenih republika, to je i razvoj elektroenergetskih kapaciteta u njima bio brži. Međutim, pošto su sve te elektrane uklopljene u jedinstveni jugoslovenski elektroenergetski sistem koji povezuje celu zemlju, to njihova lokacija na određenoj teritoriji ima specifičan značaj, drugačiji nego izgradnja ostalih industrija u određenoj pokrajini.

DALEKOVODNA MREŽA OD 220 kV

TABELA 11 — ELEKTROENERGETSKI KAPACITETI PO REPUBLIKAMA U 1939. I 1946—1963.

Republika	Godina	Instalisana snaga u MW			Proizvodnja u milionima kWh		
		ukupno	HE	TE	ukupno	HE	TE
Bosna i Hercegovina	1939	56	11	45	121	36	85
	1946	51	11	40	103	32	71
	1950	71	20	51	241	96	145
	1955	199	121	78	662	477	185
	1960	447	241	206	1.837	1.273	564
	1963	495	244	251	2.370	1.319	1.051
Crna Gora	1939	1,6	0,4	1,2	0,9	0,3	0,6
	1946	1,8	0,3	1,5	1,1	0,3	0,8
	1950	5,2	1,6	3,6	5,6	1,0	4,6
	1955	12,9	7,2	5,7	26,0	13,2	12,8
	1960	89,0	83,0	6,0	142,0	130,0	12,0
	1963	213,0	197,0	16,0	915,0	909,0	6,0
Hrvatska	1939	158	72	86	412	242	170
	1946	177	93	84	274	130	144
	1950	188	89	99	556	326	230
	1955	304	179	125	1.025	591	434
	1960	438	288	150	1.671	1.197	474
	1963	746	505	241	3.000	2.224	776

Podaci: Zajednica Jugoslovenske elektroprivrede.

Republika	Godina	Instalisana snaga u MW			Proizvodnja u milionima kWh		
		ukupno	HE	TE	ukupno	HE	TE
Makedonija	1939	10	6	4	14	12	2
	1946	10	6	4	19	15	4
	1950	20	8	12	52	25	27
	1955	41	19	22	128	80	48
	1960	146	118	28	413	341	72
	1963	141	121	20	461	404	57
Slovenija	1939	133	79	54	350	257	93
	1946	140	90	50	440	288	152
	1950	214	164	50	952	770	182
	1955	375	262	113	1.573	1.241	332
	1960	641	379	262	2.655	2.037	618
	1963	663	393	270	3.469	2.107	1.362
Srbija	1939	148	6	142	275	19	256
	1946	143	6	137	323	13	310
	1950	164	7	157	602	16	586
	1955	265	75	190	965	212	753
	1960	649	305	344	2.210	1.006	1.204
	1963	824	318	506	3.321	1.066	2.255

INVESTICIJE

Do 1961. investicije u razvoj elektroenergetskih kapaciteta bile su u stalnom porastu. Od 1962, međutim, one počinju da opadaju i apsolutno i relativno. Opadanje učešća investicija u elektroenergiju u ukupnim investicijama u industriju počinje već 1961. i u 1963. je bilo najmanje u celom posleratnom periodu, osim u 1950. Učešće investicija u elektroenergiju u ukupnim privrednim i neprivrednim investicijama takođe je bilo u opadanju, i to još od 1960. i u 1963. je iznosilo svega 5,6%. U isto vreme naglo je rasla potrošnja električne energije kako u privredi, tako i van nje, što je izazvalo nestašicu elektroenergije, naročito u 1964. i uslovlilo potrebu redukcije potrošnje. (Tabela 12.)

TABELA 12 — INVESTICIJE U ELEKTROENERGIJU 1947—1963.

Godina	Iznos u milionima dinara	% učešća u ukupnim investicijama u industriju	% učešća u ukupnim privrednim i neprivrednim investicijama
1947	17.142	16,9	6,4
1950	22.110	12,9	5,8
1955	54.090	20,9	13,4
1960	73.285	23,6	8,3
1961	91.765	22,4	8,5
1962	81.257	18,2	6,6
1963	82.634	15,5	5,6

Podaci: Zajednica jugoslovenske elektroprivrede i Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

ULOGA

DOMAĆE INDUSTRIJE U RAZVOJU ELEKTROENERGETSKIH KAPACITETA

U izgradnji elektroenergetskih kapaciteta Jugoslavija se uglavnom oslanjala na domaće stručnjake, a za opremu, koja se do rata uglavnom uvozila, na domaću mašingradnju i elektroindustriju.

Domaća industrija je osposobljena za gradnju vodnih turbina, elektrogeneratora, transformatora, grube hidromehaničke opreme, kao i drugih električnih aparata i uređaja za opremu hidroelektrana. U 1947. i 1948. osvojena je proizvodnja prvih generatora od 650 kV i hidroturbina od 1.200 KS, a od 1958. i 1960. počela je proizvodnja generatora za HE Split od 120.000 kV i turbina od 163.000 KS. Pored toga, stvoreni su uslovi da se po potrebi mogu proizvoditi i mašine veće snage.

Sva postrojenja za termoelektrane takođe su projektovani domaće stručnjaci, a domaća mašingradnja i elektroindustrija osvojile su proizvodnju parnih kotlova, turbina, električnih generatora i druge opreme za termoelektrane. Domaća industrija sada obezbeđuje oko 60% opreme za termoelektrane.

Uporedo sa razvojem elektroenergetike razvijali su se i projektantski birovi, naučni instituti i specijalizovana preduzeća za ispitivanje modela hidrotehničkih objekata, preduzeća za njihovu izgradnju, i dr.

Poznatije organizacije za projektovanje elektroenergetskih postrojenja su: »Energoprojekt« iz Beograda, »Elektroprojekt« iz Zagreba, »Energoinvest« iz Sarajeva, i dr., a među građevinskim preduzećima: »Hidrogradnja« i »Geostrage« iz Sarajeva, »Gradis« iz Ljubljane, »Tehno-gradnja« iz Maribora, »Rad« i »Tunelogradnja« iz Beograda, i dr. Od preduzeća mašingradnje i elektroindustrije na izgradnji elektroenergetskih kapaciteta naročito su se afirmisali: »Rade Končar« iz Zagreba, »Litostroj« iz Ljubljane, »Jugoturbina« iz Karlovca, »Metalna« iz Maribora, a na izgradnji prenosne mreže preduzeća: »Dalekovod« iz Zagreba, »Elektroprenos« iz Sarajeva, »Elektrosrbija« iz Beograda i dr.

Mnoge od ovih privrednih organizacija angažovane su i na izgradnji ili projektovanju elektrana i prenosne mreže u drugim zemljama, naročito u zemljama u razvoju.³

M. B.

³ Vidi: »Investiciona saradnja Jugoslavije sa zemljama u razvoju«, »Jug« pregled«, 1964, septembar, str. 333—340 (87—94).

STOČARSTVO 1957—1963.

U periodu 1957—1963. preduzete su značajne mere za unapređenje stočarstva,¹ a naročito u društveno organizovanoj proizvodnji (na društvenim gazdinstvima i u proizvodnoj kooperaciji individualnih proizvođača i opštih zemljoradničkih zadruga). Znatna ulaganja u stočni fond, poboljšanje rasne strukture stada, izgradnja objekata za smeštaj stoke i obezbeđenje krmne baze, izvršena u tom periodu, omogućila su snažan porast društveno organizovane proizvodnje, što se odrazilo u znatnom povećanju tržišnih viškova i poboljšanju kvaliteta stočnih proizvoda.

Ukupna stočarska proizvodnja porasla je u periodu 1957—1963. za 14,3%, a njeno učešće u fizičkom obimu² ukupne poljoprivredne proizvodnje povećano je sa 32% u 1957. na 34% u 1963.

U isto vreme stočarska proizvodnja društvenih gazdinstava porasla je za 207,5%, a njeno učešće u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji društvenih gazdinstava sa 23% (u 1957) na 32% (u 1963).

Na individualnim gazdinstvima stočarska proizvodnja je u istom periodu porasla za 9,3%, a njeno učešće u ukupnoj proizvodnji privatnog sektora poljoprivrede sa 33% (u 1957) na 34% (u 1963).

Ostvareni porast proističe najvećim delom iz povećanja proizvodnje mesa, naročito goveđeg i svinjskog, dok je kod ostalih stočarskih proizvoda ostvaren samo izvestan manji porast.

STOČNI FOND

UKUPAN STOČNI FOND. Kretanje stočnog fonda u periodu 1957—1963. karakterišu znatne oscilacije, što je posledica u prvom redu neujednačenog delovanja ekonomskih činilaca (cene), koji su u velikoj meri opredeljivali porast i unapređenje stočarstva. Pored toga, na ta kolebanja su u znatnoj meri uticale i česte suše, koje su, usled nepostojanja odgovarajućih zaliha stočne hrane, izazivale poremećaje u obezbeđivanju krmne baze.

Mada je kod svih vrsta stoke broj grla osetno varirao po godinama, ipak je postojala tendencija stalnog opadanja broja ovaca i konja, a od 1962. i goveda, dok je broj svinja i živine bio u porastu. (Tabela 1.)

TABELA 1 — STOČNI FOND PO VRSTAMA STOKE 1957—1964.*

Vrsta stoke	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Goveda	4.947	4.860	5.038	5.297	5.702	5.884	5.355	5.106
krave	2.562	2.634	2.503	2.536	2.678	2.763	2.689	2.616
Svinje	3.705	4.226	5.657	6.210	5.818	5.161	5.013	6.106
krmače	743	825	900	934	889	774	768	955
Ovce	10.622	10.626	11.249	11.449	10.823	11.143	10.055	9.726
priplodne ovce	7.665	7.558	7.727	8.010	7.458	7.738	7.476	7.184
Živina	25.992	28.508	27.721	30.343	28.878	28.304	29.940	32.514
Konji	1.307	1.296	1.274	1.272	1.200	1.226	1.175	1.143

* Stanje 15. januara svake godine.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

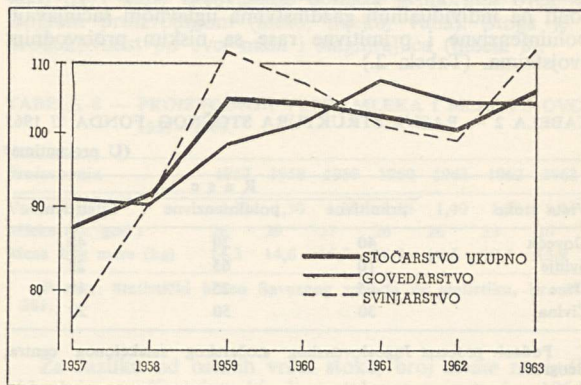
¹ O stočarstvu u ranijim godinama vidi: »Jug. pregled«, 1958, decembar, str. 493—500 (129—136); 1960, maj, str. 206—210 (34—38); 1961, april, str. 170—172 (42—44).

² Proizvodnja valorizovana u stalnim cenama.

³ Prema podacima Godišnjaka FAO za 1962, broj krava na 100 ha oraničnih površina iznosio je u 1962: u Poljskoj 37, u Francuskoj 39, u Mađarskoj 61, u Austriji 72, u Belgiji 123, i u Danskoj 221. U većini tih zemalja, međutim, uslovi za gajenje krava su znatno povoljniji (izrazito pašnjački tereni, veći stepen opšteg privrednog razvoja, itd.).

GRAFIKON 1—INDEKSI STOČARSKE PROIZVODNJE 1957—1963.

(ø 1957—1963=100)

Broj goveda rastao je sve do 1961, ali je u 1962. i 1963. naglo opao i na početku 1964. bio je približno na nivou od 1959. Na opadanje broja goveda u 1962. i 1963. uticali su slab rod kabaste stočne hrane, stimulative otkupne cene za meso i relativno niske otkupne cene mleka.

Broj svinja brzo je rastao do 1960, kada je dostigao 6,2 miliona grla, a zatim je do 1963. bio u opadanju, da bi u toku 1963. ponovo porastao i na početku 1964. gotovo dostigao nivo iz 1960. Ciklična kretanja fonda svinja prozrokovana su uglavnom neparitnim odnosom cena za svinje i koncentrate (kukuruz).

Broj ovaca je do 1962. bio u blažem porastu, a od tada je u naglom opadanju i na početku 1964. bio je znatno manji nego u 1957. godini. Do ovakvog smanjenja broja ovaca došlo je zbog sve većeg napuštanja ovčarskih (brdskih) reiona, zbog relativno nestimulativnih cena za ovčarske proizvode.

Broj živine bio je, uglavnom, u stalnom porastu, a naročito od 1962. Najviše je porastao broj kokoši (koje čine 80%—90% od ukupnog broja živine) i gusaka (5%). Porastu živinarstva doprinela je stalna potražnja živinskog mesa i jaja, kao i poboljšana zdravstvena zaštita živine.

Broj konja stalno je opadao. Na to je u velikoj meri uticala pojačana mehanizacija ratarske proizvodnje, zbog čega gajenje konja sve više gubi značaj u toj proizvodnji. Ono je zasada zastupljeno uglavnom u brdskim predelima zemlje.

Broj stoke po jedinici obradivih površina relativno je nepovoljan, što pokazuje da je ukupni stočni fond nedovoljan i mali. U Jugoslaviji je, na primer, u 1960. na 100 ha oraničnih površina bilo samo 30 krava, dok je u nekim zemljama sa razvijenijim stočarstvom i nekoliko puta veća.³

Rasna struktura stočnog fonda, i pored znatnog napretka, još uvek ne zadovoljava. Dok stočni fond na društvenim gazdinstvima poseduje kvalitetna rasna svojstva, stočni fond na individualnim gazdinstvima uglavnom sačinjavaju poluintenzivne i primitivne rase sa niskim proizvodnim svojstvima. (Tabela 2.)

TABELA 2 — RASNA STRUKTURA STOČNOG FONDA U 1963 (U procentima)

Vrsta stoke	R a s e		
	primitivne	poluintenzivne	intenzivne
Goveda	40	20	40
Svinje	10	65	25
Ovce	65	25	10
Živina	30	50	20

Podaci: procena Jugoslovenskog stočarskog selekcionog centra, Beograd.

Nepovoljna rasna struktura odražava se i na *produktivnost po grlu*: proizvodnja glavnih stočarskih proizvoda po plotkinji relativno je niska (tabela 3):

TABELA 3 — PROIZVODNJA GLAVNIH STOČARSKIH PROIZVODA PO JEDNOJ PLOTKINJI 1957—1963.

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Govedarstvo (po kravi)							
% priploda	63,0	67,0	68,4	70,0	71,5	71,6	71,6
proizvodnja mesa žive mere (kg)	112	115	133	140	152	150	155
mleka (lit./god.)	1.103	1.098	1.122	1.107	1.063	1.078	1.091
Svinjarstvo (po krmači)							
proizvodnja prasad (kom.)	5,8	8,1	8,9	9,7	9,1	8,9	9,5
mesa žive mere (kg)	524	557	647	626	645	684	690
Ovčarstvo (po priplodnoj ovci)							
proizvodnja mesa žive mere (kg)	14,5	14,6	16,3	15,9	16,3	16,1	16,5
mleka (lit./god.)	26	29	27	26	23	26	26
vune (kg)	1,35	1,32	1,35	1,31	1,41	1,34	1,32
Živinarstvo							
proizvodnja jaja (po nosilji/kom.)	62	66	66	65	62	60	63

Podaci: obračun autora prema podacima Statističkog godišnjaka SFRJ, 1964. i Statističkog biltena Saveznog zavoda za statistiku, br. 222, 248 i 281.

Ovakvo niska prosečna proizvodnja (naročito mleka) po plotkinji, ukazuje da postoje znatne mogućnosti za povećanje produktivnosti stočnog fonda.⁴

STOČNI FOND NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA čini apsolutno najveći deo ukupnog stočnog fonda. U 1963. na individualnim gazdinstvima je bilo 91% od ukupnog broja stoke u zemlji⁵, i to 91,3% goveda, 87% svinja, 95,3% ovaca, 94,9% živine i 98,8% konja. Najveći deo ovog fonda sačinjavaju domaće rase sa niskim proizvodnim svojstvima i ograničenim biološkim potencijalom za povećanje proizvodnje.

Broj *goveda* na individualnim gazdinstvima u periodu 1957—1963. znatno je oscilirao: do 1959. opada, zatim raste do 1961. a u toku 1962. i 1963. ponovo opada i na početku 1964. bio je manji nego u 1957. (Tabela 4.)

⁴ Prema podacima Godišnjaka FAO za 1962, proizvodnja mleka po kravi u 1962. iznosila je u Bugarskoj 1.450 litara, u Poljskoj 2.120, u Danskoj 3.710, u Belgiji 3.810, u Holandiji 4.280 litara, a proizvodnja žive mere po kravi: u Belgiji 182 kg, u Danskoj 218 kg, u Holandiji 300 kg, itd. U isto vreme proizvodnja vune po ovcu iznosila je u Španiji 1,60 kg, u Francuskoj 2,54 kg, u Australiji 4,35 kg, na Novom Zelandu 5,23 kg, itd.

⁵ Obračunato preko uslovnih grla (kao uslovno grlo uzeta je težina od 500 kg).

TABELA 4 — BROJ GOVEDA NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA 1957—1964.*

Godina	Goveda ukupno	Krave	
		broj	% od ukupnog broja grla
1957	4.825	2.498	52
1958	4.706	2.557	54
1959	4.806	2.406	50
1960	4.898	2.388	49
1961	5.197	2.470	48
1962	5.395	2.563	48
1963	4.899	2.524	52
1964	4.665	2.458	53

* Stanje 15. januara svake godine.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 222, 248 i 281.

Učešće krava u ukupnom broju goveda na individualnim gazdinstvima kretalo se na nivou od oko 50%, što ukazuje da se proizvodna orijentacija individualnih proizvođača u govedarstvu nije bitno menjala, za razliku od društvenih gazdinstava, koja su se poslednjih godina više orijentisala na povećanje proizvodnje mesa nego mleka.

Produktivnost govedarstva na individualnim gazdinstvima, merena proizvodnjom mleka i žive mere po kravi, pokazuje da je proizvodnja žive mere u porastu, a proizvodnja mleka — koja je i inače niska i daleko ispod objektivnih mogućnosti — u znatnom opadanju (tabela 5).

TABELA 5 — PROIZVODNJA MLEKA I ŽIVE MERE PO KRAVI 1957—1963.

Proizvodnja	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Mleka (lit./god.)	1.043	1.050	1.064	1.038	979	980	970
Žive mere (kg)	109	102	122	125	138	150	163

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 248 i 281.

Povećanje proizvodnje žive mere po kravi, uglavnom je rezultat relativno povoljnijih ekonomskih uslova za proizvodnju mesa, a delimično i poboljšanja rasne strukture fonda goveda. Stalna potražnja i stimulativne cene tovnih i mršavih goveda na tržištu uslovi su veću zainteresovanost individualnih proizvođača i opštih zemljoradničkih zadruga za proizvodnju goveđeg mesa u kooperaciji. Niske otkupne cene mleka sa individualnih gazdinstava, međutim, uticale su na opadanje zainteresovanosti proizvođača za unapređenje proizvodnje.

Broj *svinja* na individualnim gazdinstvima u periodu 1957—1963. pokazuje velike oscilacije (tabela 6).

TABELA 6 — BROJ SVINJA NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA 1957—1964.*

Godina	Svinje ukupno	(U hiljadama grla)	
		broj	% od ukupnog broja krmača
1957	3.379	686	20
1958	3.955	776	20
1959	5.220	834	16
1960	5.671	851	15
1961	5.187	796	15
1962	4.504	684	15
1963	4.302	681	16
1964	5.310	867	16

* Stanje 15. januara svake godine.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 222.

Broj svinja na individualnim gazdinstvima rastao je sve do 1960, kada je dostigao najveći nivo u celom posleratnom periodu — blizu 5,7 miliona, a zatim osetno opada,

naročito u 1962. U 1963, međutim, usled povoljnijih ekonomskih uslova za proizvodnju svinjskog mesa, došlo je do ponovnog visokog porasta — za preko milion komada. Cene mesa i obim proizvodnje kukuruza bili su najvažniji činioci ovakvih oscilacija broja svinja na individualnim gazdinstvima. Zavisnost gajenja svinja od proizvodnje kukuruza je tradicionalna karakteristika svinjarstva u Jugoslaviji.

Proizvodnja žive mere po krmači bila je, međutim, u stalnom porastu: u 1957. iznosila je 525 kg, u 1959 — 650 kg, u 1961 — 635 kg i u 1963 — 669 kg. I pored ovakvog porasta, proizvodnja žive mere po krmači na individualnim gazdinstvima još uvek je mala i osetno niža od proizvodnje u nekim drugim zemljama.⁶

Zbog nepovoljnog rasnog sastava, i proizvodnja prasadi po krmači je mala — svega 6—8 komada, tj. na prosečnom nivou plodnosti najslabijih rasa svinja (masnih). Uz to je i procent uginuća prasadi još visok (12%—15%).

Ishrana svinja je i dalje jednolična, uglavnom na bazi kukuruza, koji je pogodan samo za rase masnih svinja. To se negativno odražava ne samo na obim proizvodnje već i na kvalitet mesa. Uvođenje mesnatih rasa, međutim, zahteva preorijentaciju i u ishrani svinja, u prvom redu delimično zamenu kukuruza kvalitetnijom belančevinastom hranom. Poslednjih godina, putem kooperacije, znatno je povećana zainteresovanost individualnih proizvođača za gajenje mesnatih rasa svinja.

Broj ovaca na individualnim gazdinstvima je u stalnom opadanju, naročito poslednjih godina, i na početku 1964. bio je niži nego u bilo kojoj predratnoj ili posleratnoj godini u kojima je vršen statistički popis. (Tabela 7.)

TABELA 7 — BROJ OVACA NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA 1957—1964.*

Godina	Ovce ukupno	Priplodne ovce (U hiljadama grla)	
		broj	% od ukupnog fonda
1957	10.085	7.243	72
1958	10.111	7.155	71
1959	10.707	7.328	68
1960	10.947	7.636	70
1961	10.351	7.107	69
1962	10.642	7.358	69
1963	9.559	7.093	74
1964	9.266	6.823	74

* Stanje 15. januara svake godine.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 222 i 281.

Na opadanje broja ovaca uticali su u prvom redu smanjivanje aktivnog seoskog stanovništva, naročito u brdskim područjima, i nepovoljni ekonomski uslovi za razvoj ovčarstva (cene ovčijeg mesa, vune i kože bile su sve do 1964. nestimulativne i zadržane na nivou iz 1956, dok su cene ostalih stočarskih proizvoda rasle; program merinizacije nije do kraja završen, itd.). Sa opadanjem broja ovaca postavio se i problem korišćenja velikih travnih površina (livada i pašnjaka) u brdskim i planinskim rejonima, koje se mogu racionalno iskoristiti samo ispašom, i to u prvom redu ovaca.⁷

Produktivnost ovaca na individualnim gazdinstvima veoma je niska, uglavnom zbog slabih uslova uzgoja (ishrane i dr.) i rasnog sastava. Pokušaji da se merinizacijom popravi rasni sastav i poboljšaju proizvodna

⁶ Prema podacima Godišnjaka FAO za 1962, proizvodnja žive mere po krmači iznosila je u 1962: u Madarskoj 640 kg, u Bugarskoj 750 kg, u Francuskoj 1.350 kg, u Danskoj 1.370 kg, u Holandiji 1.650 kg, itd.

⁷ Prema podacima Geografskog zavoda u Beogradu, ocenjuje se da u Jugoslaviji ima oko 1,800.000 ha planinskih travnjaka (livada i pašnjaka).

svojstva, uglavnom nisu uspeali (pored ostalog i zato što vuna od merino ovaca nije imala odgovarajuću cenu), tako da i dalje preovlađuje domaća gruboruna ovca sa trojnom proizvodnjom (meso, mleko, vuna). Stoga je i produktivnost po ovci mala i stagnirajuća (tabela 8).

TABELA 8 — PROIZVODNJA VUNE, MLEKA I MESA PO OVCI 1957—1963.

Proizvodnja	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Vune (kg)	1,30	1,30	1,32	1,30	1,40	1,30	1,44
Mleka (lit./god.)	26	29	27	26	26	23	26
Mesa žive mere (kg)	14,3	14,6	16,3	14,9	16,5	13,4	13,9

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 222 i 281.

Za razliku od ostalih vrsta stoke, broj živine na individualnim gazdinstvima bio je u stalnom porastu i u 1964. je dostigao 30,7 miliona grla (u 1957 — 25,7, u 1959 — 27,3, u 1961 — 28, i u 1963 — 28,8 miliona grla).

Na porast broja živine uticalo je smanjenje poseda mnogih individualnih gazdinstava samo na okućnicu usled sve većeg prelaska poljoprivrednog stanovništva na nepoljoprivredne delatnosti, pa su takva gazdinstva gajenjem živine obezbeđivala dopunske prihode. Tome je doprinela i stalna potražnja živine i jaja, odnosno mogućnost njihovog sigurnog i povoljnog plasmana na tržištu, što je stimulativno delovalo na proizvođače, a naročito s obzirom na to da je konkurentna moć društvenog sektora u tom pogledu bila neznatna. Pored toga, na razvoj živinarstva uticala je i poboljšana zdravstvena zaštita živine i smanjenje uginuća.

Rasna struktura živine ne zadovoljava, jer veliki deo čine primitivne domaće rase sa niskom produktivnošću. Proizvodnja jaja po kokoški kreće se oko 65 komada godišnje, a težina odraslih grla između 2 i 2,5 kg.

STOČNI FOND NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA formiran je otkupom kvalitetnije rasplodne stoke od individualnih proizvođača, a delimično i nabavkom rasnih grla iz zemalja sa razvijenijim stočarstvom. (Samo u periodu 1957—1963. uvezeno je 42.000 krava i steonih junica, 12.000 priplodnih svinja, 10.000 ovaca, kao i izvestan broj rasne živine i rasplodnih jaja.) Povoljniji uslovi uzgoja (selekcija, zdravstvena zaštita, kvalitetna ishrana i smeštaj) i primena savremenih metoda stočarenja (progeno testiranje, ukrštanje, veštačko osemenjavanje), uticali su da stada na društvenim gazdinstvima imaju bolji rasni sastav, veću produktivnost i veće mogućnosti za dalje povećanje proizvodnje nego stada na individualnim gazdinstvima.

Porast stočnog fonda na društvenim gazdinstvima nije, međutim, tekao ravnomerno, što se naročito ispoljilo u periodu 1957—1960. Pored toga, u težnji da se brže poveća broj stoke, u nekim slučajevima je zanemarivan kvalitet, pa su otkupljivana ili uvožena i niskoproduktivna grla.

Do 1961. broj *goveda* na društvenim gazdinstvima je rastao, dok je poslednjih godina u osetnom opadanju (tabela 9).

Porast u periodu 1957—1961. znatnim delom potiče iz uvoza i otkupa od individualnih proizvođača.

Uporedo sa porastom broja *goveda* na društvenim gazdinstvima, povećano je i njihovo učešće u ukupnom broju *goveda* (sa 2,5% u 1957. na 8,6% u 1964.). Međutim, struktura stada menja se na štetu krava, čije se učešće u ukupnom broju *goveda* na društvenim gazdinstvima smanjuje zbog veće rentabilnosti proizvodnje mesa.

I pored znatnog porasta, broj *goveda* u odnosu na ukupne oranične površine na društvenim gazdinstvima veoma je nizak i u 1963. iznosio je 15 krava na 100 ha oraničnih površina.

TABELA 9 — BROJ GOVEDA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1957—1961.*

Godina	Goveda ukupno	(U hiljadama grla)	
		K r a v e	
		broj	% od ukupnog broja grla
1957	122	64	52
1958	154	72	47
1959	232	97	42
1960	399	148	42
1961	505	196	41
1962	489	200	41
1963	456	165	36
1964	441	158	36

* Stanje 15. januara svake godine.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 222 i 281.

Produktivnost po kravi na društvenim gazdinstvima daleko je veća nego na individualnim: u proizvodnji mleka za skoro dvaput, a u proizvodnji žive mere za blizu jedanput (Tabela 10.)

TABELA 10 — PROIZVODNJA MLEKA I MESA PO KRAVI NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1957—1963.

Proizvodnja	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Mleka (lit./god.)	2.297	2.386	2.224	2.103	2.064	2.258	2.621
Žive mere (kg)	201	205	211	213	221	230	245

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

Stagnacija ili opadanje proizvodnje mleka po kravi u periodu 1957—1961. posledica su otkupa nekvalitetnih grla i nepovoljnih uslova ishrane, smeštaja i dr. za naglo uvećan broj goveda, što je dovelo do relativno visokih troškova proizvodnje koji nisu mogli biti kompenzirani niskim otkupnim cenama mleka. Nerentabilnost proizvodnje mleka uticala je i na smanjenje broja krava, u prvom redu niskoproduktivnih grla, što je doprinelo povećanju prosečne mlečnosti u 1963. Tome je takođe znatno doprinelo i povećanje otkupnih cena mleka, odnosno uvođenje premija, čije je dodeljivanje uslovljeno obaveznom vođenjem matične selekcije krava.

Proizvodnja žive mere po kravi bila je u celom periodu 1957—1963. u porastu i, zbog mogućnosti povoljnijeg plasmana goveđeg mesa, znatno rentabilnija od proizvodnje mleka.

Izuzev u 1958, broj svinja na društvenim gazdinstvima bio je u stalnom i visokom porastu i početkom 1964. veći je za skoro dva i po puta nego u 1957 (tabela 11).

TABELA 11 — BROJ SVINJA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1957—1964.*

Godina	Svinje ukupno	(U hiljadama grla)	
		K r m a č e	
		broj	% od ukupnog broja krmača
1957	326	57	17,5
1958	271	49	18
1959	437	66	15
1960	539	83	15
1961	630	94	15
1962	657	90	14
1963	711	87	12
1964	796	88	11

* Stanje 15. januara svake godine.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 222 i 281.

Učešće svinja na društvenim gazdinstvima u ukupnom broju svinja povećano je sa 8,8% u 1957. na 13% u 1964. U isto vreme učešće krmača u ukupnom broju svinja na društvenim gazdinstvima opalo je od 17,5% na 11%, što je posledica racionalnog korišćenja ovih grla (veći procent priplodavanja, tj. povećanje broja prasadi, smanjenje procenta uginuća i povoljniji obrt stada). Poboljšan je i rasni sastav: rase masnih svinja zamenjene su boljim, mesnatim rasama, koje sada preovlađuju u stadima društvenih gazdinstava.

Kao rezultat tih promena i poboljšane ishrane (primena industrijskih izbalansiranih smeša za uzgoj i tov), povećana je i produktivnost po grlu. Proizvodnja žive mere po krmači gotovo je udvostručena: od 517 kg u 1957. na 1.000 kg u 1963, čime se društvena gazdinstva približavaju proizvodnji u razvijenim zemljama.

Za razliku od ostalih vrsta stoke, broj ovaca na društvenim gazdinstvima je uglavnom stagnirao ili opadao (tabela 12).

TABELA 12 — BROJ OVACA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1957—1964.*

Godina	Ovce ukupno	(U hiljadama grla)	
		Priplodne ovce	
		broj	% od ukupnog broja ovaca
1957	537	422	79
1958	515	403	78
1959	542	399	74
1960	502	374	75
1961	472	361	71
1962	501	380	76
1963	499	383	77
1964	460	361	78

* Stanje 15. januara svake godine.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 222 i 281.

U opadanju je i učešće ovaca na društvenim gazdinstvima u ukupnom broju ovaca: sa 5,1% u 1957. na 4,7% u 1964.

Opadanje broja ovaca posledica je ekstenzivnosti ove grane stočarske proizvodnje, koja se uglavnom zadržala i na društvenom sektoru. Zbog nerešenih cena vune, kao i drugih uslova (ishrana i smeštaj ovaca, i dr.), pokušaji da se poboljša rasni sastav i povećaju prinosi vune po ovcu (merinizacija i dr.), uglavnom nisu dali veće rezultate.

Produktivnost po ovcu uglavnom stagnira na oko 1,8 kg vune (1,7 kg u 1957, 1,9 kg u 1961. i 1,8 kg u 1963) i oko 15 kg žive mere (14 kg u 1957, 16 kg u 1959), što je približno jednako proizvodnji na individualnim gazdinstvima (vidi tabelu 8), iako društvena gazdinstva imaju veće proizvodne potencijale (bolja grla i bolje uslove za uzgoj, ishranu i smeštaj).

Broj živine na društvenim gazdinstvima, i pored stalnog porasta (sa 300.000 u 1957. na 1.656.000 u 1964), još uvek je mali i početkom 1964. činio je samo 5% (prema 1% u 1957) od ukupnog broja živine. Najveći deo grla — oko 2/3 — otpada na poluintenzivne rase sa niskom produktivnošću: 90—120 komada jaja po kokoški odnosno 1,5—2,5 kg žive mere po grlu.

PROIZVODNJA STOČARSKIH PROIZVODA

UKUPNA PROIZVODNJA. U periodu 1957—1963. ukupna proizvodnja mesa beleži stalan porast, a proizvodnja mleka, jaja i vune uglavnom stagnira ili je u opadanju (tabela 13).

TABELA 13 — UKUPNA PROIZVODNJA OSNOVNIH STOČARSKIH PROIZVODA 1957—1963.

(U hiljadama тона)

Proizvodi	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	Indeks (1957=100)
Meso — ukupno	492	499	573	635	644	651	648	132
goveđe	159	147	146	156	182	226	231	145
svinjsko	175	193	244	293	276	240	238	136
ovčije	56	48	63	64	54	58	48	86
živinsko	61	62	65	68	67	64	67	110
ostalo	41	49	55	54	65	63	64	156
Mleko (miliona lit.)	2.309	2.344	2.451	2.434	2.393	2.326	2.272	99
Jaja (miliona komada)	1.509	1.511	1.527	1.533	1.461	1.420	1.643	109
Vuna	14,0	14,1	14,3	13,5	13,7	13,3	13,2	94

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

Meso. U periodu 1957—1963. najviše je porasla proizvodnja govedeg mesa: po apsolutnom obimu za 45%, a po učešću u ukupnoj proizvodnji mesa sa 32% u 1957. na 38% u 1963. I proizvodnja svinjskog mesa je brzo rasla sve do 1960, kada je u ukupnoj proizvodnji mesa učestvovala sa 46%, ali se zatim smanjuje i u 1963. iznosi oko 37% od ukupne proizvodnje. Proizvodnja ovčijeg mesa uglavnom stagnira, a njeno učešće u ukupnoj proizvodnji mesa je opalo od 11% u 1957. na 7% u 1963. Proizvodnja živinskog mesa bila je u porastu, ali je njeno učešće u ukupnoj proizvodnji mesa nisko — oko 10%.

Indeks porasta proizvodnje mesa u periodu 1957—1963. veći je od indeksa porasta stanovništva u istom periodu (132 prema 107). Proizvodnja mesa po stanovniku porasla je od 27,5 kg u 1957. na 34 kg u 1963 (od toga govedeg sa 8,9 kg na 12,1 kg, a svinjskog sa 9,8 kg na 12,5 kg). Ovakvom porastu proizvodnje mesa doprineli su snažan porast društveno organizovanog tova stoke, uvoz koncentrovane stočne hrane i premije za tovu stoku, koje su stimulativno delovale na porast ukupne proizvodnje mesa. Prosečna bruto težina zaklanih goveda u klanicama povećana je sa 193 kg u 1957. na 258 kg u 1963. Povećan je i randman svinjskog mesa od 49% u 1957. na 54% u 1963, zbog šireg uzgoja mesnatih rasa svinja. Ostvareni porast proizvodnje mesa, međutim, delimično prističe i iz povećanog klanja stočnog fonda, i to kod svinja u 1961. i 1962. a kod goveda u 1962. i 1963. Tako je negativna razlika potencijala (stanje na početku u odnosu na stanje na kraju godine) iznosila kod svinja u 1961. godini 41.000 tona i u 1962. godini 16.000 tona žive mere. Kod goveda negativna razlika potencijala iznosila je u 1962. godini 89.000 tona i u 1963. godini 74.000 tona žive mere. Ovome je naročito doprineo loš rod stočne hrane (suša), što je dovelo do neparitnog odnosa cena između stoke i stočnih proizvoda, s jedne, i cena stočnih hraniva, s druge strane.

I pored smanjenja učešća u ukupnoj proizvodnji, proizvodnja svinjskog mesa pokazuje pozitivnu strukturu: u 1957. prasad i mršave svinje činile su 30% od ukupnog broja zaklanih svinja, a u 1963. svega 18%.

Proizvodnju ovčijeg mesa karakteriše niska bruto težina zaklanih grla — oko 20 kg, što je posledica velikog učešća klanja jagnjadi težine 6 do 8 kg.

Proizvodnja živinskog mesa poslednjih godina pokazuje tendenciju porasta zahvaljujući povećanju proizvodnje brojlerskog mesa, što se povoljno odražava i na randman i kvalitet živinskog mesa.

Mleko. Proizvodnja mleka je u periodu 1957—1959. porasla za oko 6%, dok je u 1963. bila niža nego u 1957. za oko 2%.

Proizvodnja mleka po stanovniku je opala sa 129,3 lit. u 1957. na 119,2 lit. u 1963 (nasuprot porastu proizvodnje govedeg mesa). Opadanje proizvodnje mleka posledica je u prvom redu nestimulativnih otkupnih cena, što je uticalo i na smanjenje broja muznih krava.

Jaja. Proizvodnja jaja po stanovniku neznatno je porasla: u 1963. iznosi 86 komada, prema 84 u 1957. Ovakvo niska proizvodnja dovodi do nestabilnosti tržišta jaja — visokih cena u zimskom periodu i veoma niskih otkupnih cena u prolećnim i letnjim mesecima, kada postoji povećana ponuda jaja.

Proizvodnja vune, zbog smanjenja broja ovaca i niskih cena vune,⁸ stalno je opadala.

PROIZVODNJA NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA I U KOOPERACIJI. Individualna gazdinstva i dalje ostvaruju gro stočarske proizvodnje. Međutim, njihovo učešće u ukupnoj proizvodnji opalo je u 1963. u odnosu na 1957, i to: kod mesa sa 92% na 76%, kod mleka sa 94% na 84%, kod jaja sa 99% na 98%, i kod vune sa 94% na 93%.

Ukupna proizvodnja mesa na individualnim gazdinstvima bila je u porastu (izuzev u 1963), proizvodnja jaja je stagnirala (sem u 1963, kada je znatno porasla), a proizvodnja mleka i vune stalno opadala (tabela 14).

TABELA 14 — PROIZVODNJA OSNOVNIH STOČARSKIH PROIZVODA NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA (SA KOOPERACIJOM) 1957—1963.

(U hiljadama тона)

Proizvodi	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	Indeks (1957=100)
Meso—ukupno	453	457	514	554	534	510	493	109
goveđe	148	136	123	119	128	151	151	102
svinjsko	157	170	217	261	236	191	183	117
ovčije	51	43	58	59	49	53	43	84
živinsko	60	61	64	66	64	60	61	103
ostalo	37	47	54	49	57	55	55	146
Mleko (miliona lit.)	2.180	2.169	2.222	2.153	2.056	1.974	1.905	87
Jaja (miliona komada)	1.499	1.499	1.515	1.511	1.432	1.392	1.610	107
Vuna	13,1	13,1	13,4	12,8	12,9	12,5	12,3	94

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964 (obračun autora na osnovu podataka o ukupnoj proizvodnji i proizvodnji na društvenim gazdinstvima).

Na porast proizvodnje mesa (govedeg i svinjskog) uticao je u prvom redu razvoj kooperacije individualnih proizvođača sa društvenim gazdinstvima.

Kooperacija u stočarskoj proizvodnji. Od 1959. počela je znatnija kooperacija između individualnih proizvođača i opštih zemljoradničkih zadruga u proizvodnji mesa. Povoljne otkupne cene utovljene stoke stimilirale su razvoj kooperacije, u kojoj su individualni proizvođači našli odgovarajuću ekonomsku zainteresovanost. Zadruga su kooperantima garantovale otkup ugovorene proizvodnje, obezbeđivale jedan deo koncentrovane stočne hrane, dodeljivale im kvalitetna rasplodna grla, itd. Kooperantima je samo rasplodnih mesnatih rasa svinja dodeljeno u 1959. godini 41.000 grla, u 1960 — 57.439, u 1961 — 24.455, u 1962 — 21.107, i u 1963 — 75.070 grla.

Isporuka tovljene stoke odnosno proizvodnja mesa u kooperaciji pokazuje visok porast (tabela 15).

Učešće proizvodnje mesa u kooperaciji u ukupnoj proizvodnji mesa na individualnim gazdinstvima povećano je sa 15% u 1959. na 21% u 1963 (govedeg od 9% na 29% i svinjskog od 30% na 33%).

Pored toga, poboljšanje je i kvalitet mesa, povećani su randman i klanična težina i dr.

Kooperacija je obuhvatala velik broj individualnih proizvođača i postala značajan činilac za dalje unapređenje ukupne stočarske proizvodnje. Broj kooperanata u stočarstvu porastao je od 267.000 u 1959. na 304.000 u 1963. godini.

⁸ U 1964. donesena je Uredba o povećanju cena vune, kojom se stimulira dalje unapređenje ove proizvodnje.

TABELA 15 — ISPORUKA TOVLJENE STOKE I PROIZVODNJA MESA U KOOPERACIJI 1959—1963.

	1959	1960	1961	1962	1963
Tovljena stoka (u hilj. grla)					
goveđa	54	140	105	144	200
svinja	1.238	1.027	781	763	959
Mesa — ukupno (u hilj. tona)	78	86	70	78	105
goveđe	11	29	23	31	44
svinjsko	66	55	46	46	60

Podaci: obračunato prema Statističkom godišnjaku SFRJ, 1964.

PROIZVODNJA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA. U periodu 1957—1963. učešće društvenih gazdinstava u ukupnoj stočarskoj proizvodnji poraslo je: kod mesa od 8% na 24%, kod mleka od 6% na 16%, kod jaja od 0,7% na 2%, itd. (Tabela 16.)

TABELA 16 — PROIZVODNJA OSNOVNIH STOČARSKIH PROIZVODA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1957—1963.

(U hiljadama tona)

Proizvodi	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	Indeks (1957=100)
Meso — ukupno	39	42	59	81	110	141	155	397
goveđe	11	11	23	37	54	75	80	727
svinjsko	18	23	27	32	40	49	55	306
ovčije	5	5	5	5	5	5	5	100
živinsko	1	1	1	2	4	4	5	500
ostalo	4	2	3	5	7	8	10	250
Mleko (miliona lit.)	129	175	229	281	337	352	367	287
Jaja (miliona komada)	10	12	12	22	29	28	33	330
Vuna	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	100

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964; meso preračunato na bazi iskaza zaklane stoke.

Proizvodnja mesa na društvenim gazdinstvima povećala se za tri puta i čini četvrtinu ukupne proizvodnje mesa. Najveći porast zabeležen je u proizvodnji govedeg mesa, koja je u 1963. za preko šest puta veća nego u 1957. Na ovakav porast proizvodnje govedeg mesa najviše su uticali povećan otkup i tov goveda sa individualnih gazdinstava i tov produktivnijih mladih grla (baby beef-a, tove junadi, i dr.) uz primenu moderne tehnologije. I proizvodnja svinjskog mesa, zbog većeg uzgoja mesnatih rasa sa dobrim randmanom i kvalitetom mesa (bekon i dr.), kao i zbog poboljšane ishrane, porasla je za oko dva puta.

Proizvodnja mleka na društvenim gazdinstvima je više nego udvostručena, i to usled porasta broja krava i, naročito, povećanja mlečnosti po kravi.

Proizvodnja jaja na društvenim gazdinstvima porasla je preko dva puta, ali je njeno učešće u ukupnoj proizvodnji relativno malo.

* * *

Ukupan porast stočarske proizvodnje uglavnom proističe iz porasta društveno organizovane proizvodnje (proizvodnje na društvenim gazdinstvima i u kooperaciji). U periodu 1957—1963. učešće društveno organizovane proizvodnje u ukupnoj proizvodnji mesa povećano je za četiri puta, mleka za gotovo dva puta, i jaja za dva puta (tabela 17).

TABELA 17 — UČEŠĆE DRUŠTVENO ORGANIZOVANE PROIZVODNJE U UKUPNOJ PROIZVODNJI MESA, MLEKA I JAJA 1957—1963.

(U procentima)

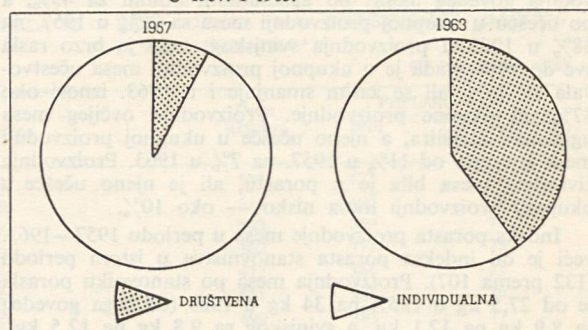
Proizvodi	1957	1958	1959*	1960	1961	1962	1963
Meso — ukupno	8,0	8,4	23,9	26,3	27,8	33,6	40,1
goveđe	7,1	7,5	23,3	42,3	42,3	46,9	53,7
svinjsko	10,0	11,9	38,1	29,7	31,2	39,6	48,2
Mleko	6,0	7,5	9,3	11,5	14,0	15,1	16,3
Jaja	0,7	0,8	0,7	1,4	2,0	2,0	2,1

* Podatke o kooperaciji u 1959. statistika je dala prvi put tek u Statističkom godišnjaku SFRJ za 1964. pa je zbog toga izmenjen odnos u toj godini.

Podaci: obračun na bazi podataka Statističkog godišnjaka SFRJ, 1964.

Najveće povećanje učešća društveno organizovane proizvodnje u ukupnoj stočarskoj proizvodnji ostvareno je u proizvodnji mesa, koja daje 40% ukupne proizvodnje.

GRAFIKON 2 — UČEŠĆE DRUŠTVENO ORGANIZOVANE PROIZVODNJE U UKUPNOJ PROIZVODNJI MESA U 1957. I 1963.

PROMET I POTROŠNJA STOČARSKIH PROIZVODA

NATURALNU POTROŠNJU stočarskih proizvoda u periodu 1957—1963. pokazuje tabela 18:

TABELA 18 — NATURALNA POTROŠNJA* OSNOVNIH STOČARSKIH PROIZVODA 1957—1963.

(U hiljadama tona)

Proizvodi	1957	1959	1961	1963
Meso — ukupno	213	233	227	200
goveđe	15	10	9	12
svinjsko	106	130	138	105
ovčije	36	37	24	26
živinsko	35	38	38	40
ostalo	21	18	18	17
Mleko (miliona lit.)	1.280	1.300	1.297	1.200
Jaja (miliona kom.)	610	618	580	630

* Potrošnja proizvođačkog stanovništva ili tzv. »potrošnja selac«.

Podaci: Bilansi Saveznog zavoda za privredno planiranje i Anketa o seljačkim gazdinstvima 1957—1961, I i II deo, izdanje Saveznog zavoda za statistiku; za 1957. otkup sa individualnih gazdinstava procenjen je na bazi ukupnog otkupa.

U strukturi prirodne potrošnje u 1961. svinjsko meso učestvuje sa oko 60%, živinsko sa 17%, ovčije sa 10%, i goveđe sa 4%.

TRŽIŠNE VIŠKOVE⁹ osnovnih stočarskih proizvoda individualnih gazdinstava u periodu 1957—1963. pokazuje tabela 19.

* Ukupan tržišni višak na individualnim gazdinstvima dobija se kada se od ukupne stočarske proizvodnje oduzme prirodna potrošnja (potrošnja proizvođačkog stanovništva), a kod mleka i jaja — i reprodukcija. Tržišni višak individualnih gazdinstava procenjuje se na osnovu otkupa stoke i stočnih proizvoda i ocene prometa na tzv. »seljačkoj pijaci«.

Ukupna proizvodnja sa društvenih gazdinstava ide u tržišni višak, sem količina mleka i jaja koje otpadaju na reprodukciju.

TABELA 19 — TRŽIŠNI VIŠKOV I OSNOVNIH STOČARSKIH PROIZVODA INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA 1957—1963.

(U hiljadama tona)

Proizvodi	1957	1959	1961	1963	Indeks 1963 1957
Meso — ukupno	240	281	307	293	122,0
goveđe	133	112	120	139	104,5
svinjsko	51	86	99	78	152,3
ovčije	15	21	25	17	113,3
živinsko	25	26	25	22	88,0
ostalo	16	36	38	37	231,0
Mleko (miliona lit.)	900	922	759	702	78,0
Jaja (miliona kom.)	889	897	852	980	110,2

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964 (obračun autora na osnovu podataka o proizvodnji na individualnim gazdinstvima i o prirodnoj potrošnji).

Stepen robnosti stočarske proizvodnje individualnih gazdinstava (odnos tržišnih viškova i proizvodnje pojedinih stočarskih proizvoda) pokazuje tabela 20.

TABELA 20 — STEPEN ROBNOSTI PROIZVODNJE UKUPNIH STOČARSKIH PROIZVODA NA INDIVIDUALNIM GAZDINSTVIMA 1957—1963.

(U procentima)

Proizvodi	1957	1959	1961	1963
Meso — ukupno	51,4	54,6	57,5	59,4
goveđe	89,8	91,8	93,0	92,0
svinjsko	28,0	39,8	41,8	42,6
ovčije	32,5	36,2	51,0	39,5
živinsko	41,7	40,6	39,7	35,5
ostalo	43,2	66,6	67,8	68,5
Mleko	41,3	41,4	37,0	36,9
Jaja	59,3	59,2	59,5	60,1

Podaci: obračun na bazi podataka u tabelama 14 i 19 (učesće tržišnih viškova individualnih gazdinstava u njihovoj ukupnoj proizvodnji).

Stepen robnosti proizvodnje mesa individualnih gazdinstava je u porastu, mleka u opadanju, a jaja u stagnaciji.

Najveći stepen robnosti ima proizvodnja govedeg mesa — između 89,8% i 93% proizvodnje, jer je govedarstvo važan izvor novčanih prihoda poljoprivrednog stanovništva. Stepenn robnosti svinjskog mesa daleko je niži — između 28% i 42,6% proizvodnje, zbog velike prirodne potrošnje. Isti je slučaj i sa ovčijim i živinskim mesom.

Ukupan tržišni višak osnovnih stočarskih proizvoda u periodu 1957—1963. pokazuje tabela 21:

TABELA 21 — UKUPAN TRŽIŠNI VIŠAK OSNOVNIH STOČARSKIH PROIZVODA 1957—1963.

(U hiljadama tona)

Proizvodi	1957	1959	1961	1963
Meso — ukupno	279	340	417	448
goveđe	144	135	174	219
svinjsko	69	113	139	133
ovčije	20	26	30	22
živinsko	26	27	29	27
ostalo	20	29	45	47
Mleko (miliona lit.)	1.028	1.151	1.096	1.072
Jaja (miliona kom.)	899	909	881	1.010

Podaci: obračun na bazi podataka u tabelama 16 i 19 (zbir proizvodnje na društvenim gazdinstvima i tržišnih viškova sa individualnih gazdinstava).

Porast ukupnih tržišnih viškova mesa rezultat je znatnog porasta društveno organizovane proizvodnje mesa, dok tržišni viškovi mleka uglavnom stagniraju, a tržišni viškovi jaja pokazuju manji porast.

Učesće društveno organizovane proizvodnje u ukupnim tržišnim viškovima mesa povećano je u periodu 1957—1963. sa 14% na 58%, i pokazuje tendenciju daljeg porasta. Znatno povećanje učesća u tržišnim viškovima ostvarila je i proizvodnja mleka i jaja sa društvenih gazdinstava. (Tabela 22.)

TABELA 22 — UČESĆE DRUŠTVENO ORGANIZOVANE PROIZVODNJE U UKUPNIM TRŽIŠNIM VIŠKOVIMA OSNOVNIH STOČARSKIH PROIZVODA 1957—1963.

(U procentima)

Proizvodi	1957	1959	1961	1963
Meso — ukupno	14,0	17,4	43,0	58,0
goveđe	7,6	16,9	44,5	56,6
svinjsko	26,0	23,2	62,3	86,4
ovčije	25,0	19,2	16,7	22,7
živinsko	0,3	3,7	13,8	18,5
ostalo	20,0	8,1	14,9	21,2
Mleko	12,5	19,9	30,8	34,5
Jaja	0,1	1,3	3,4	3,3

Podaci: obračun na bazi podataka u tabelama 15, 16 i 21.

Povećanim učesćem u formiranju tržišnih viškova društveno organizovana proizvodnja znatno utiče na stabilizaciju tržišta stočarskih proizvoda, odnosno na poboljšanje snabdevenosti nepoljoprivrednog stanovništva i povećanje izvoza stočarskih proizvoda.

LIČNA POTROŠNJA. Potrošnja osnovnih stočarskih proizvoda po stanovniku kretala se ovako (tabela 23):

TABELA 23 — POTROŠNJA MESA, MLEKA I JAJA PO STANOVNIKU 1957—1963.

Proizvodi	1957	1959	1961	1963
Meso — ukupno (kg)	23,0	26,2	26,9	25,1
goveđe	7,0	6,4	6,6	6,9
svinjsko	8,5	11,3	12,0	10,2
ovčije	2,6	3,1	2,3	2,1
živinsko	3,2	3,3	3,4	3,4
ostalo	1,7	2,1	2,6	2,5
Mleko (lit.)	147,6	143,7	13,3	115,5
Jaja (kom.)	69,4	71,4	61,2	69,8

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964. i Bilansi Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Potrošnja mesa, mleka i jaja po stanovniku relativno je niska u poređenju sa potrošnjom ovih proizvoda po stanovniku u zemljama sa razvijenijom poljoprivredom.¹⁰

IZVOZ STOKE I STOČARSKIH PROIZVODA u periodu 1957—1963. karakterističan je po većem porastu izvoza mesa, koji je u 1963. udvostručen u odnosu na 1957 (170.000 tona prema 84.000 tona).

U strukturi izvoza mesa po vrstama nastale su znatne promene. Učesće govedeg mesa u ukupnom izvozu povećano je sa 42% u 1957. na 58% u 1963, dok učesće svinjskog mesa stagnira na oko 25%. Izvoz ostalih vrsta mesa pokazuje znatno blaži porast, osim izvoza konjskog mesa, koji pokazuje tendenciju bržeg porasta.

U izvozu poljoprivrede stočarstvo ima najvažniju ulogu. Vrednost izvoza stočarskih proizvoda porasla je od 53% u 1957. na 66,6% od ukupne vrednosti izvoza poljoprivrednih proizvoda u 1963.¹¹ Indeks porasta izvoza stočarskih proizvoda znatno je veći od indeksa porasta ukupnog izvoza poljoprivrednih proizvoda (tabela 24).

¹⁰ Na primer, potrošnja mesa po stanovniku u 1962. iznosila je: u Francuskoj 72 kg, u Engleskoj 71,3 kg, u Danskoj 67 kg, u Zapadnoj Nemačkoj 62 kg, u Italiji 30 kg, itd.

¹¹ O izvozu stoke i stočarskih proizvoda u ranijim godinama vidi: »Jug. pregled«, 1959, jul—avgust, str. 301—304 (73—76) i 1962, novembar—decembar, str. 473—478 (215—220).

TABELA 24 — IZVOZ POLJOPRIVREDNIH I STOČARSKIH PROIZVODA 1957—1963.

	(U milijardama din.; indeks 1957=100)							
	1957		1959		1961		1963	
	vred- nost	indeks	vred- nost	indeks	vred- nost	indeks	vred- nost	indeks
Poljoprivreda — ukupno	28,5	100	30,9	108,4	39,1	137,2	50,0	175,4
Stočarstvo—ukupno	15,1	100	14,5	96,0	22,8	151,0	33,3	220,5

Podaci: Statistika spoljne trgovine i obračuni Saveznog zavoda za privredno planiranje.

MERE ZA RAZVOJ STOČARSTVA U PERIODU 1957—1963.

U periodu 1957—1963. preduzete su značajne mere za razvoj stočarstva, a naročito u društveno organizovanoj proizvodnji. Povećane su investicije u stočarstvo, posvećeno je više pažnje obezbeđenju stočne hrane i utvrđivanju cena, premija i regresa za stočarske proizvode, pojačan je rad na selekciji stada, itd. Međutim, pozitivni rezultati ostvareni u društveno organizovanoj proizvodnji, zbog njenog relativno ograničenog učešća u ukupnoj stočarskoj proizvodnji, nisu mogli bitnije doprineti napretku stočarstva u zemlji.

INVESTICIONA ULAGANJA. Period 1957—1963. godine karakterišu relativno visoke investicije u stočarstvo na društvenim gazdinstvima. Proces investiranja nije bio ravnomeran: do 1960. investicije naglo rastu, u 1961. opadaju, a zatim ponovo rastu i u 1963. dostižu nivo iz 1960. Najveći deo investicija predstavljala su ulaganja iz Opšteg investicionog fonda (OIF). (Tabela 25.)

TABELA 25 — INVESTICIJE U STOČARSTVO NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1957—1963.

(U milijardama din., po tekućim cenama)

Godina	Ukupna ulaganja u stočarstvo				Ulaganja iz Opšteg investicionog fonda			
	Ukupno		za sto-		ukupno		za sto-	
	iznos	% od ukup- nih in- vesticija u poljo- privredu	ku	obje- kte*	iznos	% od ukup- nih in- vesticija u poljo- privredu	ku	obje- kte*
1957—1963 ukupno	210,1	29,5	51,1	127,0	122,0	42,0	80,0	
1957	12,1	23,6	1,5	7,7	7,4	0,9	6,5	
1958	16,1	22,0	3,7	8,0	6,5	4,2	2,3	
1959	32,4	28,8	12,7	13,4	20,1	10,0	10,1	
1960	40,6	38,1	15,8	24,9	31,8	12,9	18,9	
1961	32,8	30,8	11,8	16,4	20,4	9,8	10,6	
1962	35,6	30,0	3,5	28,1	20,1	2,8	17,3	
1963	40,5	28,9	2,1	28,5	16,1	1,4	14,7	

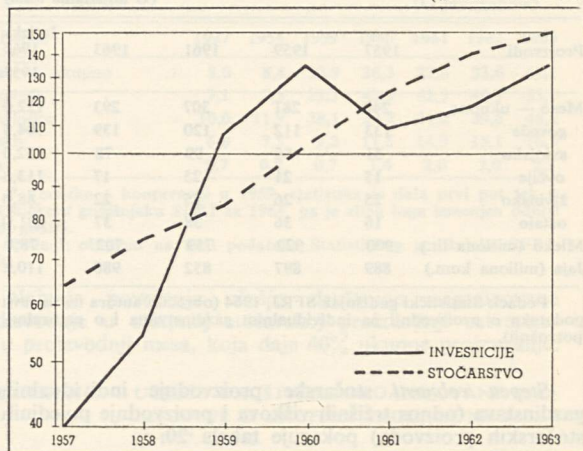
* Uključeni i objekti koji služe i ostaloj poljoprivrednoj proizvodnji jer ih Banka iskazuje zajedno, ali najveći deo njih čine objekti za stočarstvo.

Podaci: Statistički bilten Službe društvenog knjigovodstva, br. 2/1964.

Ukupne bruto investicije u stočni fond u periodu 1957—1963. iznosile su oko 51 milijardu din. (u tekućim cenama), odnosno oko 8% od ukupnih investicija u poljoprivredu. Od toga je za uvoz priplodne stoke utrošeno oko 21 milion dolara. Najveći deo tih ulaganja, izvršen je u periodu 1959—1961 (preko 40 milijardi), što je dovelo do naglog porasta stočnog fonda na društvenim gazdinstvima, koji, međutim, nije bio praćen odgovarajućim povećanjem krmne baze, izgradnjom građevinskih objekata i odgovarajućim tehnološkim rešenjima. Pored toga, zbog nedovoljnog iskustva u projektovanju i u tehnologiji krupne industrijske stočarske proizvodnje, građeni su i nefunkcionalni objekti (»lauf-staje«, betonski svinjci, i dr.), ili je zanemarinana lokacija specijalizovanih objekata (tovilišta i dr.), tj. njihova blizina pogonima prerađivačke industrije

GRAFIKON 3 — INDEKSI INVESTICIJA I STOČARSKJE PROIZVODNJE DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA

(ø 1957—1963=100)

(fabrikama šećera, i dr.), što se negativno odrazilo na rentabilnost stočarske proizvodnje na društvenim gazdinstvima. Uz to, znatan deo sredstava trošen je i u izgradnju industrijskih pogona, čiji su kapaciteti veći od kapaciteta sirovinke baze (npr. kapaciteti klanične industrije veći su od mogućnosti proizvodnje stoke za klanje), a zanemarinana je izgradnja nekih deficitarnih kapaciteta (npr. za obradu i preradu mleka i za proizvodnju stočne hrane). Nedovoljnost kapaciteta za preradu mleka u rejonima sa intenzivnom proizvodnjom (Bačka, Slavonija) i kapaciteta za proizvodnju stočne hrane, usporava razvoj stočarstva, odnosno brži razvoj industrijske stočarske proizvodnje (tova svinja, proizvodnje tovnje junadi, baby beef-a, brojlera i konzumnih jaja, i dr.).

ISHRANA STOKA. Intenzivna stočarska proizvodnja, a u tom pravcu se razvija stočarstvo na društvenim gazdinstvima, zahteva razvoj industrije za preradu i proizvodnju stočne hrane, tj. proširenje krmne baze, koja pored ratarskih proizvoda (klasične krmne baze) uključuje i proizvode prehrambene i hemijske industrije (klanični i riblji otpaci, obrano mleko u prahu, uljane sačme i pogače, mekinje, melasa i rezanci šećerne repe, otpaci u industriji skroba i alkohola, itd.). Ta industrija je u Jugoslaviji tek u začetku i u ishrani stoke još dominiraju ratarski proizvodi (zrnasta i kabasta stočna hrana — kukuruz, ječam, lucerkino seno, itd.), čija je proizvodnja takođe nedovoljna i podložna jakim oscilacijama.

Proizvodnja stočne hrane u periodu 1957—1963. pokazuje znatne oscilacije, što se negativno odražavalo na stočarsku proizvodnju. Ratarska proizvodnja glavnih vrsta stočne hrane zaostaje, osim u rodnoj 1959, za ukupnom proizvodnjom mesa, a naročito za proizvodnjom mesa na društvenim gazdinstvima (tabela 26).

TABELA 26 — INDEKSI PROIZVODNJE MESA I PROIZVODNJE STOČNE HRANE U 1959, 1961. I 1963.

(1957=100)

Proizvodi	1959	1961	1963
Meso — ukupno	116	131	132
društvena gazdinstva	151	282	397
Kukuruz	118	80	95
društvena gazdinstva	153	113	123
Ječam	95	94	87
društvena gazdinstva	61	77	71
Lucerkino seno	152	149	189
društvena gazdinstva	198	188	209

Podaci: obračunato na bazi Bilansa Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Deficit u proizvodnji stočne hrane delimično su nadoknađivali industrija stočne hrane i uvoz.

Kapaciteti fabrika za proizvodnju koncentrovane stočne hrane u 1963. iznosili su oko 300 hiljada tona gotovih krmnih smesa, a kapaciteti mešaonica oko 1.200 hiljada tona mešane stočne hrane. U toku je izgradnja nekih novih kapaciteta, kao i proširenje postojećih.

S obzirom na velike potrebe za koncentrovanom stočnom hranom, postojeći kapaciteti fabrika i mešaonica ne mogu da zadovolje povećanu potražnju, delimično i zbog toga što se još nedovoljno koriste usled nedostatka pojedinih komponenata za proizvodnju krmnih smesa (proteinski sastojci, mineralije, vitamini i antibiotici, itd.).

Nedostatak kvalitetne stočne hrane nadoknađivan je uvozom, koji je od 1959. u stalnom porastu, a naročito uvoz proteinskih hraniva. Tako je uvoz uljanih sačmi i ribljeg brašna u 1959. iznosio 14.000 tona, a u 1963. godini 104.000 tona.

ZOOOTEHNIČKE MERE. Zootehnička služba ima 1 savezni, 6 republičkih i 59 terenskih centara za selekciju, i 41 centar za veštačko osemenjavanje stoke.

Najznačajniji rezultati u primeni zootehničkih mera postignuti su u govedarstvu. Radi poboljšanja rasnog sastava goveda, krajem 1961. i početkom 1962. na društvenim gazdinstvima je osnovano 17 elitnih centara, uglavnom od uvezenih elitnih priplodnih goveda (bikova za potrebe veštačkog osemenjavanja, i dr.), sa ukupno 1.837 krava koje imaju visoku proizvodnju mleka i mlečne masti (tabela 27).

TABELA 27 — PROIZVODNJA MLEKA I MLEČNE MASTI PO KRAVI U ELITNIM CENTRIMA DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA U 1962. PO RASAMA

Rasa	Broj krava	Dana muže	Mleko kg	% mlečne masti
Simentalska	543	317	3.851	4,20
Crno-bela	622	318	3.542	3,68
Crveno-šarena	439	323	3.752	3,71
Smeđa	52	296	2.303	—
Siva	85	300	3.001	—
Džerzej	96	300	3.401	6,02
Prosečna mlečnost svih rasa	1.837	316	3.649	3,92

Podaci: Jugoslovenski stočarski selekcion centar, Beograd.

Karakteristično je da su domaće simentalke krave pokazale najveću mlečnost uz istovremeni visok procent mlečne masti.

U cilju obezbeđenja genetske osnove za razvoj govedarstva, još 1956. uvedeno je *progeno testiranje* priplodnih bikova (ispitivanje po potomstvu) po jedinstvenoj metodologiji, radi proučavanja osobina (tip, oblik, proizvodnja i masnoća mleka, tovnost i fertilnost bikova i njihovih potomaka). U 1962. testirano je 348 bikova, čije je potomstvo pregledano i kontrolisano.

Veštačko osemenjavanje je takođe u porastu. U 1959. osemenjeno je preko 500.000 krava, u 1961. preko 700.000, u 1962. oko 770.000 a u 1963. oko 820.000 grla, što čini oko 30% od ukupnog broja krava i dospelih junica. To je, međutim, s obzirom na broj centara i bikova u njima, još nedovoljno.

U *svinjarstvu* su rezultati zootehničke službe znatno skromniji. Svega 2,2% od ukupnog broja krmača i nazimica i 2% nerastova obuhvaćeno je selekcijom, i to: na društvenim gazdinstvima 16%, a na individualnim gazdinstvima 0,3%. Krajem 1962. na društvenim gazdinstvima formiran je 21 centar za proizvodnju elitnih priplodnih grla svinja sa ukupno 1.500 krmača. Rad na primeni veštačkog osemenjavanja, kao i rad na progenom testiranju priplodnih svinja još je u začetku.

Ovčarstvo na društvenim gazdinstvima (pretežno rase merino i polumerino) uglavnom je obuhvaćeno selekcijom, dok je na individualnim gazdinstvima zootehnička služba bila angažovana jedino u akciji merinizacije domaćih pasmina, koja zbog ekonomskih uslova (cena fine i polu-fine vune, i dr.) nije imala većeg uspeha.

U *živinarstvu* još nisu stvoreni sopstveni konzumni hibridi (nosilje konzumnih jaja). I pored toga što postoje tri selekcijsko-reprodukcione centra, sa ukupnim obimom od oko 332.000 grla selekcijsko-reprodukcioni jata, novoizgrađene farme su u 1963. svoje potrebe za konzumnim hibridima podmirivale iz uvoza.

* * *

Mada je broj institucija zootehničke službe u stočarstvu relativno visok, razjedinjenost, česte organizacione promene, nedostatak kontinuiteta i odsustvo jedinstvene koncepcije uzgojno-selekcijskog rada, znatno su umanjili efekat preduzetih mera za unapređenje stočarstva.

EKONOMSKI POLOŽAJ STOČARSTVA. Otkupne cene stoke za klanje i cene ostalih stočnih proizvoda utvrđivane su administrativnim merama, što je prouzrokovalo neusklađenost (disparitet) između cena stoke i stočnih proizvoda, s jedne, i cena stočne hrane, s druge strane, jer su ove poslednje brže rasle (tabela 28).

TABELA 28 — INDEKSI OTKUPNIH CENA RATARSKIH I STOČARSKIH PROIZVODA 1957—1963.

(1962=100)

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Poljoprivreda — ukupno	75,3	71,0	68,4	76,6	88,3	100	108,9
Ratarstvo	78,1	67,0	68,5	71,5	83,8	100	103,5
žitarice	79,9	77,4	78,7	81,3	90,2	100	105,0
stočna hrana (seno)	52,3	56,4	65,0	51,4	71,9	100	—
Stočarstvo	73,5	73,8	69,1	78,9	90,1	100	115,5
stoka za klanje	75,0	75,2	68,6	79,6	89,6	100	115,6
stočni proizvodi	65,8	66,6	71,9	75,3	92,7	100	—
mleko i jaja	63,5	64,0	70,4	76,0	90,7	100	114,4

Podaci: »Indeksi otkupnih cena 1952—1962«, Savezni zavod za statistiku; za 1963. obračun Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Neusklađenost cena žitarica (krmne baze) i cena stoke i stočnih proizvoda održala se sve do 1962, što se nepovoljno odrazilo na stočni fond i stočarsku proizvodnju, a naročito na proizvodnju svinjskog mesa, koja najosetljivije reaguje na kretanje cena žitarica odnosno kukuruza.

Otkupne cene mleka takođe su bile niže od otkupnih cena žitarica sve do 1962. U 1963, međutim, taj se odnos popravio i cene mleka su usklađene sa cenama žitarica. (Tabela 29.)

TABELA 29 — RELATIVNI INDEKSI OTKUPNIH CENA MLEKA I ŽITARICA 1957—1963.

(Mleko=100)

Proizvodi	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Mleko	100	100	100	100	100	100	100
Pšenica	135	130	116	113	106	104	100,4
Ječam	120	115	111	109	100	105	103,1
Ovas	111	108	102	101	90	93	90,0
Kukuruz	113	103	97	91	83	90	84,5

Podaci: »Indeksi otkupnih cena 1952—1962«, Savezni zavod za statistiku; za 1963. obračun Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Neusklađenost cena postojala je i između proizvoda poljoprivrede i industrijske prerade tih proizvoda i tek u 1963. preduzete su mere za formiranje tih cena na bazi ponude i potražnje na tržištu, što je donekle poboljšalo položaj stočarstva. (Tabela 30.)

TABELA 30 — RELATIVNI INDEKSI OTKUPNIH CENA STOKE ZA KLANJE, SVEŽEG MESA I PROIZVODA OD MESA 1957—1963.

Proizvodi	(Stoka za klanje=100)						
	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Stoka za klanje	100	100	100	100	100	100	100
Sveže meso	106	107	123	122	114	109	125
Preradevine od mesa	107	105	95	92	89	84	112

Podaci: »Indeksi otkupnih cena 1952—1962«, Savezni zavod za statistiku; za 1963. obračun Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Rentabilnost stočarske proizvodnje na društvenim gazdinstvima, izražena kroz razliku između prodajnih cena i cena koštanja mesa i mleka, pokazuje tabela 31:

TABELA 31 — ODNOS PRODAJNIH CENA I CENA KOŠTANJA MLEKA I MESA (TOVNA JUNAD I SVINJE) NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1960—1963.

Proizvodi	(U din. po lit. odnosno kg)			
	1960	1961	1962	1963
Mleko				
cena koštanja	42,3	59,9	65,9	73,0
prodajna cena	30,3	36,1	47,9	59,0
razlika	— 12	— 24	— 18	— 14
Tovna junad baby beef-a (živa mera, 1 kg)				
cena koštanja	244	282	299	347
prodajna cena	246	267	309	353
razlika	+ 2	— 14	+ 10	+ 6
Tovne (bele) svinje (živa mera), 1 kg				
cena koštanja	241	255	277	323
prodajna cena	239	279	323	348
razlika	— 2	+ 24	+ 46	+ 25

Podaci: Zajednica ekonomskih instituta Jugoslavije, Beograd.

Prema ovim pokazateljima, u proizvodnji mleka postoje stalni finansijski gubici, jer su prodajne cene mleka bile stalno niže od cena koštanja. Visoke cene koštanja mleka posledica su u prvom redu niske mlečnosti krava i visokih indirektnih troškova proizvodnje (kamate, anuiteti, režija, i dr.)

U proizvodnji mesa, odnosno tovu junadi i, naročito, tovu svinja, finansijski rezultati su pozitivni, što je i uticalo na povećanje proizvodnje govedeg i svinjskog mesa na društvenim gazdinstvima.

Uporedni pregled rentabilnosti proizvodnje pojedinih stočnih proizvoda pokazuje da se najveća rentabilnost proizvodnje postiže u tovu svinja i tovu junadi, a da je proizvodnja mleka nerentabilna, što potvrđuje i orijentacija gazdinstava na veću proizvodnju mesa nego mleka. (Tabela 32.)

TABELA 32 — FINANSIJSKI EFEKAT PROIZVODNJE MLEKA (+ TELADI) I MESA (TOV JUNADI I SVINJA) U 1962.

	Stepen ekonomičnosti*	Stepen rentabilnosti**	Stepen investicionog efekta***	Osnovna sredstva po radniku (u hiljadama din.)	Časova rada za 100 kg proizvoda
Mleko i telad	74	—0,16	26	2.906	13,03
Tov junadi	103	11	90	1.838	14,40
Tov svinja	116	20	99	4.078	9,00

*Ukupna vrednost proizvodnje kroz ukupne troškove proizvodnje.

**Dohodak kroz ukupna sredstva (osnovna + obrtna).

***Ukupna vrednost proizvodnje kroz ukupna sredstva.

Podaci: Dokumentacija Instituta za ekonomiju poljoprivrede SR Srbije.

Da bi se popravio finansijski položaj proizvodnje mleka, u drugoj polovini 1963. uvedene su premije za mleko i plaćanje po kvalitetu odnosno po masnim jedinicama. (Tako se za svaku masnu jedinicu plaća 15,5 din., uz ostvarenje premije od 27,5 din. po litru mleka.) Isplaćivanje premije može se vršiti samo kod onih proizvođača koji su uveli matično knjigovodstvo, selekciju i kontrolu produktivnosti muznih krava.

Novi sistem plaćanja mleka znatno je poboljšao ekonomski položaj proizvodnje mleka na društvenim gazdinstvima, pa se očekuje dalje intenziviranje ove proizvodnje.

IZVOR: Materijali Saveznog zavoda za privredno planiranje.

S. M.

ORGANIZACIJA FIZIČKE KULTURE

Fizička kultura u Jugoslaviji organizovana je kao obavezno fizičko vaspitanje i kao dobrovoljna sportska aktivnost.

Nosioci obaveznog fizičkog vaspitanja su ustanove za decu predškolskog uzrasta, osnovne, srednje, više i visoke škole, fakulteti i Jugoslovenska narodna armija, a nosioci dobrovoljne sportske aktivnosti — sve organizacije za fizičku kulturu, radnička sportska delatnost, školske i studentske sportske organizacije, Jugoslovenska narodna armija, kao i za tu svrhu posebno formirane ustanove u gradovima, opštinama, mesnim zajednicama, radnim organizacijama i turističkim i izletničkim centrima.

OBAVEZNO FIZIČKO VASPITANJE

Obavezno fizičko vaspitanje sprovodi se programima dnevnog boravka u ustanovama za decu predškolskog uzrasta, redovnom nastavom fizičkog i zdravstvenog vaspitanja u osnovnim i srednjim školama, redovnom nastavom fizičkog vaspitanja za studente prve i druge godine viših i visokih škola i fakulteta, kao i redovnim fizičkim vaspitanjem pripadnika JNA.

FIZIČKO VASPITANJE DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA sprovodi se uglavnom u ustanovama za decu predškolskog uzrasta, na dečjim igralištima i na slobodnim površinama (dvorišta, ulice, parkovi, livade, šume).

Najpogodnije uslove za sistematsko fizičko vaspitanje pružaju ustanove za decu predškolskog uzrasta. Međutim, takvim ustanovama, čiji je broj veoma mali, obuhvaćeno je u 1962. svega 4,8% od ukupnog broja dece od 3 do 7 godina.¹ Pored toga, ni u ovim ustanovama fizičko vaspitanje još nije najpogodnije rešeno, u prvom redu zbog slabog finansijskog stanja ovih ustanova i nedostatka potrebnih objekata, opreme i rekvizita, a ni osoblje u njima nije dovoljno osposobljeno za ostvarivanje programa fizičkog vaspitanja.

U sadašnjim uslovima, dečja igrališta pružaju najviše mogućnosti za sprovođenje fizičkog vaspitanja dece predškolskog uzrasta. Međutim, iako se urbanističkim planovima mnogih gradova obezbeđuju površine za dečja igrališta, njihov broj i kapaciteti takođe nisu zadovoljavajući.

FIZIČKO VASPITANJE UČENIKA. Nastava fizičkog vaspitanja u osnovnim školama, srednjim stručnim školama, gimnazijama i učiteljskim školama ima istaknuto mesto u fizičkom vaspitanju, jer se sistemom školovanja obuhvataju svi dečaci i devojčice uzrasta od 7 do 15 godina, kao i vrlo visok procent omladine od 15 do 19 godina starosti.² U novim nastavnim planovima i programima osnovnih i srednjih škola nastava fizičkog vaspitanja proširena je i na zdravstveno vaspitanje.

Fizičko i zdravstveno vaspitanje u školama izvodi se po posebnim nastavnim planovima i programima za određene smerove škola, prema uzrastu omladine, a u skladu sa iskustvima i postavkama pedagoških i medi-

cinskih nauka. Prema tim nastavnim planovima i programima, fizičko vaspitanje se ne ograničava samo na časove redovnog školskog vežbanja, već obuhvata i vanrednu aktivnost u školskim društvima za fizičku kulturu, takmičenja za školsku sportsku značku, letnja i zimska logorovanja, i dr.

Od 1958. do 1963. broj osnovnih i srednjih škola u kojima se redovno održava nastava fizičkog i zdravstvenog vaspitanja povećao se za oko 30%, tako da se u 1963. redovna nastava fizičkog i zdravstvenog vaspitanja održavala u 80% škola, prema 48% u 1958. Po republikama, u školskoj 1962/63. redovna nastava fizičkog i zdravstvenog vaspitanja održavana je: u Bosni i Hercegovini u 83% od ukupnog broja osnovnih i srednjih škola, u Crnoj Gori 85%, Hrvatskoj 75%, Makedoniji 64%, Sloveniji 91% i Srbiji 83% (podaci Jugoslovenskog zavoda za fizičku kulturu).

Za kvalitet i tempo realizacije novih nastavnih planova i programa fizičkog i zdravstvenog vaspitanja u školama ne može se reći da su zadovoljavajući. Pored dobro organizovanog rada na odgovarajućim objektima za fizičku kulturu, vrše se i improvizacije igara u školskom dvorištu ili u nepodesnim prostorijama. Takođe postoje i znatna odstupanja od programa predviđenog nedeljnog broja časova. Zbog ovih pojava, koje su najčešće u nižim razredima osnovnih škola, dolazi do zastoja u fizičkom razvoju učenika. To se naročito manifestuje prilikom njihovog prelaska u peti razred, gde nastavni plan i program ostvaruje specijalizovano nastavno osoblje.

Slobodnim sportskim aktivnostima učenici se bave u školskim društvima za fizičku kulturu.³ Treninzi i takmičenja za školsku sportsku značku i drugi oblici aktivnosti organizuju se u slobodnom vremenu, i to po grupama prema sklonosti i po unapred utvrđenom planu.

FIZIČKO VASPITANJE STUDENATA. Brz razvoj viših i visokih škola nije bio praćen i odgovarajućim razvojem fizičkog vaspitanja studenata.⁴ Zbog toga je na Jugoslovenskom kongresu za fizičku kulturu (1958) posebno ukazano na potrebu bržeg razvijanja fizičke kulture u visokoškolskim ustanovama, kako bi fizičko vaspitanje postalo sastavni deo opšteg vaspitanja studenata.

Od 1958. naovamo slobodne aktivnosti u fizičkoj kulturi među studentima, kao i njihove sportske organizacije, znatno su se razvile, tako da je na kraju 1962. fizičkom kulturom stalno ili povremeno bilo obuhvaćeno oko 52.000 (32%) od ukupno 158.010 studenata.

Uvođenje redovne nastave fizičkog vaspitanja na višim i visokim školama, fakultetima i akademijama, koja dotedavno u ovim školama nije ni postojala, vrši se dosta sporo. U školskoj 1957/58. godini Sveučilište u Zagrebu uvelo je fakultativnu nastavu fizičkog vaspitanja na pedagoškim fakultetima, a od 1963. obavezna nastava uvedena je na Građevinskom fakultetu i Visokoj tehničkoj školi. Univerzitet u Sarajevu je od 1962. na svim fakultetima uveo obaveznu nastavu za studente I godine. U Ljubljani je u 1963/64. obavezna nastava fizičkog vaspitanja uvedena na Strojarskom i Tehnološkom fakultetu, dok je na Veterinarskom fakultetu u Beogradu 1962/63. uvedena »nezvanična« obavezna nastava. Od školske 1964/65. uvedena je obavezna nastava fizičkog vaspitanja na Novosadskom univerzitetu.

FIZIČKO VASPITANJE U JUGOSLOVENSKOJ NARODNOJ ARMII. Sistematsko fizičko vaspitanje pripadnika Jugoslovenske narodne armije upotpunjuje celokupnu obuku vojnika i vrši se radi njihovog osposobljavanja za izvršavanje mnogobrojnih zadataka koje ima savremena armija. Dosadašnja proveravanja psihofizičkih sposobnosti regruta pokazala su da su ove sposobnosti nedovoljno razvijene. Prema anketi sprovedenoj

¹ Prema podacima Međunarodnog biroa za prosvetu i Organizacije UN za prosvetu i kulturu (UNESCO) u 1962. u Bugarskoj taj prosek je iznosio 58,6%, u Francuskoj 60%, Italiji 53%, itd., a neke zemlje (npr. SSSR, ČSSR, Poljska, Meksiko, Italija) nameravaju da zavedu obavezno predškolsko vaspitanje.

² Vidi: »Fizičko vaspitanje u školama«, »Jug. pregled«, 1961, oktobar, str. 435—438 (31—34).

³ Vidi: »Školska društva za fizičku kulturu«, »Jug. pregled«, 1962, oktobar, str. 411—412 (7—8).

⁴ Vidi: »Studentski sport«, »Jug. pregled«, 1957, jul, str. 335—336 (13—14).

među regrutima rođenim 1943, preko 57% se nije bavilo nikakvom aktivnošću u fizičkoj kulturi pre stupanja u Armiju, oko 30% se bavilo povremeno, a svega 12% redovno. Opšti prosek neplivača u Armiji iznosi oko 70%. Zbog toga se obavezno fizičko vaspitanje u JNA zasada ne može nadograđivati na određena predznanja i sposobnosti omladinaca, već se sprovodi kroz poseban program rada, koji je usmeren na razvijanje najvažnijih psihofizičkih osobina vojnika za potrebe određenog roda i službe.

Fizičko vaspitanje pripadnika JNA obuhvata jutarnju gimnastiku, obavezne časove opšteg fizičkog obrazovanja, razne sportske igre u popodnevnom časovima i razna takmičenja između vojnih jedinica, i to u onim sportovima za koje je Armija posebno zainteresovana. Takmičenja se održavaju za prvenstvo divizije, oblasti, pojedinih rodova JNA, sve do sveukupnog prvenstva Jugoslovenske narodne armije.

Nastavni kadar za potrebe fizičkog vaspitanja u JNA osposobljava se u podoficirskim i oficirskim školama i putem posebnih kursova.

DOBROVOLJNA SPORTSKA AKTIVNOST

Dobrovoljna aktivnost u oblasti fizičkog vaspitanja sprovodi se preko Saveza organizacija za fizičku kulturu, sportskih saveza, osnovnih organizacija za fizičku kulturu, JNA, Jugoslovenskog olimpijskog komiteta i ustanova za fizičku kulturu.

SAVEZ ORGANIZACIJA ZA FIZIČKU KULTURU. Društvene organizacije koje se bave fizičkim vaspitanjem udružene su u Jugoslovenski savez organizacija za fizičku kulturu, radi ostvarivanja zajedničkih zadataka na unapređivanju fizičke kulture u zemlji.⁵

Jugoslovenski savez organizacija za fizičku kulturu ostvaruje sledeće zadatke:

- utvrđuje opštu politiku razvitka fizičke kulture i u vezi s tim koordinira i usmerava rad udruženih organizacija;
- utvrđuje principe međunarodne politike udruženih organizacija i odobrava njihov međunarodni program;
- utvrđuje osnovne principe i daje saglasnost za sisteme takmičenja saveznog ranga;
- stara se o opštoj propagandi fizičke kulture;
- vrši raspodelu sredstava za fizičku kulturu dobivenih od saveznih državnih organa i drugih zajedničkih sredstava;
- utvrđuje osnovne principe sistema uzdizanja kadrova i koordinira izdavačku delatnost za tu svrhu;
- iznosi probleme fizičke kulture pred odgovarajuće državne organe i društvene organizacije i predlaže mere za njihovo regulisanje.

Republički savezi organizacija za fizičku kulturu su udruženja organizacija za fizičku kulturu na području republike i sreskih i opštinskih saveza organizacija za fizičku kulturu, a u Srbiji i pokrajinskih saveza organizacija za fizičku kulturu.

Sreski (gradski) savezi organizacija za fizičku kulturu su udruženja organizacija za fizičku kulturu na području sresa (grada) i opštinskih saveza organizacija za fizičku kulturu.

Opštinski savezi organizacija za fizičku kulturu su udruženja osnovnih organizacija radničke sportske delatnosti, odbora društava za fizičku kulturu u školama i pojedinih stručnih udruženja.

U Jugoslovenski savez organizacija za fizičku kulturu udruženi su, pored 6 republičkih i 2 pokrajinska saveza organizacija za fizičku kulturu, 33 centralna sportska saveza i 4 centralne strukovne organizacije, i to:

Atletski savez Jugoslavije, Auto-moto savez Jugoslavije, Biciklistički savez Jugoslavije, Bočarski savez Jugoslavije, Bokserski savez Jugoslavije, Brodarski savez Jugoslavije, Džudo savez Jugoslavije, Fudbalski savez Jugoslavije, Gimnastički savez Jugoslavije, Konjički savez Jugoslavije, Košarkaški savez Jugoslavije, Kuglaški savez Jugoslavije, Mačevalački savez Jugoslavije, Odbojkaški savez Jugoslavije, »Partizan« Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje, Planinarski savez Jugoslavije, Plivački savez Jugoslavije, Ragbi savez Jugoslavije, Rukometni savez Jugoslavije, Savez za dizanje tereta Jugoslavije, Savez društava nastavnika fizičkog vaspitanja Jugoslavije, Savez hokeja na travi Jugoslavije, Savez klizačkih i koturaških sportova Jugoslavije, Savez rvačkih sportova Jugoslavije, Savez za sportski ribolov na moru i podvodne aktivnosti Jugoslavije, Smučarski savez Jugoslavije, Sportski savez gluvih Jugoslavije, Stonoteniški savez Jugoslavije, Streljački savez Jugoslavije, Šahovski savez Jugoslavije, Teniski savez Jugoslavije, Udruženje sportskih lekara Jugoslavije, Udruženje stručno-nastavnih kadrova Jugoslovenskog saveza organizacija za fizičku kulturu, Udruženje za unapređivanje proizvodnje i prometa sportskih rekvizita, Univerzitetski savez organizacija za fizičku kulturu Jugoslavije, Vazduhoplovni savez Jugoslavije, i Veslački savez Jugoslavije.

Svi udruženi savezi samostalno utvrđuju svoje planove i programe rada, samostalno vrše predviđene poslove, planiraju i raspolazu finansijskim sredstvima.

Sportski savezi. Centralni sportski savezi odgovarajuće sportske grane predstavljaju svoj sport u zemlji i inostranstvu i članovi su istovrsnih međunarodnih sportskih odnosno strukovnih federacija.

Na teritoriji republika, u zavisnosti od razvijenosti pojedinih sportskih grana, deluju republički stručni sportski savezi.

Razvijeniji sportovi imaju svoje stručne rukovodeće organizacije u srezovima (gradovima), a najrazvijeniji sportovi i u opštinama. To su najčešće odbori ili podsavezi za pojedine grane sporta u okviru sreskog ili opštinskog saveza organizacija za fizičku kulturu. U granama u kojima ima manji broj osnovnih organizacija formiraju se podsavezi, koji često obuhvataju područje sresa odnosno opštine.

OSNOVNE ORGANIZACIJE ZA FIZIČKU KULTURU. Osnovne organizacije u dobrovoljnom pokretu fizičke kulture su: sportska društva, samostalni sportski klubovi, društva za telesno vaspitanje »Partizan«, organizacije radničke sportske delatnosti i školska društva za fizičku kulturu.

Prema podacima Jugoslovenskog zavoda za fizičku kulturu, u Jugoslaviji je krajem 1963. bilo ukupno oko 16.500 osnovnih organizacija za fizičku kulturu sa oko 2,2 miliona članova, a oko pola miliona građana bavilo se redovno ili povremeno telesnim vežbanjem na slobodnim površinama, što znači da je fizičkom kulturom bilo obuhvaćeno oko 14% od ukupnog stanovništva (ne računajući JNA). Od toga je bilo 8.802 osnovne organizacije različitih sportskih grana sa 1.179.938 članova, 4.255 osnovnih organizacija radničke sportske delatnosti sa 463.700 članova i 3.403 školska društva za fizičku kulturu sa 512.176 članova.

Sportsko društvo je osnovna sportska organizacija u kojoj se gaji više različitih sportova, organizovanih u klubove ili sekcije.

Klubovi i sekcije su organizacije koje se bave samo jednom granom sporta i udružuju se sa klubovima i sekcijama drugih sportskih grana u sportsko društvo.

Samostalni sportski klubovi su takođe osnovne sportske organizacije, ali oni neguju samo jednu granu sporta.

Društva za telesno vaspitanje »Partizan« su osnovne organizacije Saveza za telesno vaspitanje — »Partizan« Jugoslavije,⁶ koje imaju zadatak da omoguće svom članstvu:

- svestrano fizičko vaspitanje putem redovnog i sistematskog vežbanja,
- sportsku aktivnost u pojedinim granama i
- rekreaciju ili telesnu aktivnost za razonodu i odmor.

⁵ Vidi: »Jugoslovenski savez organizacija za fizičku kulturu«, »Jug. pregled«, 1961, jun, str. 271—273 (23—25).

⁶ Vidi: »Partizan« Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje«, »Jug. pregled«, 1957, januar, str. 43—44 (1—2).

Školska društva za fizičku kulturu su osnovne društvene organizacije za fizičku kulturu pri osnovnim i srednjim školama, čiji je cilj da okupljaju što veći broj učenika odgovarajuće škole. Društva svojim članovima omogućavaju redovno učestvovanje u pripremanju zadataka i na takmičenjima za školsku sportsku značku, na treninzima razredne ili školske ekipe koja se priprema za školsko ili međuškolsko takmičenje i na takmičenjima za školsko ili međuškolsko prvenstvo u izabranim granama sporta.

Sportski aktivni predstavljaju prelaznu organizacionu formu, odnosno najjednostavniji oblik udruživanja lica u radnim organizacijama, ustanovama, mesnim zajednicama i sl. koja žele da se bave nekom vrstom sporta, ako ne postoji bilo kakva druga osnovna organizacija za fizičku kulturu. Aktivnost ovih organizacija sprovodi se kroz radničke sportske igre kojima rukovode posebni forumi za radničku sportsku delatnost pri opštinskim, sreskim i republičkim savezima organizacija za fizičku kulturu.

DOBOVOLJNA SPORTSKA AKTIVNOST U JNA.

Pored obaveznog telesnog vaspitanja kojim su obuhvaćeni svi pripadnici Armije, u JNA je široko razvijena i dobrovoljna sportska aktivnost. Takmičenja u raznim granama sporta vrlo su popularna i ima ih sve više, naročito u lokalnim okvirima. Samo u armijskom takmičenju u višeboju i atletici u 1962. učestvovalo je 167.000 pripadnika JNA. Ovim takmičenjima se omogućuju neposredniji kontakti Armije i građanskih organizacija za fizičku kulturu, intenzivnije zajedničko korišćenje objekata za fizičku kulturu i stručnih kadrova, zajednička nastupanja na raznim takmičenjima, akcijama i javnim priredbama, uključivanje pripadnika iz Armije u lokalne organizacije za fizičku kulturu i u izgradnji objekata za fizičku kulturu, itd. Armija pruža posebnu pomoć vrhunskom sportu u otkrivanju i uzdizanju novih talentovanih sportista.

JUGOSLOVENSKI OLIMPIJSKI KOMITET je samostalna organizacija u kojoj se okupljaju savezi svih sportskih grana koje se nalaze u obaveznom ili fakultativnom programu olimpijskih igara.⁷

Jugoslovenski olimpijski komitet, kao predstavnik Međunarodnog olimpijskog komiteta (CIO — Comité international Olympique) u Jugoslaviji, ima u svom delokrugu sledeće dužnosti i prava:

- povremeno vrši analizu stanja kvalitetnog sporta i donosi preporuke za njegovo poboljšanje, i u tom smislu sarađuje sa svim udruženim organizacijama Jugoslovenskog saveza organizacija za fizičku kulturu čije se sportske grane nalaze u obaveznom ili fakultativnom programu olimpijskih igara;

- propagira, razvija i unapređuje ideje olimpizma u zemlji i štiti olimpijske oznake od nedozvoljenog korišćenja za neke druge poslovne i propagandne svrhe;

- donosi odluke o učešću takmičara i ekipa na zimskim i letnjim olimpijskim igrama;

- obezbeđuje sredstva za završne pripreme, opremanje i odlazak učesnika i njihovih stručnih rukovodilaca na olimpijske igre;

- održava vezu sa drugim nacionalnim olimpijskim komitetima radi upoznavanja sa njihovim metodima pripremanja za olimpijske igre.

SLOBODNE SPORTSKE AKTIVNOSTI GRAĐANA.

Sve je veće interesovanje građana za potpuno slobodne oblike sportske aktivnosti, kao što su: odlaženje na plaže, izlete, sportske terene koji su stavljeni na slobodno korišćenje građanima, i dr. U 1963. u Sportskom centru u Košutnjaku bilo je preko 150.000, na plivačkom bazenu »Tašmajdan« preko 174.000, a na klizalištu preko 83.000 korisnika. Slične rezultate postigle su mnogobrojne plaže, kupališta, zimski bazeni, domovi fizičke kulture, i dr.

Osnovna karakteristika slobodne sportske aktivnosti građana je da je ona utoliko jača ukoliko je sredina u kojoj žive više urbanizirana i ukoliko imaju manje uslova za kretanje. U takvoj situaciji su ove aktivnosti izraz spontanе želje za rekreacijom. Klasične forme organizacije fizičke kulture, međutim, teško se mogu prilagoditi ovakvim potrebama, što čini neophodnom izgradnju takvih objekata za fizičku kulturu koji će građanima stajati stalno na raspolaganju, koji neće biti previše udaljeni od mesta njihovog stanovanja i koji će im omogućiti slobodan izbor načina fizičkog vežbanja. Takvim potrebama najviše odgovaraju ustanove za fizičku kulturu u okviru mesnih zajednica i opština.

ŠKOLE ZA OBRAZOVANJE KADROVA, ZAVODI I ORGANI ZA FIZIČKU KULTURU

ŠKOLE ZA OBRAZOVANJE KADROVA ZA FIZIČKU KULTURU. Nastavno osoblje za fizičku kulturu u školama čine učitelji, nastavnici i profesori fizičkog vaspitanja.⁸

Učitelji fizičkog vaspitanja osposobljavaju se u četvorogodišnjim srednjim školama za fizičku kulturu. Takve škole postoje u: Zemunu, Prištini, Sarajevu, Skoplju, Mariboru i Murskoj Soboti (odeljenje škole iz Maribora). Veći deo tih škola nalazi se pred ukidanjem i već nekoliko godina ne upisuju nove učenike, jer, prema novim propisima, predmetnu nastavu može držati samo nastavno osoblje sa višom školskom spremom.

Nastavnici fizičkog vaspitanja se školuju u višim pedagoškim školama, pedagoškim akademijama i na I stepenu studija na visokim školama za fizičku kulturu. Školovanje traje dve godine. Odseke za fizičko vaspitanje imaju više pedagoške škole u Beogradu, Novom Sadu, Zrenjaninu, Nišu, Prištini, Banjoj Luci i Tuzli i pedagoške akademije u Zagrebu, Splitu, Rijeci, Osijeku, Pakracu, Šibeniku, Čakovcu, Mariboru i Nikšiću. Pored toga, pojedine više pedagoške škole i pedagoške akademije imaju centre u kojima se, kao vanredni studenti, takođe školuju budući nastavnici fizičkog vaspitanja.

Profesori fizičkog vaspitanja osposobljavaju se u visokim školama za fizičku kulturu, koje postoje u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Sarajevu.⁹

Amaterski stručni kadrovi (treneri, prednjaci i organizatori odmora i razonode) školuju se u republičkim lokalnim kadrovskim centrima. Do 1964. osnovano je 26 takvih centara.

Profesionalni stručni kadrovi (viši treneri, viši prednjaci i viši organizatori odmora i razonode) školuju se putem dvogodišnjeg školovanja u Saveznoj prednjačko-trenerskoj školi u Beogradu, kao i putem četvorogodišnjeg školovanja (sa usmeravanjem u četvrtoj godini) u visokim školama za fizičku kulturu.

ZAVODI ZA FIZIČKU KULTURU¹⁰ su samostalne ustanove, čiji su osnovni zadaci:

- proučavanje uticaja telesnog vežbanja na zdravlje, fizički razvitak, fizičke sposobnosti i vaspitanje čoveka;

- organizovanje i vršenje fizioloških, medicinskih, biohemijskih, biomehaničkih, psiholoških, socioloških i drugih istraživanja u oblasti fizičke kulture;

- proučavanje idejne usmerenosti, organizacije, sadržine, formi i metoda rada u fizičkoj kulturi iz aspekta društveno-ekonomskih uslova i njeno prilagođavanje potrebama i mogućnostima građana;

- izrada i usavršavanje planova i programa telesnog vežbanja u školama i organizacijama;

- izučavanje i razrađivanje problematike projektovanja, izgradnje, eksploatacije i održavanja objekata za fizičku kulturu;

⁸ Vidi: »Nastavni kadrovi u fizičkoj kulturi«, »Jug. pregled«, 1958⁹ oktobar, str. 423—424 (13—14).

⁹ Svi podaci o školama odnose se na školsku 1963/64. godinu.

¹⁰ Vidi: »Zavodi za fizičku kulturu«, »Jug. pregled«, 1957, novembar, str. 541—542 (15—16).

⁷ Vidi: »Učešće jugoslovenskih sportista na olimpijskim igrama«, »Jug. pregled«, 1960, maj, str. 217—220 (13—16).

— proučavanje pitanja koja se odnose na proizvodnju opreme i sprava za telesno vežbanje;

— prikupljanje i sređivanje dokumentacije i literature iz oblasti fizičke kulture, i dr.

U pojedinim republikama zavodi za fizičku kulturu rade i u svojstvu republičkih kadrovskih centara, i na školovanju amaterskih stručnih kadrova za potrebe organizacija za fizičku kulturu.

U Jugoslaviji postoje: Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu (Beograd), Zavod za fizičku kulturu Bosne i Hercegovine (Sarajevo), Zavod za fizičku kulturu Makedonije (Skoplje), Centar za unapređivanje fizičke kulture AP Vojvodine (Novi Sad) i Centar za unapređivanje fizičke kulture Crne Gore (Titograd), dok u Hrvatskoj i Sloveniji (u Zagrebu, odnosno Ljubljani) visoke škole za fizičku kulturu imaju i funkcije zavoda za fizičku kulturu. Veći deo ovih ustanova je nedavno osnovan i neke od njih se još nalaze u fazi materijalnog opremanja.

Dosadašnja delatnost zavoda bila je usmerena uglavnom na izradu nastavnih planova i programa fizičkog vaspitanja u školama, na izradu programa takmičenja za školsku sportsku značku i na kontrolna merenja fizičkog razvoja i fizičkih sposobnosti školske omladine od 7 do 19 godina starosti (ovom akcijom bilo je obuhvaćeno 65.179 učenika i učenica u 239 škola).

Zavodi su započeli i akciju kontrolnog merenja fizičkog razvoja i fizičkih sposobnosti odraslih građana (njome će biti obuhvaćeno oko 30.000 radnika i službenika raznih struka). Vrš se takođe kontrolna merenja treniranosti vrhunskih sportista radi daljeg usmeravanja i primene najefikasnijih metoda sportskog treninga (ovom akcijom obuhvaćeni su uglavnom članovi nacionalnih reprezentacija svih sportskih grana).

U toku su i ispitivanja kompleksne problematike omladinskog sporta. U tu svrhu su pri zavodima formirane eksperimentalne omladinske sportske škole.

Zavodi su bili i stručni konsultanti prilikom izgradnje i projektovanja mnogih objekata za fizičku kulturu, a naročito sportskih centara u Košutnjaku, Makarskoj, Nikšiću, Ljubljani, na Badiji i dr.

ORGANI ZA FIZIČKU KULTURU. Poslove državne uprave u oblasti fizičke kulture vrše komisije i saveti za fizičku kulturu.

Organ Saveznog izvršnog veća za poslove državne uprave u oblasti fizičke kulture u federaciji je Savezna komisija za fizičku kulturu, organi republičkih izvršnih veća — republičke komisije za fizičku kulturu, a organi skupština srezova (gradova) i opština — saveti za fizičku kulturu.

U Saveznoj komisiji za fizičku kulturu zastupljeni su: Jugoslovenski savez organizacija za fizičku kulturu, Savez omladine Jugoslavije, Savez sindikata Jugoslavije, Jugoslovenski zavod za fizičku kulturu, Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Savezni sekretarijat za zdravstvo i socijalnu politiku, Savezni zavod za urbanizam, stambena i komunalna pitanja, Jugoslovenska narodna armija i republičke komisije za fizičku kulturu.

Savezna komisija vrši poslove državne uprave u okviru prava i dužnosti federacije u oblasti fizičke kulture, prati razvoj fizičke kulture naroda, daje predloge i mišljenja o unapređivanju fizičke kulture i vrši druge upravne poslove iz nadležnosti federacije, osim ako pojedini od tih poslova nisu stavljeni u nadležnost drugih saveznih organa uprave.

Isti ili sličan delokrug rada imaju komisije za fizičku kulturu republičkih izvršnih veća i saveti za fizičku kulturu skupština srezova (gradova) i opština. Komisije za fizičku kulturu postoje pri svim republičkim izvršnim većima. Međutim, u oko pola od ukupnog broja opština ne postoje saveti za fizičku kulturu, već je problematika iz ove oblasti u nadležnosti saveta za prosvetu i kulturu.

MATERIJALNA OSNOVA FIZIČKE KULTURE

Finansiranje fizičke kulture. Finansijska sredstva za ostvarivanje programa obaveznog fizičkog vaspitanja i za razvoj i unapređivanje slobodnih sportskih aktivnosti obezbeđuju se iz fondova federacije, republika, srezova i opština¹¹ i raznih drugih izvora, kao što su: pomoć privrede i sindikata, prihodi od sportske prognoze i lotoa, sabirne akcije za izgradnju objekata i sopstveni prihodi sportskih organizacija.

Ulaganja u fizičku kulturu van škola se stalno povećavaju i samo u periodu 1959—1963. su više nego udvostručena. Prema podacima Jugoslovenskog zavoda za fizičku kulturu, samo sredstva evidentirana kod organa i organizacija za fizičku kulturu iznosila su u 1959. oko 7,1, u 1961. oko 13 i u 1963. oko 15,5 milijardi din. Veći deo ovih sredstava troši se za investicionu izgradnju objekata za fizičku kulturu i za program atraktivnog i vrhunskog sporta, dok se za potrebe masovne fizičke kulture odvajaju veoma mala sredstva.

Najveći deo finansijskih sredstava ulagan je iz opštinskih izvora. U 1962. ova sredstva iznosila su oko 80% od svih ulaganja u fizičku kulturu.

Finansiranje fizičke kulture u školama vrši se preko organa za prosvetu, ali ta sredstva nisu dovoljna, pogotovu ne za investicije. Tako je u 1963, od ukupno 16.373, svega 2.021 škola, ili 12%, imala salu za vežbanje, a 7.159, ili 44%, vežbališta.

Objekti za fizičku kulturu. U 1961 (novi popis objekata je u toku) u Jugoslaviji je postojalo oko 12.000 objekata za fizičku kulturu sa 28,9 miliona m² korisne površine, tj. 1,55 m² površine za vežbanje na jednog stanovnika, ili jedno igralište na svakih 1.400 stanovnika (prosek u svetu iznosi 6 m² po stanovniku).¹²

Organizacije za fizičku kulturu upravljaju sa 52% objekata, škole sa 28%, opštinske skupštine sa 8,4%, radne organizacije sa 3,9%, JNA sa 1,5% i ostali sa 6,2% objekata.

U proteklom periodu najviše su građeni objekti potrebni vrhunskom, atraktivnom sportu. U gradovima, u okviru mesnih zajednica gotovo da i ne postoje igrališta i sale za vežbanje za potrebe dece, omladine i građana. U poslednje vreme izgrađen je vrlo mali broj novih domova za fizičku kulturu.

Nivo dosadašnjih finansijskih ulaganja za održavanje objekata ukazuje da se većina ovih objekata nalazi u lošem stanju. Velik broj objekata nema skoro nikakvih higijenskih i drugih najosnovnijih uređaja potrebnih za savremeno telesno vežbanje, trening i takmičenje.

Za proizvodnju i promet rekvizita i opreme za fizičku kulturu postoje šest specijalizovanih proizvodnih i četiri trgovinska preduzeća, a pet trgovinskih preduzeća registrovano je za uvoz i izvoz rekvizita za potrebe fizičke kulture. Trgovinska preduzeća imaju 75 specijalizovanih prodavnica za promet opreme i rekvizita za fizičku kulturu. Pored toga, postoji oko 200 preduzeća društvenog sektora koja proizvode rekvizite za fizičku kulturu kao svoje sporedne proizvode.

Iako su proizvodnja i uvoz rekvizita i opreme za fizičku kulturu u poslednjim godinama povećani, oni još uvek zaostaju za potrebama. Najveća je nestašica rekvizita za masovnu fizičku kulturu, jer je njihova domaća proizvodnja nedovoljna a cene visoke.

IZVOR: Materijali i podaci Savezne komisije za fizičku kulturu, Jugoslovenskog zavoda za fizičku kulturu i Jugoslovenskog saveza organizacija za fizičku kulturu.

M. F.

¹¹ Vidi: »Finansiranje fizičke kulture«, »Jug. pregled«, 1961, maj, str. 221—223 (19—21), i »Jug. pregled«, 1963, septembar, str. 370—372 (16—18).

¹² Vidi: »Objekti za fizičku kulturu«, »Jug. pregled«, 1958, jun, str. 273—274 (11—12).

JUGOSLAVIJA NA DRUGOJ KONFERENCIJI NEANGAŽOVANIH ZEMALJA

PRIPREME ZA KONFERENCIJU

Posle intenzivnih međusobnih konsultacija i konsultacija sa šefovima nekih drugih neangažovanih zemalja, predsednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josip Broz Tito, predsednik Ujedinjene Arapske Republike Gamal Abdel Naser i predsednik vlade Cejlona Sirimavo Bandaranaike, uputili su 18. februara 1964. zajedničko pismo šefovima država ili vlada neangažovanih zemalja koje su učestvovala na Beogradskoj konferenciji od 1. do 6. septembra 1961. godine.¹ Potpisnici pisma pozvali su učesnike Beogradske konferencije na pripremni sastanak u Kolombo (Cejlon) radi diskusije:

a) o upućivanju poziva svim neangažovanim zemljama-učesnicama Beogradske konferencije da učestvuju na drugoj konferenciji neangažovanih zemalja;

b) o mogućnostima za proširenje kruga neangažovanih država što većim brojem zemalja koje se zalažu za opšte političke ciljeve neangažovanja i koje prihvataju njegove ideje, imajući u vidu međunarodni razvoj od prve konferencije i činjenicu da je otada velik broj afričkih zemalja stekao nezavisnost; i

c) o organizacionim pripremama za konferenciju.

Poziv su prihvatili: Avganistan, Alžir, Cejlon, Etiopija, Gana, Gvineja, Indija, Indonezija, Irak, Jemenska Arapska Republika, Jugoslavija, Kambodža, Kipar, Kongo (Leopoldvil), Kuba, Liban, Maroko, Nepal, Saudi Arabija, Somalija, Sudan, Tunis i Ujedinjena Arapska Republika.

Vlade Bolivije i Brazila odgovorile su da će uputiti posmatrača.

PRIPREMNI SASTANAK održan je, na nivou ambasadora, od 23. do 28. marta 1964. u Kolombu.

Jugoslovensku delegaciju na tom sastanku sačinjavali su: ambasador SFRJ na Cejlonu Drago Kunc, opunomoćeni ministar u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove Budimir Lončar, savetnik u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove Aleksandar Božović, i savetnik ambasade SFRJ u Nju Delhiju Branko Andrijašević.

Pripremnom sastanku predsedavao je Sam P. C. Fernando, ambasador Cejlona u Ujedinjenoj Arapskoj Republici.

Pripremni sastanak jednoglasno je usvojio sledeći dnevni red:

1. Generalna debata; 2. Sastav konferencije; 3. Aranžmani za održavanje konferencije: a) vreme i mesto konferencije, b) predlog dnevnog reda konferencije, c) predlog za održavanje sastanka na nivou ministara, d) administrativne i druge pripreme za konferenciju; 4. Troškovi pripremnog sastanka; 5. Izveštaj izveštioaca; 6. Zajedničko saopštenje.

Posle razmene mišljenja o pojedinim tačkama dnevnog reda, učesnici Pripremnog sastanka saglasili su se o sledećem:

— Članstvo Beogradske konferencije treba da bude prošireno uključanjem: država-članica Organizacije afričkog jedinstva; država koje su učestvovala na arapskom sastanku na vrhu u januaru 1964; Severne Rodezije i Njasalanda (Zambija i Malavi) — i Britanske Gijane — ako njihova nezavisnost bude proglašena pre održavanja konferencije; privremene vlade Angole, u svojstvu punopravnog člana. Pored ovih, u listu zemalja koje treba pozvati uključene su: Laos, Jamajka, Trinidad i Tobago, Brazil, Bolivija, Venecuela, Meksiko, Čile, Urugvaj, Argentina, Finska, Austrija i Švedska;

— Svi nacionalistički pokreti iz kolonijalnih teritorija moći će da iznesu svoja gledišta na konferenciji i od zemlje-domaćina biće zatraženo da im pruži potrebne olakšice u tom cilju;

— Ako u vremenu do održavanja konferencije dođe do stvaranja novih privremenih vlada u Africi i ako te vlade budu priznate od Organizacije afričkog jedinstva, stalni komitet ambasadora uputiće tim vladama poziv da na konferenciji učestvuju u svojstvu punopravnih učesnika;

— Druga konferencija šefova država ili vlada neangažovanih zemalja održaće se u Kairu, oko prve nedelje oktobra;

— Stvoriće se Stalni komitet ambasadora koji će biti sastavljen od predstavnika Alžira, Cejlona, Etiopije, Gane, Gvineje, Indije, Indonezije, Iraka, Jugoslavije i Ujedinjene Arapske Republike. Stalni komitet je ovlašćen da kooptira dva člana iz reda novih država koje će biti pozvane na konferenciju. Mandat Stalnog komiteta je: a) da sprovede odluke Pripremnog komiteta, b) da uputi pozive za konferenciju u ime svih učesnika pripremnog sastanka. Pozive će upućivati zemlja-domaćin;

— Neposredno pre konferencije održaće se sastanak ministara inostranih poslova zemalja-učesnika;

— Pripremni sastanak predložio je sledeći nacrt dnevnog reda konferencije:

1. Opšta debata o međunarodnoj situaciji;

2. Obezbeđenje i jačanje svetskog mira i bezbednosti i unapređenje pozitivnih tokova i novih nacionalnih snaga koje nastaju u međunarodnim odnosima:

a) miroljubiva koegzistencija i kodifikacija njenih principa od strane Ujedinjenih nacija, poštovanje suvereniteta država i njihovog teritorijalnog integriteta, problemi pojedinih zemalja,

b) kolonijalizam, neokolonijalizam i imperijalizam,

c) rasna diskriminacija i politika aparthejda,

d) rešavanje sporova bez pretnje silom i upotrebe sile, u skladu sa načelima Povelje Ujedinjenih nacija, i naročito, sa pravom na samoopredeljenje,

e) opšte i potpuno razoružanje, zabrana svih proba nuklearnim oružjem, uspostavljanje bezatomskih zona, sprečavanje širenja nuklearnog oružja, uništavanje stokova nuklearnog oružja,

f) vojni paktovi, strane trupe i baze,

g) Ujedinjene nacije, njihova uloga u međunarodnim poslovima, primena njihovih rezolucija i amandmani na njenu Povelju;

3. Ekonomski razvoj i saradnja, uticaj razoružanja na ekonomski razvoj u svetu, Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju;

4. Razno

¹ O Beogradskoj konferenciji neangažovanih zemalja vidi: »Jug. pregled«, 1961, septembar, str. 385—392 (63—70) i jun, str. 283—284 (53—54)

SASTANAK MINISTARA INOSTRANIH POSLOVA održan je od 1. do 4. oktobra 1964. u Kairu. Delegaciju Jugoslavije na sastanku ministara predvodio je državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović.

Na sastanku je utvrđen predlog dnevnog reda i postignuta je saglasnost o proceduralnim i drugim pitanjima i o organizaciji rada konferencije. Doneta je odluka o stvaranju Komiteta za politička i opšta pitanja i Komiteta za ekonomska i kulturna pitanja, sastavljenih od po 18 zemalja-učesnica koje su podnale nacрте dokumenata konferencije ili predloge u vezi sa specifičnim pitanjima koja interesuju pojedine zemlje ili regione.

Zadatak ova dva komiteta bio je da, uzimajući u obzir sve podnesene predloge, pripremi odgovarajuće delove završnog dokumenta konferencije. U tom cilju komiteti su i sami stvarali potkomitete i radne grupe. Jugoslavija je bila član oba komiteta, a takođe i niza manjih radnih tela koja su ti komiteti stvorili, kao i član komiteta za konačnu redakciju završnog dokumenta.

Sastanak ministara je predložio sledeći dnevni red konferencije:

1. Opšta debata o međunarodnoj situaciji;

2. Očuvanje i jačanje svetskog mira i bezbednosti, unapređenje pozitivne uloge novih država i nacionalno-oslobodilačkih pokreta u rešavanju međunarodnih problema:

a) zajednička akcija za oslobođenje još uvek zavisnih zemalja, ukidanje kolonijalizma, neokolonijalizma i imperijalizma;

b) poštovanje prava naroda na samoopredeljenje i osuda upotrebe sile protiv korišćenja tog prava,

c) rasna diskriminacija i politika aparthejda,

d) miroljubiva koegzistencija i kodifikacija njenih principa u Ujedinjenim nacijama,

e) poštovanje suvereniteta država i njihovog teritorijalnog integriteta, problemi podeljenih nacija,

f) rešavanje sporova ne pribegavajući pretnji silom ili upotrebi sile, a u skladu sa principima Povelje Ujedinjenih nacija,

g) opšte i potpuno razoružanje, miroljubivo korišćenje atomske energije, zabrana svih proba nuklearnim oružjem, uspostavljanje denuklearizovanih zona, zabrana širenja nuklearnih oružja, kao i uništenje nuklearnih oružja,

h) vojni paktovi, strane trupe i baze,

i) Ujedinjene nacije, njihova uloga u međunarodnim poslovima, primena njihovih rezolucija i amandmani na njihovu Povelju;

3. Ekonomski razvoj i saradnja:

a) uticaj razoružanja na svetski ekonomski razvoj,

b) konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju;

4. Saradnja na kulturnom, naučnom i prosvetnom polju, konsolidovanje međunarodnih i regionalnih organizacija koje rade u tom cilju;

5. Razno.

RAD KONFERENCIJE

Konferencija je održana od 5. do 10. oktobra 1964. u Kairu. U svojstvu punopravnih članova na Konferenciji je učestvovalo 47 zemalja (u Beogradu 25), a 10 zemalja bilo je predstavljeno posmatračima (u Beogradu 3). Iz Afrike je bilo 18 novih učesnika, iz Latinske Amerike 6, iz Azije 4 i iz Evrope 1.

UČESNICI KONFERENCIJE. Delegacije zemalja-učesnica predvodili su:

predsednik Demokratske Narodne Republike Alžira Ahmed Ben Bela,

predsednik privremene vlade Angole Roberto Holden, predsednik vlade Kraljevine Avganistana Mohamed Jusuf,

ministar inostranih poslova Republike Burme U Ti Han, predsednik vlade Kraljevine Burundi Albin Niamoja, predsednik vlade Cejlona gospoda Sirimavo Bandaranaike,

državni ministar u vladi Centralnoafričke Republike Marsel Dauzama,

ministar za socijalna pitanja Čada Žak Barum, predsednik Republike Dahomeja Suru Migan Apiti, car Etiopije Haile Selasije I,

predsednik Republike Gane Kvame Nkrumah, predsednik Republike Gvineje Seku Ture, predsednik Sjedinjenih Država Indonezije Ahmed Sukarno,

predsednik indijske vlade Lal Bahadur Šastri, predsednik Republike Iraka Abd el Salam Mohamed Aref,

predsednik Arapske Republike Jemena Abdulah el Salal,

kralj Jordana Husein,

predsednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josip Broz Tito,

predsednik vlade Kraljevine Kambodže princ Norodom Kantol,

predsednik Republike Kameruna Ahmadu Ahidjo, ministar inostranih poslova Kenije Žozef Murumbi, predsednik Republike Kipra arhiepiskop Makarios, predsednik Republike Kongo (Brazavil) Alfonz Masembe Deba,

predsednik Republike Kube Osvaldo Dortikos Torado,

ministar u vladi Kuvajta šaik Gaber Al-Ahmed el Salal,

predsednik vlade Kraljevine Laosa Suvana Fuma,

predsednik Republike Libana Šarl Helu,

predsednik Republike Liberije Vilijem Tabman, prestolonaslednik Kraljevine Libije princ El Hasan el Reda el Senusi,

ambasador Malavija u Etiopiji Bridžer Katenga,

predsednik Republike Malija Modibo Keita,

ministar inostranih poslova Kraljevine Maroka Ahmed Balafrež,

predsednik Islamske Republike Mauritanije Moktar Dada,

kralj Nepala Mahendra Bir Bikram,

ministar inostranih poslova Nigerije Nuhu Bamali,

predsednik vlade Saudijske Arabije princ Fejsal,

državni ministar Republike Senegala Dudu Tiam,

ministar u vladi Sijera Leone Rodžers Rajt,

predsednik Revolucionarnog saveta Arapske Republike Sirije Amin el Hafez,

predsednik Republike Somalije Adan Abdula Osman,

predsednik Revolucionarnog vojnog saveta Republike Sudana Ibrahim Abud,

potpredsednik Ujedinjene Republike Tanganjike i Zanzibara Rašid Kavava,

potpredsednik Republike Togo Antoan Meaši,

predsednik Republike Tunisa Habib Burgiba,

predsednik vlade Ugande Milton Obote,
predsednik Ujedinjene Arapske Republike Gamal Abdel Naser,
predsednik vlade Zambije Kenet Kaunda.

Delegacije zemalja-posmatrača predvodili su:

ambasador Karlos Maria Bolini Šo (Argentina),
general Antonio Seleme Vargas (Bolivija),
ambasador Sergio Armando Frazao (Brazil),
Raul Molina (Čile),
ambasador Veli Helenius (Finska),
ambasador E. R. Rihardson (Jamajka),
senator Manuel Moreno Sančez (Meksiko),
ambasador Elis Klark (Trinidad i Tobago),
ambasador Karlos A. Masanes (Urugvaj),
ambasador Oktavio Lepage (Venecuela).

Konferenciji su u svojstvu posmatrača prisustvovali generalni sekretar Organizacije afričkog jedinstva Diallo Teli i generalni sekretar Arapske lige Abdel Kalek Hasuna.

Rad Konferencije pratili su predstavnici mnogobrojnih nacionalnooslobodilačkih pokreta i političkih partija, od kojih najveći broj iz Afrike, kao i predstavnici Socijalističke partije Italije i Socijalističke partije Japana.

O radu Konferencije svetsku javnost izveštavalo je oko 1.700 predstavnika štampe, radija, televizije i filma.

Delegacija Jugoslavije. Delegaciju Jugoslavije, koju je predvodio predsednik Republike Josip Broz Tito, sačinjavali su: državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović, predsednik Odbora za spoljne poslove i međunarodne odnose Saveznog veća Savezne skupštine Vladimir Popović, generalni sekretar Predsednika Republike Bogdan Crnobrnja, pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove Mišo Pavičević, ambasador SFRJ u Ujedinjenoj Arapskoj Republici Salko Fejić, i opunomoćeni ministar u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove Budimir Lončar.

ZASEDANJE KONFERENCIJE. Prvo plenarno zasedanje i generalnu debatu, 5. oktobra 1964, otvorio je uvodnim govorom predsednik Ujedinjene Arapske Republike Gamal Abdel Naser, u svojstvu predstavnika zemlje-domaćina i šefa njene delegacije.

Posle govora predsednika Nasera generalni sekretar Konferencije Mahmud Moharam Hamad pročitao je pozdravne telegrame koje su Konferenciji uputili predsednik sovjetske vlade Hruščov, kineski premijer Ču En Laj, predsednik SAD Džonson, generalni sekretar Ujedinjenih nacija U Tant, predsednik Italijanske Republike Senji, britanski premijer Hjum, premijer Mongolije Cedenbal, kancelar Savezne Republike Nemačke Erhard, predsednik Državnog saveta Demokratske Republike Nemačke Valter Ulbriht, predsednik Narodne Republike Koreje Kim Ir Sen, predsednik Državnog saveta Narodne Republike Poljske Edvard Ohab, predsednik Demokratske Republike Vijetnama Ho Ši Min, predsednik vlade Sijera Leone Milton Margai, i niz drugih istaknutih državnika. U svim telegramima i porukama izražene su najbolje želje za uspeh konferencije i podvučen značaj zaključaka koje će ona doneti.

Zatim je usvojen dnevni red koji je predložio Sastanak ministara inostranih poslova.

U generalnoj debati, koja je nastavljena 6. a završena 9. oktobra 1964, učestvovali su šefovi delegacija svih zemalja-učesnica, osim Maroka, a od predstavnika zemalja-posmatrača predstavnici Argentine, Bolivije, Meksika i Venecuele. U ime nacionalnooslobodilačkih pokreta Konferenciju je pozdravio i izložio želje i zahteve nacionalnooslobodilačkih pokreta Amilkar Cabral, jedan od

lidera nacionalnooslobodilačkog pokreta u tzv. Portugalskoj Gvineji.

Uparedo sa plenarnim sednicama Konferencije radilo je i oko dvadeset raznih radnih tela čiji je zadatak bio da pripreme završni dokument Konferencije.

Predstavništvo Konga (Leopoldvil). Kao državi koja je učestvovala na Beogradskoj konferenciji 1961, poziv za učešće na Konferenciji u Kairu bio je upućen i Kongu (Leopoldvil). Međutim, još u toku priprema za održavanje konferencije, Stalni komitet ambasadora, koji je zasedao u Kairu, izrazio je mišljenje da bi, s obzirom na poznate okolnosti, prisustvo premijera Moiza Čombea u kongoanskoj delegaciji bilo nepoželjno. Zato su pre početka rada konferencije, 4. oktobra, predsednik Tito, predsednik Naser i premijer gospođa Sirimavo Bandaranaike, u svojstvu inicijatora Konferencije, uputili sledeći telegram predsedniku Konga Džozefu Kasavubuu:

»Verovatno ste obavешteni o stavu koji je usvojio Stalni komitet ambasadora u Kairu u pogledu nepoželjnosti prisustva g. Moiza Čombea na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja.

U toku razgovora koje smo vodili sa izvesnim brojem šefova država ili vlada, oni su usvojili sličan stav.

Ovaj stav ni u kom slučaju ne bi trebalo protumačiti kao pokušaj mešanja u unutrašnje poslove Konga; on se pre svega sastoji u iskrenoj želji da se izbegnu nepotrebne teškoće koje bi mogle poremetiti normalan tok rada Konferencije.

Uvereni u činjenicu da ćete shvatiti pobude koje su diktirale ovu poruku, smatramo da je neophodno da Vi lično predstavljate Vašu zemlju na ovoj Konferenciji, da biste joj pomogli da normalno nastavi rad i postigne potpun uspeh.«

Na sastanku održanom 4. oktobra Politički komitet Konferencije razmatrao je pitanje eventualnog Čombeovog učešća u radu Konferencije. Odlučeno je da se predsednik Ujedinjene Arapske Republike zamoli da predsedniku Konga uputi telegram sledeće sadržine:

»Zbog sadašnjih okolnosti i da bi se osigurao uspeh Konferencije neangažovanih zemalja, a izražavajući želju većine delegacija na našoj Konferenciji — koja je u skladu sa shvatanjem Stalnog komiteta ambasadora o neopornosti prisustva g. Moiza Čombea, imam čast da Vas zamolim da kao najviši i politički i moralni autoritet Demokratske Republike Kongo prisustvujete na ovoj Konferenciji u Kairu.«

Pošto je Moiz Čombe ipak doputovao u Kairo i pošto se saznalo o merama koje su organi vlasti u Kongu preduzeli prema osoblju diplomatskih predstavništava UAR i Alžira u Kongu, šefovi država, vlada i delegacija afričkih zemalja održali su 7. oktobra sastanak² na kojem su odlučili da predsedniku Konga Džozefu Kasavubuu upute sledeću poruku:

»Šefovi država ili vlada i šefovi afričkih delegacija na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja, okupljeni u Kairu,

— uzimajući u obzir njihovo jednodušno odbijanje da Moiz Čombe učestvuje u radu pomenute konferencije,

— uzimajući u obzir da je ovo protivljenje bilo poznato Moizu Čombeu pre njegovog odlaska iz Leopoldvila u Kairo,

² Na ovom sastanku učestvovali su šefovi država i vlada ili delegacija: Alžira, Burundija, Konga-Brazavili, Čada, Centralnoafričke Republike, Dahomeja, Etiopije, Gane, Gvineje, Kenije, Liberije, Malavija, Malija, Maroka, Mauritanije, Nigerije, Senegala, Sijera Leone, Sudana, Somalije, Togoa, Tunisa, Ugande, UAR, Ujedinjene Republike Tanganjike i Zanzibara i Zambija.

— uzimajući u obzir obaveštenja prema kojima su članovi diplomatskih misija UAR i Demokratske Narodne Republike Alžira lišeni slobode akcije bez obzira na diplomatski imunitet;

— žale ovu situaciju koja može dovesti do teških posljedica,

— traže da Šef države Demokratske Republike Kongo preduzme odgovarajuće mere za hitno obnavljanje bratske saradnje između naroda i vlade Konga, s jedne strane, i naroda i afričkih vlada, s druge strane.«

Izvršavajući odluku Konferencije, vlada Ujedinjene Arapske Republike sprečila je da se Moiz Čombe pojavi na Konferenciji.

STAVOVI JUGOSLAVIJE O OSNOVNIM PROBLEMIMA NA DNEVNOM REDU KONFERENCIJE

U govoru na drugoj plenarnoj sednici, 6. oktobra 1964, predsednik Tito je najpre istakao pozitivan značaj povećanog broja učesnika na Konferenciji, koje su okupile bliskost pogleda, težnju za mirom i rešenost da doprinesu postavljanju međunarodnih odnosa na bazi nezavisnosti, jednakosti i ravnopravnosti. U vezi s tim, predsednik Tito je rekao:

»Na ovoj Konferenciji u Kairu okupio se mnogo širi krug zemalja. To govori o sve većoj afirmaciji politike neangažovanih zemalja i ukazuje na značajne promjene i nove uslove koji su nastali u svijetu, na naraslu snagu i uticaj politike mira i aktivne miroljubive koegzistencije. Sticanje nezavisnosti velikog broja novooslobođenih zemalja Afrike, udruženih u Organizaciji afričkog jedinstva, i njihovo aktivno uključivanje u međunarodne odnose, imaju ogroman značaj za ciljeve kojima težimo. Brojno učešće tih zemalja na ovoj konferenciji daje posebnu snagu našoj akciji.«

Predsednik Tito je pozitivno ocenio razvoj događaja u svetu od Beogradske konferencije i izrazio mišljenje da su neangažovane zemlje, u Ujedinjenim nacijama i van njih, zajedno sa drugim miroljubivim zemljama i snagama u svetu, pomogle da i u najtežim situacijama prevlada glas razuma.

Polazeći od činjenice da se u međunarodnim odnosima i saradnji ne mogu više zapostavljati interesi pojedinih zemalja i regiona, predsednik Tito je rekao:

»U izmijenjenoj slici svijeta pozitivni procesi, na ovaj ili onaj način, obuhvataju mnoge zemlje koje počinju da napuštaju kriterijume opredjeljivanja iz perioda hladnog rata. Vitalni nacionalni interesi mnogih naroda, doskora sputavani, dolaze na taj način do sve većeg izražaja. Ti interesi i dalje će tražiti unapređenje politike mira i ravnopravne međunarodne saradnje, u čijim okvirima jedino i mogu naći svoje adekvatno ostvarenje. Jednostrana rješenja, koja se oslanjaju na silu i usko shvaćene ideološke motive, postepeno ustupaju, i moraju ustupati, mjesto novim oblicima povezivanja slobodnih naroda i suverenih država, koji pretpostavljaju uvažavanje njihovih nacionalnih interesa. Zato su razvitak na osnovama nacionalne nezavisnosti i ravnopravnosti naroda i borba za mir nedjeljivi. Cilj naših napora, po mom mišljenju, treba da bude da podstaknemo i olakšamo taj razvitak, i u tome ja vidim suštinu naše politike i političke akcije. U tom pravcu u svijetu se već bitno izmijenio, i dalje se mijenja, odnos snaga u korist mira i opšteg napretka.«

Predsednik Tito je ubrzanu i definitivnu likvidaciju kolonijalizma označio kao jedan od prvih uslova za učvršćenje mira i uspostavljanje ravnopravnih i humanijih odnosa u svetu. On je izrazio mišljenje da je neophodno, u Ujedinjenim nacijama i van njih, preduzeti najodlučnije korake da svi narodi koji su pod kolonijalnom dominacijom u najskorijem roku dobiju punu nezavisnost. Pred-

sednik Tito je podržao borbu naroda Angole, Južne Rodezije, Mozambika, tzv. Portugalske Gvineje, Adena, Jugozapadne Afrike i drugih i energično je osudio rasnu diskriminaciju u Južnoafričkoj Republici, izjasnivši se za primenu sankcija protiv vlade te zemlje.

Predsednik Tito se založio i za uklanjanje sadašnjih nejednakosti u svetskoj privredi:

»Ubrzanje razvoja nedovoljno razvijenih zemalja jedan je od najbitnijih problema savremenog svijeta i zato treba da postane briga cijele međunarodne zajednice. Razumije se da su narodi nedovoljno razvijenih zemalja dužni da aktiviraju svoje potencijalne ekonomske snage u borbi za privredni napredak i ravnopravnost.«

Pozitivno ocjenjujući rad i rezultate Konferencije UN o trgovini i razvoju,³ predsednik Tito je rekao:

»Jedno od značajnih obilježja konferencije je u tome što je ona, konstituišući se u stalan organ Organizacije ujedinjenih nacija, pružila mogućnost da se ubuduće rješava i o onim pitanjima za koja se ovog puta nisu našla rješenja. Jedinstvo koje su zemlje u razvoju ostvarile na Ženevskoj konferenciji, na osnovu zajedničkog interesa, nije korišćeno za fiktivno nametanje ili deklarativno izglasavanje odluka, već su tražena opšteprihvatljiva rješenja. To jedinstvo treba dalje razvijati novim akcijama za unapređenje uspješno započetog djela. Uvjeren sam da će sprovođenje pozitivnih zaključaka konferencije u Ženevi, koje mi odlučno podržavamo, i angažovanje u pripremi i radu sličnih skupova, predstavljati i ubuduće jednu od najvažnijih komponenata naše dalje aktivnosti.«

Predsednik Tito je razoružanje označio kao ključni problem. Ističući da od napretka u rešavanju tog problema u suštini zavisi dalje poboljšanje međunarodnih odnosa i rešavanje osnovnih spornih problema u svetu, on je odbacio, kao apsurdnu, tezu da bi razoružanje izazvalo velike ekonomske i društvene teškoće. »Prihvatanje te teze — rekao je predsednik Tito — značilo bi u stvari da u tim zemljama, kao i u svijetu uopće, više nema prostora za mirnodopsku društveno korisnu proizvodnju. To je, razumije se, besmislica ako se imaju na umu današnji razvici nauke i tehnike, kao i nagli porast ljudskih potreba.«

Govoreći o daljim akcijama na području razoružanja, predsednik Tito je rekao:

»Po mom mišljenju, neophodno je da i naša sadašnja konferencija odlučno zatraži da se problem opšteg razoružanja najzad počne rješavati. Vjerujem da dijelim uvjerenje svih prisutnih na ovom skupu kad kažem da posebno od velikih sila očekujemo odlučnije poteze u tom pogledu. Sa svoje strane, zemlje-česnice ove konferencije trebalo bi da i ubuduće još smjelije i solidarnije osude sve negativne pojave u međunarodnim odnosima koje pojedinim zemljama mogu da posluže kao izgovor za nastavljanje trke u naoružavanju...«

Mi smo uvijek podržavali i djelimične mjere koje bi mogle postepeno da vode opštem i potpunom razoružanju. Nema sumnje da bi se, uz obostranu dobru volju, mogli postići sporazumi o zabrani podzemnih nuklearnih proba, o zabrani širenja nuklearnog oružja i stvaranju denuklearizovanih zona u raznim oblastima svijeta, zatim o ukidanju baza i povlačenju trupa sa stranih teritorija, čiji je vojni značaj danas ionako prilično umanjen.

Sve su to razlozi koji zahtijevaju da se bez odlaganja — bilo u Generalnoj skupštini UN, na specijalnom zasjedanju, ili na posebnoj konferenciji za razoružanje — razmotre ovi problemi i da se donesu odluke koje nameće bezbjednost čovječanstva. Možda bi Generalna skupština ili specijalna konferencija, u zavisnosti od ocjene realnosti pojedinih mjera, mogle da preporučue održavanje posebnih konferencija za postizanje konkretnih sporazuma. Na taj način, i uključivanjem drugih država, proširio bi se krug

³ Vidi: »Jug. pregled«, 1964, jun, str. 267—276 (43—52).

učesnika u pregovorima, što je sasvim opravdano, jer razoružanje neposredno tangira cijelu međunarodnu zajednicu.«

Predsednik Tito se založio da UN kodifikuju principe miroljubive koegzistencije, čime bi se Povelja UN obogatila i sadržajno i u pogledu njene primene.

Analizirajući konkretnu međunarodnu situaciju, predsednik Tito je ukazao na opasne implikacije raznih akcija koje ugrožavaju mir i zabrinjavaju svet:

»U Jugoistočnoj Aziji, na Kipru, u Kongu, oko Kube, pa i drugdje, još uvijek se manifestuje politika sile i grubog miješanja u unutrašnje stvari tih zemalja. Ne preza se čak ni od vojnih intervencija, koje se ničim ne mogu opravdati.«

Posebnu pažnju predsednik Tito je poklonio nekim štetnim shvatanjima kojima se želi opravdati politika intervencije:

»Polazi se, naime, od toga rekao je predsednik Tito, kao da je moguće u jednoj oblasti prihvatiti mir i koegzistenciju, a u drugim, takozvanim perifernim područjima, ili u odnosima sa malim zemljama, braniti svoje interese silom i pritiskom, pozivajući se na ideološke ili druge motive i oslanjajući se na hladnoratovske metode. Pri tome, kao da se računa da druga strana ne bi smjela da reaguje, radi mira, i da će narodi koji su tome izloženi biti prisiljeni da prihvate takvu politiku. U stvari, ovi krugovi bi željeli da koegzistenciju zlonamjerno tumače kao održavanje političkog status quo-a u oblastima gdje još postoje ostaci kolonijalizma i odnosi zavisnosti, ili da je pogrešno objašnjavaju kao zaustavljanje društvenog razvitka.

Susrećemo se i s drugim, isto tako štetnim shvatanjem, prema kojem se, polazeći od istih premisa, politika koegzistencije suprotstavlja oslobodilačkoj borbi naroda, te zato propovijeda potrebu i korisnost ponovnog zaoštavanja međunarodnih odnosa, pri čemu se ne isključuje ni mogućnost opšteg ratnog sukoba. Jasno je da bez slobode nema mira, ali je u današnjim uslovima tačno i to da bez mira nema ni slobode.

Takve teorije su, svaka na svoj način, neodržive i u stvari jedna drugu podstiču, stvaraju teškoće jedinstvu akcije naraslih miroljubivih snaga.«

Na kraju govora predsednik Tito je izneo svoje gledište o politici neangažovanosti:

»Ta politika, pored ostalog, nastala je i iz potrebe mnogih zemalja, a naročito novooslobođenih, da se odupru tendenciji podvajanja država u doba hladnog rata i očuvaju i jačaju svoju nezavisnost, obezbeđujući u isto vrijeme uslove za slobodan ekonomski i socijalni razvitak. Ona je od početka djelovala u pravcu okupljanja miroljubivih zemalja i pokreta i podsticanja progresivnih kretanja. Zbog takve svoje suštine, politika neangažovanosti nikada nije bila, niti je mogla biti politika pasivnog otpora podjeli svijeta ili politika ekvidistance. Ona je uvijek bila principijelna i univerzalna u svom pristupu, angažovana kada se radilo o očuvanju mira i zaštiti osnovnih prava naroda i država. Zbog toga je bilo prirodno da naša politika utiče na prevazilaženje hladnog rata i podijeljenosti u svijetu i da, u skladu sa opštim razvitkom, postane jedan od odlučujućih faktora opšteg pokreta za mir i progres, jer izražava objektivne i dugoročne nacionalne i opšte interese.

Naša politika je najkonkretnije vezana sa potrebama naroda i država. To nam omogućava da predlažemo rješenja koja su ostvarljiva u datim uslovima. Zato je politika zemalja koje se bore za nove međunarodne odnose izrasla u realnu, progresivnu platformu razvoja međunarodne zajednice. A što se naših međusobnih odnosa tiče, njih posebno treba da prožima duh prijateljstva, razumijevanja, pomirljivosti i spremnosti da se svi postojeći problemi rješavaju putem bilateralnih ili, ako je potrebno, i multilateralnih kontakata. Jer, naša međusobna solidarnost značajna je za sve naše buduće akcije i uspehe.«⁴

⁴ Integralan tekst govora predsednika Tita vidi u prilogu na str. 391—394 (79—82).

DOKUMENTI KONFERENCIJE

Na desetoj plenarnoj sednici, čiji je prvi deo bio zatvoren, šefovi delegacija zemalja-česnica, posle razmene gledišta u atmosferi poverenja, razumevanja i uzajamnog poštovanja, usvojili su deklaraciju: »Program za mir i međunarodnu saradnju«. Na javnom delu sednice usvajanje je izvršeno aklamacijom.

Deklaracija »Program za mir i međunarodnu saradnju« je osnovni dokument Konferencije. Sastoji se iz uvoda, u kojem se ocenjuje razvoj međunarodne situacije, i 11 delova, u kojima su iznesena gledišta i predlozi za akciju u vezi sa: kolonijalizmom, pravom na samoopredeljenje, rasnom diskriminacijom i politikom aparthejda, miroljubivom koegzistencijom i kodifikacijom njenih principa, suverenitetom država i podeljenim nacijama, rešavanjem sporova mirnim putem, razoružanjem i raznim vidovima tog problema, vojnim paktovima, stranim trupama i bazama, Ujedinjenim nacijama, ekonomskim razvojem i saradnjom i kulturnom, naučnom i prosvetnom saradnjom.⁵

* * *

Posebnom rezolucijom pozdravljeno je stvaranje Organizacije afričkog jedinstva, pozitivno je ocenjen njen rad i istaknuto uverenje da je osnivanje Organizacije značajan doprinos jačanju svetskog mira i pobjeda politike neangažovanosti. U rezoluciji se takođe izražava odlučnost učesnika da usaglase i ujedine svoje napore sa naporima Organizacije afričkog jedinstva radi očuvanja zajedničkih interesa u privrednom, društvenom i kulturnom razvitku i u međunarodnoj saradnji.

Takođe, posebnom rezolucijom, izražena je zahvalnost zemlji-domaćinu »zbog izvanrednog uspeha Konferencije, koja otvara nove izgleda za pozitivno delovanje i opšti napredak u uzajamnom razumevanju, aktivnoj solidarnosti i jačanju saradnje između naroda privrženih miru, slobodi i pravdi«.

JUGOSLOVENSKA OCENA KONFERENCIJE

U razgovoru sa jugoslovenskim novinarima 11. oktobra 1964. u Kairu, *predsednik Tito* je o toku i rezultatima Druge konferencije šefova država ili vlada neangažovanih zemalja rekao:

»Mislim da smo u Kairu izvršili veliko djelo, koje će imati krupan pozitivan uticaj na dalja međunarodna kretanja i zbivanja u međunarodnim odnosima. Veoma sam zadovoljan tokom i diskusijama na Konferenciji. S obzirom na velik broj učesnika, izvjesne razlike su prirodne i neizbežne. Zato moram da kažem da jedinstvenost gledišta skoro u svim najvažnijim pitanjima predstavlja krupan rezultat Konferencije. Vi ste i sami mogli vidjeti, kad se radilo o najbitnijim pitanjima, da gotovo i nije bilo suprotnih gledišta. Možda je u početku izgledalo da će biti razlika u gledanjima na pojedine probleme. Ali, na kraju se pokazalo da smo svi jedinstveni kad se radi o najvažnijim pitanjima današnjice.

Ja sam imao lične kontakte sa skoro svim šefovima država. Razgovarao sam sa velikim brojem državnika, i moram da kažem da sam veoma zadovoljan što svi oni shvataju potrebu sve većeg jedinstva i sve veće aktivnosti neangažovanih zemalja u vezi sa raznim međunarodnim događajima.«

Povodom glasova da je na Konferenciji bilo različitih stavova o osnovnim pitanjima odnosa između koegzistencije i borbe za mir, oslobođenja porobljenih zemalja i drugih prioritetnih zadataka, predsednik Tito je rekao da su to više bili nesporazumi nego razlike u gledištima o pitanju koegzistencije.

⁵ Integralan tekst Deklaracije vidi u prilogu na str. 395—402 (83—90).

Kairska konferencija je, po mišljenju predsjednika Tita, odredila pravac borbe protiv kolonijalizma, stavove o razoružanju, koegzistenciji itd. Ona je razmatrala gotovo sva pitanja sa kojima se suočava svet i na njoj je došla do izražaja spremnost učesnika da se založe za ostvarenje ciljeva koje su postavili. U vezi s tim, predsjednik Tito je istakao neophodnost kolektivnih akcija, čime bi se otklonio nedostatak koji se pokazao u prošlosti usled nedovoljne kohezije neangažovanih zemalja.

Predsjednik Tito se još jednom osvrnuo na sadržinu i suštinu politike miroljubive koegzistencije:

»Ovdje su neki izrazili mišljenje da treba najprije egzistirati da bi se moglo koegzistirati. Ima u tome tačnosti. Ali takva formulacija je pogrešna, jer se onda to pitanje može okrenuti u drukčijem smjeru, može se zaključiti da koegzistencija nije potrebna. Neki ljudi ne shvaćaju da je koegzistencija alternativa mir ili rat, i da samo u miru možemo rješavati sve probleme. S druge strane, razumije se da su oni u pravu kad traže da obezbijede svoju egzistenciju i da treba, kad se radi o koegzistenciji, paralelno rješavati i pitanje razvoja nerazvijenih zemalja. Zato ja uvijek podvlačim da aktivna miroljubiva koegzistencija ne znači nešto statično, neko zaleđivanje odnosa među narodima, već obavezu da se aktivno radi i bori za rješavanje postojećih problema. Zato i mislim da pitanje koegzistencije treba mnogo više i detaljnije razraditi, da bi se ono bolje shvatilo. Jer, za koegzistenciju je sve vezano. Ako postignemo da se kodificiraju principi aktivne miroljubive koegzistencije, onda razoružanje treba da dođe kao logična posljedica. Jer, tada naoružavanje još više postaje apsurd. I rješenja mnogih drugih problema nalaze se u istoj formuli.«

Na pitanje da li će Konferencija, sa politikom koja je na njoj usvojena, imati odraza i na probleme iz oblasti odnosa u socijalističkom svetu, predsjednik Tito je odgovorio:

»Veći dio formulacija, i ono što je govorila ogromna većina delegata, upereni su protiv negativnih tendencija koje se pojavljuju i u socijalističkom svijetu bez obzira na to što su neki inostrani faktori željeli da bude suprotno. Zapadni komentatori su to opazili. Oni, doduše, iz mog govora više koriste ono što je rečeno protiv nekih kvazi-revolucionarnih tendencija nego protiv reakcionarnih pojava na Zapadu. Mislim da će Konferencija biti podrška daljem pravilnom razvoju međunarodnih odnosa i revolucionarnom radničkom pokretu. Pokazalo se i ovog puta

koliko ogromnu ulogu mogu da igraju novooslobođene i neangažovane zemlje za progresivni razvoj u tim državama i, razumije se, u svijetu uopšte. Pravilnim shvatanjem uloge neangažovanih zemalja i razumijevanjem od strane socijalističkih i drugih progresivnih snaga, neangažovane zemlje mogu postati još veća snaga. Na slijedećoj konferenciji njihov će broj biti mnogo veći, i vjerovatno će mnoge latinskoameričke države doći kao aktivni učesnici.«

U razgovoru sa urednikom »Politike«, državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović istakao je izuzetan značaj Kairske konferencije. Koča Popović je izrazio mišljenje da su različita prilaženja pojedinim pitanjima dnevnog reda normalna, jer se i zemlje-učesnice razlikuju u nizu elemenata svog konkretnog položaja. »Bitna je, međutim, činjenica — rekao je Koča Popović — da su u osnovnim pitanjima usvojena zajednička gledišta, što je jasno izraženo u završnoj deklaraciji, značajnom dokumentu dugoročne vrednosti.«

Po mišljenju Koče Popovića, razlike u prilaženju su rezultat samostalnog rasuđivanja i samostalnog zauzimanja stavova, a saglasnost u osnovnim principima i pitanjima — izraz sposobnosti učesnika da se uzdignu iznad sopstvenih najneposrednijih interesa.

»Nije se, dakle — rekao je Koča Popović — u Kairu vodila borba između proovakve ili proonakve struje, nego je, zacelo, tačno — što je nešto sasvim drugo — da su zemlje-učesnice jasno potvrdile i dalje razradile svoju politiku aktivne koegzistencije u okviru koje su oštro osuđeni kolonijalizam i svaka vrsta dominacije, a odbačen i pseudorevolucionarni avanturizam u međunarodnim odnosima, tj. osuđene su i odbačene sve tendencije koje idu na ponovno zaoštavanje hladnog rata.

Time je afirmisana i dalje ojačana politika nesvrstavanja — sa pozicija nesvrstavanja ...

Sve u svemu — zaključio je Koča Popović — smatram da je u Kairu jedan izuzetno odgovoran posao obavljen na dostojanstven i efikasan način. Time je dalje afirmisana plodna politika nesvrstavanja. Stvoreni su uslovi za još veću aktivnost u interesu ubrzanog napretka cele međunarodne zajednice.«

IZVOR: »Borba« i »Politika« od 7, 12. i 13. oktobra 1964, »Međunarodna politika« od 1. novembra 1964.

A. B.

GOVOR PREDSEDNIKA TITA NA DRUGOJ KONFERENCIJI NEANGAŽOVANIH ZEMALJA

»Gospodine Predsjedniče, dragi prijatelji,

Veoma sam zadovoljan što imam čast da u ime naroda Jugoslavije, i u svoje lično ime, pozdravim ovaj eminentni skup, koji će, po mom čvrstom uvjerenju, korisno poslužiti ostvarenju plemenitih ideala kojima teže narodi svih zemalja.

Dozvolite da, prije svega, izrazim iskrenu zahvalnost našem dobrom prijatelju, predsjedniku Gamalu Abdelu Naseru i narodu Ujedinjene Arapske Republike za vanredan prijateljski prijem i da odam priznanje vladi Ujedinjene Arapske Republike za ovako uspješnu organizaciju. Osobito mi je drago što se sastajemo u Kairu i na tlu Afrike, na kontinentu koji je simbol dinamičnih promjena u današnjem svijetu i težnji za slobodnim i ravnopravnim životom u međunarodnoj zajednici.

Želim takođe da odam priznanje učesnicima pripremnog sastanka u Kolombu i Stalnog komiteta ambasadora i ministrima inostranih poslova, koji su uložili velike napore da pripreme uspješan tok konferencije.

Sjećajući se našeg skupa u Beogradu, ne mogu a da ne pomenem, sa osjećanjem tuge i dužnog poštovanja, istaknutog pobornika politike mira i neangažovanosti, velikog vođu indijskog naroda Džavaharlala Nehrua, koji je tako neumorno radio na ostvarenju ideala zbog kojih smo se i mi danas ovdje sastali.

Vjerujem da svi osjećamo zadovoljstvo što se ovdje sastao ovako široki skup najodgovornijih državnika. Okupili su nas bliskost naših pogleda, zajedničke težnje i riješenost da doprinesemo jačanju miroljubive politike i uspostavljanju boljih i pravednijih odnosa u svijetu.

Mojoj zemlji je pripala velika čast da bude domaćin Prve konferencije šefova država i vlada neangažovanih zemalja, koja je dala značajan doprinos poboljšanju međunarodne situacije.

Na ovoj konferenciji u Kairu okupio se mnogo širi krug zemalja. To govori o sve većoj afirmaciji politike neangažovanih zemalja i ukazuje na značajne promjene i nove uslove koji su nastali u svijetu, na naraslu snagu i uticaj politike mira i aktivne miroljubive koegzistencije. Sticanje nezavisnosti velikog broja novooslobođenih zemalja Afrike, udruženih u Organizaciji afričkog jedinstva, i njihovo aktivno uključivanje u međunarodne odnose ima ogroman značaj za ciljeve kojima težimo. Brojno učešće tih zemalja na ovoj konferenciji daje posebnu snagu našoj akciji. Sa zadovoljstvom konstatujem da se među aktivnim učesnicima ove konferencije nalazi i Angola, koja se bori za ostvarenje svoje nezavisnosti.

Želim da pozdravim na ovoj konferenciji prisustvo većeg broja zemalja Latinske Amerike, Finske, predstavnike mnogih oslobodilačkih pokreta i drugih organizacija. To

pokazuje koliko je naša politika bliska i pokretima koji se bore za nezavisnost i koji u ovom našem skupu nalaze snažan oslonac. Sve ovo, po mom dubokom uvjedenju, ima dalekosežan značaj i pokazuje da su interesi mira neodvojivi od slobode i napretka i zajednički svim narodima.

Posmatrajući događaje od naše prve konferencije do danas, sve više se ubjeđujemo koliko je životvorna politika koja se zalaže za pravedne odnose među državama i narodima, kao i da je porast njenog uticaja bio neminovan. Pokazalo se da ta politika nema geografskih granica ni rasnih predrasuda i da njoj ne smetaju razlike u društvenim sistemima, već da ona, crpeći svoju snagu iz nastalih progresivnih promjena, nailazi danas na sve širu podršku. Naše angažovanje za miroljubive principe i pravednije odnose u svijetu nije izgubilo svoj značaj uslijed popuštanja zategnutosti, već je takav razvitak u stvari stvorio nove mogućnosti i ukazao na potrebu novih akcija.

Za vrijeme Beogradske konferencije, kao i prije i poslije nje, protagonistima politike koegzistencije često je pripisivan pokušaj stvaranja »trećeg bloka«. To je govorilo o nerazumijevanju njene suštine, odražavalo je duh hladnog rata i bilo izraz neshvatanja savremenog razvitka. Ako bi se moglo nešto prigovoriti ulozi neangažovanih zemalja, onda bi to bilo da one ponekad nisu dovoljno brzo i jedinstveno reagovala na izvjesna negativna zbivanja. Prigovori o »trećoj sili« danas su skoro potpuno nestali. U stvari, u značajnoj mjeri izgubile su svoju oštrinu i izmijenile su se donekle i vojno-političke grupacije u pogledu svoje funkcije i mjesta u međunarodnim odnosima, kao što su se promijenili i odnosi unutar njih. Politika miroljubivog rješavanja spornih problema, likvidacije međunarodne zategnutosti, ubrzanog ekonomskog razvoja i dekolonizacije okuplja, u Ujedinjenim nacijama i drugim značajnim međunarodnim skupovima, sve više zemalja i snaga — od kojih neke nisu ovdje zastupljene — koje žele da pruže doprinos stabilizaciji prilika u svijetu na novim, pravilnijim osnovama. Tu politiku više ne karakteriše toliko formalna neangažovanost ili angažovanost, za koje znamo da mogu da budu relativan pojam, jer te formule postaju sve više prevaziđene, već, prije svega, aktivno i principijelno djelovanje, akciono jedinstvo u primjeni načela politike aktivne i miroljubive koegzistencije. Time ta politika unosi nove dimenzije u savremeni politički razvitak svijeta, jer omogućava široku saradnju ne na bazi nekog vještačkog i formalnog svrstavanja, već na osnovu jedinstva interesa i nezavisnih procjena.

Poštovani prijatelji,

Vjerujem da dijelimo zajedničko uvjerenje da je situacija danas nešto bolja nego što je bila u vrijeme Beogradske konferencije, da je razvitak međunarodnih odnosa u ovom periodu bio u osnovi pozitivan i da je naš prvi skup pravilno procijenio opšti interes i tokove međunarodnih zbivanja. Mada su se tada na raznim stranama izražavale nevjerice, i čak pružao otpor idejama i prijedlozima naše konferencije, razvoj događaja je potvrdio ispravnost naših ocjena i uvjerenja — koje danas dijele svi razumni ljudi i odgovorni državnici — da se u našoj, nuklearnoj epohi osnovni svjetski problemi moraju rješavati miroljubivim putem.

Osvrćući se na minuli period, mi danas možemo sa zadovoljstvom konstatovati da su naše zemlje, u prvom redu u Ujedinjenim nacijama, a i van njih, zajedno sa svim drugim miroljubivim zemljama i snagama pomogle naročito u trenucima sudbonosnih kriza u međunarodnim odnosima da se čuje i preovlada glas razuma. Iako nisu raspolagale značajnijim vojnim i ekonomskim efektivima, naše zemlje

su svojim moralno-političkim ugledom uspjevale da se sve više poštuju njihovi stavovi.

Najznačajniji primjer takve aktivnosti bila je, svakako, Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju, za čije održavanje je inicijativa potekla sa Beogradske konferencije. Isto tako korisni su uloga i naporu koje čine neangažovane zemlje u pregovorima o razoružanju, u Komitetu 18 zemalja u Ženevi.

Neangažovane zemlje, zajedno sa drugim miroljubivim i progresivnim snagama, mnogo su doprinijele ubrzanju procesa dekolonizacije. Sjetimo se samo da je konferencija u Beogradu pružila značajnu podršku oslobodilačkoj borbi naroda Alžira.

Gospodine Predsjedniče,

Kao što su ukazivale neangažovane zemlje, pokazalo se da se pregovorima mogu postepeno smanjivati razlike u oprečnim gledištima i proširivati oblast sporazumijevanja. Iako još nijesu postignuti sporazumi koji bi u korijenu eliminisali opasnost od nuklearnog rata i mada se, na žalost, trka u naoružavanju i dalje nastavlja, ipak je, poslije dužeg perioda hladnog rata, došlo do poznatih prvih direktnih sporazuma vodećih nuklearnih sila. Tu imam u vidu, prije svega, Moskovski ugovor o zabrani nuklearnih eksperimenata. Taj sporazum i druge mjere donijeli su olakšanje i naišli na odlučnu podršku najvećeg broja država i svjetskog javnog mnjenja.

Na toj liniji, mislim da možemo konstatovati da je došlo do popuštanja zategnutosti i u njemačkom pitanju, čije rješenje treba tražiti, prije svega, u pregovorima između dvije njemačke države i tako omogućiti njemačkom narodu da odlučuje o svojoj budućnosti.

Popuštanjem zategnutosti otvorena je i bolja perspektiva narodima koji se bore protiv kolonijalizma i imperijalizma, mada na tom putu još postoje mnogobrojne teškoće i nisu još savladana stara preživjela shvatanja i praksa.

Za razliku od vremena kada je u međunarodnom životu učestvovao relativno mali broj zemalja i kada je glavnu riječ vodio uski krug sila, sada imamo niz novih nezavisnih država. Zato se danas u međunarodnoj saradnji ne mogu više zapostavljati interesi pojedinih država, a još manje čitavih regiona, jer nijedan narod više ne pristaje da oстане u podređenom položaju.

Nikada se ranije svijet nije razvijao u tako različitim formama, ali u isto vrijeme nikad ranije nije postojala ni tolika međuzavisnost. Svaka kriza ili nepravda nanesena nekom narodu, kao i svaki uspjeh nailaze na reperkusije na svim stranama. Zar nije apsurdno da i danas, kada svaka nepromišljena vojna avantura može dovesti do opšte nuklearne katastrofe, dolazi do vojnih intervencija i prijetnji silom?

U izmijenjenoj slici svijeta pozitivni procesi, na ovaj ili onaj način, obuhvataju mnoge zemlje koje počinju da napuštaju kriterijume opredjeljivanja iz perioda hladnog rata. Vitalni nacionalni interesi mnogih naroda, doskora sputavani, dolaze na taj način do sve većeg izražaja. Ti interesi i dalje će tražiti unapređenje politike mira i ravnopravne međunarodne saradnje u čijim okvirima jedino i mogu naći svoje adekvatno ostvarenje. Jednostrana rješenja, koja se oslanjaju na silu i usko shvaćene ideološke motive, postepeno ustupaju, i moraju ustupati, mjesto novim oblicima povezivanja slobodnih naroda i suverenih država, koji pretpostavljaju uvažavanje njihovih nacionalnih interesa. Zato su razvitak na osnovama nacionalne nezavisnosti i ravnopravnosti naroda i borba za mir nedjeljivi. Cilj

naših napora, po mom mišljenju, treba da bude da podstaknemo i olakšamo taj razvitak, i u tome ja vidim suštinu naše politike i političke akcije. U tom pravcu u svijetu se već bitno izmjenio i dalje se mijenja odnos snaga u korist mira i opšteg napretka.

Poštovani prijatelji,

Jedan od prvih uslova za učvršćenje mira i uspostavljanje ravnopravnih i humanijih odnosa u svijetu ostaje ubrzana i definitivna likvidacija kolonijalizma. Ostalo je, na izgled, malo uporišta kolonijalizma, ali ona, bez obzira što često zahvataju relativno malu teritoriju i broj stanovništva, ozbiljno remete stabilizaciju širih oblasti i predstavljaju za nove nezavisne zemlje izvor neokolonijalističke i druge opasnosti. Očigledno je da je neophodno da se, u Ujedinjenim nacijama i van njih, preduzmu najodlučniji napor da u najskorijem roku dobiju punu nezavisnost svi narodi koji su pod kolonijalnom dominacijom. Tu imam u vidu, prije svega, narode Angole, Južne Rodezije, Mozambika, takozvane Portugalske Gvineje, Adena, Jugozapadne Afrike, Britanske Gijane i druge. Isto tako, rasna diskriminacija i njen najgori oblik u Južnoafričkoj Republici, aparthejd, predstavljaju najveću sramotu za savremeno čovječanstvo. Mi se moramo založiti za dosljedno sprovođenje sankcija protiv vlade Južnoafričke Republike koje traže Ujedinjene nacije i Organizacija afričkog jedinstva. Takođe se treba suprotstaviti i svim drugim pokušajima podvajanja naroda na rasnoj osnovi.

Svi se mi slažemo da je potrebno ukloniti postojeće nejednakosti u svjetskoj privredi. Ubrzanje razvoja nedovoljno razvijenih zemalja jedan je od najbitnijih problema savremenog svijeta i zato treba da postane briga cijele međunarodne zajednice. Razumije se da su narodi nedovoljno razvijenih zemalja dužni da aktiviraju svoje potencijalne ekonomske snage u borbi za privredni napredak i ravnopravnost.

Naravno, mi se ne želimo odreći nijedne mogućnosti za ekonomsku saradnju na ravnopravnoj osnovi, koja ubrzava razvitak naših zemalja. Mislim da ovdje nije potrebno posebno isticati da pomoć zemljama u razvoju predstavlja obavezu i da pruža koristi i razvijenim državama. Ta pomoć je, dakle, u obostranom interesu i zato treba da se pruža na osnovi poštovanja nezavisnosti i ravnopravnosti naroda i uvažavanja nacionalnih planova razvoja. Na žalost, još uvijek postoje tendencije da se uspori ekonomska emancipacija zemalja u razvoju i da se one na taj način potčine. Taj novi vid imperijalizma, neokolonijalizam, predstavlja ozbiljnu opasnost i može, ukoliko se ne pruži odlučan otpor, da ugrozi ostvarene tekovine.

Popuštanje zategnutosti omogućice svjetskoj javnosti da lakše obrati pažnju na postojeće međunarodne ekonomske probleme. To je najbolje potvrdila Konferencija UN o trgovini i razvoju, gde se više nego ikad do sada pokazalo da je svijet danas i u ekonomskom pogledu međuzavisan i da se problemi ubrzanog ekonomskog razvitka mogu najuspješnije rješavati ostvarivanjem univerzalnih ekonomskih odnosa, bez diskriminacije i ideoloških predrasuda. Time će se otvoriti put za dublje strukturalne promjene i novu međunarodnu podjelu rada.

Jedno od značajnih obilježja Konferencije je u tome što je ona, konstituišući se u stalan organ OUN, pružila mogućnost da se ubuduće rješava i o onim pitanjima za koja se ovog puta nisu našla rješenja. Jedinstvo koje su zemlje u razvoju ostvarile na Ženevskoj konferenciji, na osnovu zajedničkih interesa, nije korišćeno za fiktivno nametanje ili deklarativno izglasavanje odluka, već su

tražena opšteprihvatljiva rješenja. To jedinstvo treba dalje razvijati novim akcijama za unapređenje uspješno započetog djela. Uvjeran sam da će sprovođenje pozitivnih zaključaka konferencije u Ženevi, koje mi odlučno podržavamo, i angažovanje u pripremi i radu sličnih skupova predstavljati i ubuduće jednu od najvažnijih komponenata naše dalje aktivnosti.

Uvaženi prijatelji,

Od napretka u razoružanju, koje je bilo i ostaje ključan problem, u suštini zavisu dalje ozdravljenje međunarodnih odnosa i rješavanje osnovnih spornih problema u svijetu. Poznato je takođe koliko bi razoružanje doprinijelo bržem ekonomskom razvoju u svijetu. Apsurdna je teza, koju još uvijek lansiraju pojedinci u nekim razvijenim zemljama, da bi razoružanje navodno izazvalo velike ekonomske i društvene teškoće. Prihvatanje takve teze značilo bi u stvari da u tim zemljama, kao i u svijetu uopšte, više nema prostora za mirnodopsku društveno korisnu proizvodnju. To je, razumije se, besmislica, ako se imaju na umu današnji razvikanje nauke i tehnike, kao i nagli porast ljudskih potreba.

Već u Deklaraciji naše prve konferencije ukazano je na potrebu opšteg i potpunog razoružanja. Po mom mišljenju, neophodno je da i naša sadašnja konferencija odlučno zatraži da se problem opšteg razoružanja najzad počne rješavati. Vjerujem da djelim uvjerenje svih prisutnih na ovom skupu, kad kažem da posebno od velikih sila očekujem odlučnije poteze u tom pogledu. Sa svoje strane, zemlje učesnice ove konferencije trebalo bi da i ubuduće još smjelije i solidarnije osude sve negativne pojave u međunarodnim odnosima, koje pojedinim zemljama mogu da posluže kao izgovor za nastavljanje trke u naoružavanju.

Mi smo uvijek podržavali i djelimične mjere koje bi mogle postepeno da vode opštem i potpunom razoružanju. Nema sumnje da bi se, uz obostranu dobru volju, mogli postići sporazumi o zabrani podzemnih nuklearnih proba, o zabrani širenja nuklearnog oružja i stvaranju denuklearizovanih zona u raznim oblastima svijeta, zatim o ukidanju baza i povlačenju trupa sa stranih teritorija, čiji je vojni značaj danas ionako prilično umanjen.

Sve su to razlozi koji zahtijevaju da se bez odlaganja — bilo u Generalnoj skupštini UN, na specijalnom zasjedanju ili na posebnoj konferenciji za razoružanje — razmotre ovi problemi i da se donesu odluke koje nameću bezbjednost čovječanstva. Možda bi Generalna skupština ili specijalna konferencija, zavisno od ocjene realnosti pojedinih mjera mogle da preporuču održavanje posebnih konferencija za postizanje konkretnih sporazuma. Na taj način, i uključivanjem drugih država, proširio bi se krug učesnika u pregovorima, što je sasvim opravdano, jer razoružanje neposredno tangira cijelu međunarodnu zajednicu.

Ja sam uvjeren da će i ova naša konferencija, kao i prva beogradska, energično podržati Ujedinjene nacije i sve ono pozitivno što one danas pružaju čovječanstvu, jer Organizacija ujedinjenih nacija, čije organe treba proširiti u skladu sa promjenama nastalim u broju i sastavu članova, predstavlja neophodan faktor mira i međunarodne saradnje. Smatramo da UN treba da ubuduće pokažu još veću inicijativu u svim pomeutim pitanjima, vezanim za učvršćenje mira u svijetu. Razumije se da je veoma značajno da se postigne univerzalnost UN, što i dalje stoji pred nama kao zajednički zadatak.

Kodifikacija principa miroljubive i aktivne koegzistencije od strane Ujedinjenih nacija, o čemu sam govorio

i na Osamnaestom zasjedanju Generalne skupštine UN, trebalo bi upravo da doprinese i jačanju uloge ove svjetske organizacije. Usvajanjem načela koegzistencije, kao normi u životu međunarodne zajednice, obogatila bi se Povelja UN i sadržajno i u pogledu njene konkretne primjene. Zbog toga mislim da bi trebalo da naša konferencija razmotri pitanje kodifikacije principa aktivne i miroljubive koegzistencije, da usvoji odgovarajuće zaključke i iznese u tom smislu svoje prijedloge Ujedinjenim nacijama.

Gospodine Predsjedniče,

U posljednje vrijeme, na žalost, i dalje dolazi do događaja koji ugrožavaju već postignuto popuštanje zategnutosti i zabrinjavaju svijet.

U Jugoistočnoj Aziji, na Kipru, u Kongu, oko Kube pa i drugdje, još uvijek se manifestuje politika sile i grubog miješanja u unutrašnje stvari tih zemalja. Ne preza se čak ni od vojnih intervencija, koje se ničim ne mogu opravdati.

Sa nespokojsvom pratimo događaje u oblasti Jugoistočne Azije. U Južnom Vijetnamu grubo inostrano miješanje stalno prijeti da proširi sukob i na susjedne zemlje. Ozbiljno zabrinjavaju i nedavne takozvane represalije protiv DR Vijetnama. U Laosu se već duže vrijeme otvoreno krše postojeći sporazumi. Na Kambodžu se takođe vrši pritisak sa strane i ne poštuje njen teritorijalni integritet. Jugoslavija smatra da prijedlog princa Sihanuka o garantovanju neutralnosti Kambodže zaslužuje pažnju i podršku, kao i drugi prijedlozi da se likvidira strano miješanje u ovom dijelu svijeta.

I kriza oko Kipra dobrim dijelom je rezultat politike pritiska i miješanja spolja, čime se otežava saniranje unutrašnjih prilika koje bi bilo u interesu obeju etničkih grupa. Naravno, potrebno je da se u prvom redu vodi računa o interesima i željama naroda Kipra i njegove vlade.

Svjedoci smo, isto tako, i neprekidnog smjenjivanja raznih oblika miješanja u Kongu, koje traje od samog proglašenja nezavisnosti i ometa toliko potrebnu stabilizaciju i nesmetan razvitak ove zemlje u krugu nezavisnih afričkih država.

Mi znamo da u svijetu postoje mnogi neriješeni granični problemi. Mislimo da se oni u današnjoj još uvijek složenoj situaciji ne bi smjeli aktualizirati na takav način koji bi dovodio do sukoba, već da treba pristupiti njihovom rješavanju na miroljubiv način, putem pregovora između direktno zainteresovanih zemalja.

Htio bih na ovom mjestu da ukažem na neka štetna shvatanja kojima se želi da opravda politika intervencije. Polazi se, naime, od toga kao da je moguće u jednoj oblasti prihvatiti mir i koegzistenciju, a u drugim, takozvanim perifernim područjima, ili u odnosima sa malim zemljama, braniti svoje interese silom i pritiskom, pozivajući se na ideološke ili druge motive i oslanjajući se na hladnoratovske metode. Pri tome, kao da se računa da druga strana ne bi smjela da reaguje, radi mira, i da će narodi koji su tome izloženi biti prisiljeni da prihvate takvu politiku. U stvari, ovi krugovi bi željeli da koegzistenciju zlonamjerno tumače kao održavanje političkog status quo u oblastima gdje još postoje ostaci kolonijalizma i odnosi zavisnosti, ili da je pogrešno objašnjavaju kao zaustavljanje društvenog razvika.

Susrećemo se i s drugim, isto tako štetnim shvatanjem, prema kome se, polazeći od istih premisa, politika koegzistencije suprotstavlja oslobodilačkoj borbi naroda, te zato propovijeda potreba i korisnost ponovnog zaoštavanja

međunarodnih odnosa, pri čemu se ne isključuje ni mogućnost opšteg ratnog sukoba. Jasno je da bez slobode nema mira, ali je u današnjim uslovima tačno i to da bez mira nema ni slobode.

Takve teorije su, svaka na svoj način, neodržive i u stvari jedna drugu podstiču, stvaraju teškoće jedinstvu akcije naraslih miroljubivih snaga.

Uzrok kriza nalazi se u otporu koji snage reakcije i hegemonizma pružaju politici koegzistencije, odnosno u otvorenom kršenju njenih osnovnih načela, u prvom redu načela suvereniteta i samoopredjeljenja. Zato smatram da bi trebalo da naša konferencija odlučno traži da sve države dosljedno primjenjuju principe miroljubive i aktivne koegzistencije u svim regionima i u cjelokupnosti međunarodnih odnosa.

Iz iskustva koje nam pruža historija poznato je da su agresori svako kolebanje kako ugroženih zemalja, tako i svih miroljubivih snaga tumačili kao slabost i time još više bili ohrabreni. U današnjim uslovima, udruživanje naših napora i stalnost naših akcija postaju još potrebniji. Naša saradnja u Ujedinjenim nacijama prilično se već razvila i donijela je dosta plodnih rezultata. Potrebno je da naše međusobno konsultovanje i preduzimanje zajedničkih akcija u okviru Ujedinjenih nacija postanu redovna praksa, kao i saradnja sa svim drugim zemljama koje žele da se sačuva mir.

Uvaženi prijatelji,

Dozvolite da se još jedanput osvrnem na politiku neangažovanosti, čiji je osnovni sadržaj očuvanje mira i aktivna i miroljubiva koegzistencija među narodima i državama.

Ta politika, pored ostalog, nastala je i iz potrebe mnogih zemalja, a naročito novooslobođenih, da se odupru tendenciji podvajanja država u doba hladnog rata i očuvaju i jačaju svoju nezavisnost, obezbeđujući u isto vrijeme uslove za slobodan ekonomski i socijalni razvitak. Ona je od početka djelovala u pravcu okupljanja miroljubivih zemalja i pokreta i podsticanja progresivnih kretanja. Zbog takve svoje suštine, politika neangažovanosti nikada nije bila niti je mogla biti politika pasivnog otpora podjeli svijeta ili politika ekvidistance. Ona je uvijek bila principijelna i univerzalna u svom pristupu, angažovana

kad se radilo o očuvanju mira i zaštiti osnovnih prava naroda i država. Zbog toga je bilo prirodno da naša politika utiče na prevazilaženje hladnog rata i podijeljenosti u svijetu i da, u skladu sa opštim razvitkom, postane jedan od odlučujućih faktora opšteg pokreta za mir i progres, jer izražava objektivne i dugoročne nacionalne i opšte interese.

Naša politika je najkonkretnije vezana sa potrebama naroda i država. To nam omogućava da predložimo rješenja koja su ostvarljiva u datim uslovima. Zato je politika zemalja koje se bore za nove međunarodne odnose izrasla u realnu, progresivnu platformu razvoja međunarodne zajednice. A što se naših međusobnih odnosa tiče, njih posebno treba da prožima duh prijateljstva, razumijevanja, pomirljivosti i spremnosti da se svi postojeći problemi rješavaju putem bilateralnih ili, ako je to potrebno, i multilateralnih kontakata. Jer, naša međusobna solidarnost značajna je za sve naše buduće akcije i uspjehe.

Niko od nas na ovom skupu ne pretenduje da mi imamo monopol u miroljubivim inicijativama i politici mira. Razumije se da velika odgovornost za pronalaženje puteva daljeg popuštanja zategnutosti i sporazumijevanja pada na vodeće nuklearne sile. Međutim, pregovori i sporazumi između vodećih nuklearnih sila mogu se uspješno odvijati samo ako imaju podršku međunarodne zajednice. Sigurno je da ta podrška neće izostati ako se bude vodilo računa o interesima svih zemalja, velikih i malih, i ako se budu poštovala njihova prava i ravnopravnost. U protivnom, ti pregovori i sporazumi teško bi mogli biti ono što treba da budu — faktor stabilizacije i mira u čitavom svijetu. Što se nas tiče, mi ćemo, svakako, odlučno podržati sve konstruktivne inicijative i sporazume koji budu postignuti u tom duhu.

Dragi prijatelji,

Po mom dubokom uvjerenju, ako hoćemo da sačuvamo svijet od katastrofe, obezbijedimo društveni progres i srećniju budućnost za sve narode i ljude, postojeće probleme možemo i moramo rješavati samo u okviru borbe za mir i ravnopravnu međunarodnu saradnju, to jest na principima aktivne miroljubive koegzistencije. U postizanju tih ciljeva potrebni su aktivnost i jedinstvo svih miroljubivih zemalja.

DEKLARACIJA DRUGE KONFERENCIJE NEANGAŽOVANIH ZEMALJA:

PROGRAM ZA MIR I MEĐUNARODNU SARADNJU

UVOD

Druga konferencija šefova država ili vlada sledećih neangažovanih zemalja:

Avganistana, Alžira, Angole, Burme, Burundija, Kameruna, Centralnoafričke Republike, Cejlona, Čada, Konga (Brazavil), Kube, Kipra, Dahomeja, Etiopije, Gane, Gvineje, Indije, Indonezije, Iraka, Islamske Republike Mauritanije, Jordana, Kenije, Kuvajta, Laosa, Libana, Liberije, Libije, Malavija, Malija, Maroka, Nepala, Nigerije, Saudijske Arabije, Senegala, Siera Leone, Somalijske, Sudana, Sirije, Togoa, Tunisa, Ugande, Ujedinjene Arapske Republike, Ujedinjene Republike Tanganjike i Zanzibara, Jemena, Jugoslavije i Zambije održana je u Kairu od 5. do 10. oktobra 1964.

Sledeće zemlje:

Argentina, Bolivija, Brazil, Čile, Finska, Jamajka, Meksiko, Trinidad i Tobago, Urugvaj i Venecuela bile su zastupljene posmatračima.

Generalni sekretar Organizacije afričkog jedinstva i generalni sekretar Lige arapskih država bili su prisutni kao posmatrači.

Konferencija je izvršila analizu međunarodne situacije sa ciljem da pruži efikasan doprinos rešavanju krupnih problema koji su od interesa za čovečanstvo s obzirom na njihovo dejstvo na mir i bezbednost sveta.

U tom cilju, a na bazi načela sadržanih u Beogradskoj deklaraciji od septembra 1961. godine, šefovi država ili vlada pomenutih zemalja održali su, u prijateljskoj, otvorenoj i bratskoj atmosferi, podrobne diskusije i izvršili razmenu gledišta o sadašnjem stanju međunarodnih odnosa i o tendencijama koje preovlađuju u modernom svetu.

Šefovi država ili vlada zemalja učesnica sa zadovoljstvom konstatuju da je gotovo polovina nezavisnih zemalja sveta učestvovala na ovoj Drugoj konferenciji neangažovanih.

Konferencija takođe sa zadovoljstvom konstatuje sve veće interesovanje i poverenje naroda koji su još pod stranom dominacijom, i onih čija prava i suverenost krše imperijalizam i neokolonijalizam, u veoma pozitivnu ulogu koju su neangažovane zemlje pozvane da igraju u rešavanju međunarodnih problema ili sporova.

Konferencija izražava zadovoljstvo zbog povoljnog reagovanja u čitavom svetu na ovaj drugi sastanak neangažovanih zemalja. To naglašava pravilnost, efikasnost i životnu snagu politike neangažovanja i njenu konstruktivnu ulogu u održavanju i konsolidovanju međunarodnog mira i bezbednosti.

Načela neangažovanja postaju, zahvaljujući poverenju koje izazivaju u svetu, sve dinamičnija i moćnija sila u korist unapređenja mira i dobrobiti čovečanstva.

Učesnici, šefovi država ili vlada, sa zadovoljstvom konstatuju da se, zahvaljujući udruženim naporima snaga slobode, mira i napretka, ova Druga konferencija neanga-

žovanih država u vreme kad se međunarodna situacija poboljšala u poređenju s onom koja je postojala između dva bloka sila u vreme istorijske Beogradske konferencije. Šefovi država ili vlada neangažovanih zemalja su, međutim, potpuno svesni toga da, i pored sadašnjeg poboljšanja u međunarodnim odnosima i uprkos zaključenju i potpisivanju Moskovskog ugovora, u mnogim krajevima sveta još uvek postoje izvori zategnutosti.

Ta situacija pokazuje da su snage imperijalizma još uvek moćne i da se ne ustežu da pribegnu upotrebi sile radi odbrane svojih interesa i zadržavanja svojih privilegija.

Ta politika, ako joj odlučno ne pruže otpor snage slobode i mira, može dovesti u opasnost poboljšanje u međunarodnoj situaciji i popuštanje zategnutosti do koga je došlo i predstavljati opasnost za svetski mir.

Politika aktivne miroljubive koegzistencije jeste nedeljiva. Ona se ne može primenjivati delimično, shodno specijalnim interesima i kriterijumima.

Značajne promene su se takođe dogodile u istočnom i zapadnom bloku, i o toj novoj pojavi treba voditi računa pri objektivnom ocenjivanju sadašnje međunarodne situacije.

Konferencija sa zadovoljstvom konstatuje da su pokreti nacionalnog oslobođenja u raznim delovima sveta angažovani u herojskoj borbi protiv neokolonijalizma i prakse aparthejda i rasne diskriminacije. Ta borba je sastavni deo zajedničke težnje ka slobodi, pravdi i miru.

Konferencija potvrđuje da mešanje ekonomski razvijenih stranih država u unutrašnja pitanja novih nezavisnih zemalja ili zemalja u razvoju i postojanje teritorija koje su još uvek zavisne predstavljaju stalnu pretnju miru i bezbednosti.

Šefovi država ili vlada neangažovanih zemalja, mada cene napore koji su doveli do održavanja Konferencije UN za trgovinu i razvoj i imaju na umu rezultate te konferencije, ipak konstatuju da treba još mnogo šta učiniti da bi se eliminisale postojeće nejednakosti u odnosima između industrijalizovanih zemalja i zemalja u razvoju.

Šefovi država ili vlada neangažovanih zemalja, izražavajući rešenost da doprinesu uspostavljanju pravednog i trajnog mira u svetu, potvrđuju da očuvanje mira i podsticanje blagostanja naroda predstavljaju kolektivnu odgovornost koja proističe iz prirodnih težnji čovečanstva da živi u jednom boljem svetu.

Šefovi država ili vlada su u svojim diskusijama postigli zajedničko shvatanje o raznim problemima s kojima je svet danas suočen i zajedničko prilaženje njima. Potvrđujući osnovna načela Beogradske deklaracije, oni izražavaju saglasnost u sledećim tačkama:

I

ZAJEDNIČKA AKCIJA ZA OSLOBOĐENJE JOŠ ZAVISNIH ZEMALJA, ELIMINISANJE KOLONIJALIZMA, NEOKOLONIJALIZMA I IMPERIJALIZMA

Šefovi država i vlada neangažovanih zemalja izjavljuju da se trajni svetski mir ne može postići dokle god preovlađuju nepravedni uslovi i dokle god se narodi pod stranom dominacijom i dalje lišavaju njihovih osnovnih prava na slobodu, nezavisnost i samoopredeljenje.

Imperijalizam, kolonijalizam i neokolonijalizam predstavljaju osnovni izvor međunarodne zategnutosti i sukoba, jer oni ugrožavaju svetski mir i bezbednost. Učesnici Konferencije žale što Deklaracija Ujedinjenih nacija o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima još nije svuda sprovedena, i traže da se sada bezuslovno, potpuno i konačno ukine kolonijalizam.

Sada je poseban razlog zabrinutosti u tome što se vojna i druga pomoć pruža izvesnim zemljama s ciljem da im se omogući da silom ovekoveče kolonijalističke i neokolonijske situacije, koje su u suprotnosti sa duhom Povelje Ujedinjenih nacija.

Iskorišćavanje teškoća i problema zemalja koje su nedavno dobile slobodu ili koje su u razvoju od strane kolonijalističkih snaga, mešanje u unutrašnje poslove tih država i pokušaji kolonijalista da zadrže nejednake odnose, naročito na ekonomskom polju, predstavljaju ozbiljne opasnosti za te mlade zemlje. Kolonijalizam i neokolonijalizam imaju mnoge vidove i manifestacije.

Imperijalizam upotrebljava mnoge metode da nametne svoju volju nezavisnim nacijama. Rasna diskriminacija, ekonomski pritisak, mešanje, subverzija, intervencija i pretnja silom su neokolonijalistički metodi od kojih su nove nezavisne nacije prinuđene da se brane. Konferencija osuđuje celokupnu kolonijalističku, neokolonijalističku i imperijalističku politiku, koja se sprovodi u raznim delovima sveta.

Duboko zabrinuti zbog brzog pogoršavanja situacije u Kongu, učesnici:

1. Podržavaju sve napore Organizacije afričkog jedinstva da toj zemlji što pre donese mir i slogu;

2. Insistiraju da specijalna komisija Organizacije afričkog jedinstva ne žali truda u nastojanju da se postigne nacionalno pomirenje u Kongu i da se eliminiše postojeća zategnutost između te zemlje i Republike Konga (Brazavil) i Kraljevine Burundi;

3. Apeluju na kongoansku vladu i na sve borce da odmah prekinu neprijateljstva i da, uz pomoć Organizacije afričkog jedinstva, potraže rešenje koje omogućuje nacionalno pomirenje i vraćanje mira.

4. Hitno apeluju na sve strane sile, koje se sada mešaju u unutrašnje poslove Demokratske Republike Konga, naročito na one koje su angažovane u vojnoj intervenciji u toj zemlji, da prekinu takvo mešanje, koje predstavlja kršenje interesa i suvereniteta kongoanskog naroda i opasnost za susedne zemlje;

5. Izražavaju svoju punu podršku naporima koje u tom cilju sada ulaže specijalna komisija Organizacije afričkog jedinstva za dobre usluge u Kongu;

6. Apeluju na vladu Demokratske Republike Konga da odmah prekine regrutovanje najamnika i da protera sve najamnike bez obzira na njihovo poreklo, koji se već nalaze u Kongu, u cilju da se olakša iznalaženje jednog afričkog rešenja.

Nove nezavisne zemlje imaju, kao i sve ostale zemlje, pravo da suvereno raspolažu svojim prirodnim bogatstvima i pravo da eksploatišu ta prirodna bogatstva prema svome nahođenju u interesu svojih naroda, bez mešanja spolja.

Proces oslobođenja je neodoljiv i nezadrživ. Kolonijalizovani narodi mogu zakonito da upotrebe oružje da obezbede puno vršenje svoga prava na samoopredeljenje i nezavisnost, ako se kolonijalne sile uporno suprotstavljaju njihovim prirodnim težnjama.

Učesnici Konferencije se obavezuju da istrajno rade na iskorenjivanju svih ostataka kolonijalizma i na udruživanju svih svojih napora u cilju pružanja sve potrebne pomoći i podrške, moralne, političke ili materijalne prirode, narodima koji se bore protiv kolonijalizma i neokolonijalizma. Zemlje učesnice priznaju nacionalističke pokrete naroda koji se sada bore za oslobođenje od kolonijalne dominacije kao autentične predstavnike kolonijalnih naroda i hitno pozivaju kolonijalne sile da povedu pregovore sa njihovim vođama.

Portugalija nastavlja da drži u ropstvu represalijama, proganjanjem i silom, u Angoli, Mozambiku, takozvanoj portugalskoj Gvineji i u drugim portugalskim kolonijama u Africi i Aziji, milione ljudi koji već suviše dugo pate pod stranim jarmom. Konferencija proklamuje svoju rešenost da obezbedi da narodi tih teritorija odmah dobiju nezavisnost, bez ikakvih uslova ili rezervi.

Konferencija osuđuje vladu Portugalije zbog njenog upornog odbijanja da prizna neotuđivo pravo naroda tih teritorija na samoopredeljenje i nezavisnost, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija i Deklaracijom o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima.

Konferencija:

1. Traži od zemalja učesnica da pruže svu potrebnu materijalnu podršku — finansijsku i vojnu — borcima za slobodu na teritorijama pod portugalskom kolonijalnom upravom;

2. Stoji na stanovištu da podrška treba da bude data revolucionarnoj vladi Angole u izbeglištvu i nacionalističkim pokretima koji se bore za nezavisnost portugalskih kolonija, kao i pomoć specijalnom birou koji je obrazovala Organizacija afričkog jedinstva u cilju primene sankcija protiv Portugalije;

3. Poziva sve države učesnice da prekinu diplomatske i konzularne odnose sa vladom Portugalije i da preduzmu efikasne mere za obustavljanje svih trgovinskih i ekonomskih odnosa sa Portugalijom;

4. Poziva sve zemlje učesnice da preduzmu sve mere kako bi se prinudila Portugalija da sprovede odluke Generalne skupštine Ujedinjenih nacija.

5. Upućuje hitan apel silama koje pružaju vojnu i drugu pomoć Portugaliji da prekinu sa pružanjem takvih vrsta pomoći.

Zemlje učesnice na Konferenciji osuđuju politiku rasističkog manjinskog režima u Južnoj Rodeziji koji i dalje prkosi Povelji i rezolucijama Ujedinjenih nacija time što narodu osporava osnovne slobode merama represalija i terorom.

Zemlje učesnice traže od svih država da ne priznaju nezavisnost Južne Rodezije ako ona bude proklamovana pod vladavinom rasističke manjine, i da, umesto toga, povoljno razmotre mogućnost davanja priznanja jednoj afričkoj nacionalističkoj vladi u izbeglištvu, ukoliko dođe do obrazovanja takve vlade. U tom cilju, Konferencija izražava svoje protivljenje insceniranim konsultacijama preko plemenskih šefova koje je planirala sadašnja manjinska vlada Južne Rodezije.

Konferencija žali što britanska vlada nije primenila razne rezolucije Ujedinjenih nacija koje se odnose na Južnu Rodeziju, i poziva Ujedinjeno Kraljevstvo da odmah sazove ustavnu konferenciju, na koju bi bile pozvane sve političke grupe u Južnoj Rodeziji u cilju pripremanja novog ustava zasnovanog na principu »jedan čovek, jedan glas«, zavodeći opšte pravo glasa i obezbeđujući vladavinu većine.

Konferencija poziva vladu Ujedinjenog Kraljevstva da zatraži neodložno puštanje na slobodu svih političkih zatvorenika i interniraca u Južnoj Rodeziji.

Konferencija potvrđuje neotuđivo pravo naroda Jugozapadne Afrike na samoopredeljenje i nezavisnost i osuđuje vladu Južne Afrike zbog njenog upornog odbijanja da sarađuje sa Ujedinjenim nacijama u primeni odgovarajućih rezolucija Generalne skupštine.

Konferencija poziva sve države da se uzdrže od isporučivanja na bilo koji način ili u bilo kom obliku bilo kakvog oružja ili vojne opreme ili petrolejskih proizvoda Južnoj Africi, i da primene rezolucije Ujedinjenih nacija.

Konferencija preporučuje da Ujedinjene nacije treba da garantuju teritorijalni integritet Svazija, Basuta i Bečuanane i da preduzmu mere za brzo sticanje njihove nezavisnosti i za kasnije očuvanje njihovog suvereniteta.

Učesnici Konferencije pozivaju francusku vladu da preduzme potrebne korake kako bi se omogućilo francuskoj Somaliji da postane slobodna i nezavisna u skladu sa paragrafom 5. rezolucije 1514/XV Ujedinjenih nacija.

Konferencija apeluje na sve zemlje učesnice da pruže podršku i pomoć Komitetu Organizacije afričkog jedinstva za oslobođenje.

Konferencija osuđuje imperijalističku politiku koja se vodi na Srednjem istoku i, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, odlučila je da:

1. Podrži puno uspostavljanje svih prava arapskog naroda Palestine na njegovu domovinu i njegovo neotuđivo pravo na samoopredeljenje;

2. Proklamuje svoju punu podršku arapskom narodu Palestine u njegovoj borbi za oslobodenje od kolonijalizma i rasizma.

Konferencija osuđuje uporno odbijanje vlade Ujedinjenog Kraljevstva da primeni rezolucije Ujedinjenih nacija o Adenu i protektoratima, kojima se predviđa da narodi tih teritorija slobodno koriste svoje pravo na samoopredeljenje, i poziva na likvidiranje britanske vojne baze u Adenu i povlačenje britanskih trupa sa te teritorije.

Zemlje učesnice Konferencije osuđuju dalju oružanu akciju britanskog kolonijalizma protiv naroda Omana, koji se bori za sticanje svoje slobode.

Konferencija preporučuje da se oslobodilačkim pokretima tih teritorija pruži sva potrebna politička, moralna i materijalna pomoć u njihovoj borbi protiv kolonijalne vladavine.

Konferencija osuđuje manifestacije kolonijalizma i neokolonijalizma u Latinskoj Americi, i izjašnjava se u prilog primene prava naroda na samoopredeljenje i nezavisnost u toj oblasti.

Polazeći od tog principa, Konferencija žali zbog odlaganja davanja pune nezavisnosti britanskoj Gijani i traži od Ujedinjenog Kraljevstva da brzo dâ nezavisnost toj zemlji. Ona sa žaljenjem primećuje da na Martiniku, Gvadelupi i drugim karipskim ostrvima još uvek nema samouprave. Ona skreće pažnju ad hok komisiji Ujedinjenih nacija za dekolonizaciju na slučaj Portorika, i traži od te komisije da razmotri situaciju u ovim teritorijama u svetlosti rezolucije 1514/XV Ujedinjenih nacija.

II

POŠTOVANJE PRAVA NARODA NA SAMOOPREDELJENJE I OSUDA UPOTREBE SILE ZA SPREČAVANJE VRŠENJA TOG PRAVA

Konferencija svečano potvrđuje pravo naroda na samoopredeljenje i na odlučivanje o sopstvenoj sudbini.

Ona podvlači da ovo pravo predstavlja jedan od suštinskih principa Povelje Ujedinjenih nacija, da je ono takođe uneto i u Povelju Organizacije afričkog jedinstva, da su Bandunška i Beogradska konferencija zatražile da ono bude poštovano, da su posebno insistirale da ono treba da bude efikasno korišćeno.

Konferencija primećuje da se ovo pravo još uvek krši ili da se njegovo vršenje osporava, što ima za rezultat jačanje zategnutosti i proširenje žarišta rata u mnogim oblastima sveta.

Konferencija osuđuje stav onih sila koje se suprotstavljaju vršenju prava naroda na samoopredeljenje.

Ona osuđuje upotrebu sile, i sve oblike prinude, mešanja i intervencije, koji imaju za cilj sprečavanje vršenja tog prava.

III

RASNA

DISKRIMINACIJA I POLITIKA APARTHEJDA

Šefovi država ili vlada izjavljuju da rasna diskriminacija — a naročito njena najomrznutija manifestacija, aparthejd — predstavlja kršenje univerzalne Deklaracije o pravima čoveka i principa jednakosti naroda. Na osnovu toga, sve vlade koje još uvek uporno sprovode rasnu diskriminaciju treba da budu potpuno bojkotovane dok god ne odbace svoju nepravednu i neljudsku politiku. Vlade i narodi predstavljeni na ovoj Konferenciji posebno su odlučili da više ne tolerišu prisustvo Južnoafričke Republike u zajednici nacija. Neljudska rasistička politika Južne Afrike predstavlja pretnju međunarodnom miru i bezbednosti. Sve zemlje kojima je u interesu mir moraju zbog toga učiniti sve što je u njihovoj moći, kako bi obezbedile da se narodu Južne Afrike osigura sloboda.

Šefovi država ili vlada svečano potvrđuju svoje apsolutno poštovanje prava etničkih ili verskih manjina, posebno na zaštitu od zločina genocida ili ma kakvog drugog kršenja osnovnog prava čoveka.

SANKCIJE PROTIV JUŽNOAFRIČKE REPUBLIKE

1. Konferencija sa žaljenjem primećuje da je upornost vlade u Pretoriji u prkošenju savesti čovečanstva podstaknuta odbijanjem njenih prijatelja i saveznika, naročito nekih velikih sila, da sprovedu rezolucije Ujedinjenih nacija koje se tiču sankcija protiv Južne Afrike.

2. Konferencija zbog toga:

a) Poziva sve države da bojkotuju svu robu Južne Afrike i da se uzdrže od izvoza robe, naročito oružja, municije, petroleja i ruda u Južnu Afriku,

b) Poziva sve države, koje to još do sada nisu učinile, da prekinu diplomatske, konzularne i druge odnose sa Južnom Afrikom,

c) Traži od vlada predstavljenih na ovoj Konferenciji da zabrane svim avionima i brodovima koji idu u pravcu Južne Afrike ili dolaze iz nje da nadleću njihovu teritoriju ili da koriste njihove aerodrome ili luke, i da prekinu sav drumski ili železnički saobraćaj sa tom zemljom,

d) Traži puštanje na slobodu svih lica koja su zatvorena, internirana ili izložena drugim ograničenjima zbog svog protivljenja politici aparthejda,

e) Poziva sve zemlje da pruže svoju podršku specijalnom birou koji je obrazovala Organizacija afričkog jedinstva za primenu sankcija protiv Južne Afrike.

IV

MIROLJUBIVA

KOEGZISTENCIJA I KODIFIKACIJA NJENIH PRINCIPA OD STRANE UJEDINJENIH NACIJA

Uzimajući u obzir principe proklamovane u Bandungu 1955, Rezoluciju 1514 (XV) Ujedinjenih nacija iz 1960, Deklaraciju Beogradske konferencije, Povelju Organizacije afričkog jedinstva i mnogobrojne zajedničke deklaracije šefova država i vlada o miroljubivoj koegzistenciji,

Potvrđujući svoje duboko ubedenje da, u sadašnjim okolnostima, čovečanstvo mora da smatra miroljubivu koegzistenciju jedinom načinom jačanja svetskog mira, koji mora da se temelji na slobodi, jednakosti i pravdi među narodima u novom okviru miroljubivih i harmoničnih odnosa među državama i nacijama sveta,

Uzimajući u obzir činjenicu da se princip miroljubive koegzistencije zasniva na pravu svih naroda da budu slobodni i da sebi biraju političke, privredne i društvene sisteme u skladu sa svojim nacionalnim identitetom i svojim idealima, i da je u suprotnosti sa svakim vidom strane dominacije,

Ubedeni, isto tako, da miroljubiva koegzistencija ne može biti u potpunosti ostvarena u svetu bez potpune likvidacije imperijalizma, kolonijalizma i neokolonijalizma,

Duboko ubedeni da su apsolutna zabrana pretnje silom i upotrebe sile, otvorene ili prerusene, odricanje od svih vidova prinude u međunarodnim odnosima, ukidanje odnosa neravnopravnosti i unapređivanje međunarodne saradnje u cilju ubrzanja privrednog, društvenog i kulturnog razvoja potrebni uslovi za čuvanje mira i postizanje opšteg napretka čovečanstva,

Šefovi država i vlada svečano proklamuju sledeće osnovne principe miroljubive koegzistencije:

1. Pravo na potpunu nezavisnost, koje je neotuđivo pravo, mora biti odmah i bezuslovno priznato kao pravo koje pripada svim narodima, u skladu sa Poveljom i rezolucijama Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, i dužnost je svih država da poštuju to pravo i olakšaju njegovo korišćenje.

2. Pravo na samoopredeljenje, koje je neotuđivo pravo, mora se priznati kao pravo koje pripada svim narodima, i u skladu s tim sve nacije i narodi imaju pravo da odlučuju o svom političkom statusu i da slobodno idu putem svog ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja, bez zastrašivanja ili ometanja.

3. Miroljubiva koegzistencija između država sa različitim društvenim i političkim sistemima i moguća je i potrebna, ona favorizuje stvaranje dobrosusedskih odnosa između država u cilju uspostavljanja trajnog mira i opšteg blagostanja.

4. Suverena jednakost država mora biti priznata i poštovana. Ona obuhvata pravo svih naroda na slobodno korišćenje njihovih prirodnih bogatstava.

5. Države se moraju uzdržati od svakog korišćenja pretnje ili sile uperene protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti drugih država, bilo kakva situacija izazvana pretnjom ili upotrebom sile ne sme biti priznata, i naročito postojeće granice država treba da budu nepovredive. U skladu s tim, svaka država se mora uzdržati od mešanja u poslove drugih država, otvorenog ili prikrivenog, ili putem subverzije i raznih oblika političkog, ekonomskog i vojnog pritiska.

Pogranični sporovi treba da budu rešavani miroljubivim putem.

Štaviše, one proklamuju da je dužnost država da ne priznaju bilo kakvu situaciju izazvanu pretnjom ili upotrebom sile, koje krše odredbe Povelje Ujedinjenih nacija.

6. Sve države treba da poštuju osnovna prava i slobode čovekove ličnosti i jednakost svih nacija i rasa.

7. Svi međunarodni sukobi moraju biti rešeni miroljubivim putem, u duhu uzajamnog poverenja i na bazi jednakosti i suvereniteta, na takav način da pravda i legitimna prava ne budu oštećeni; sve države moraju se posvetiti podsticanju i jačanju mera u cilju smanjenja međunarodne zategnutosti i postizanja opšteg i potpunog razoružanja.

8. Sve države moraju sarađivati u cilju ubrzanja ekonomskog razvoja u svetu, a naročito u zemljama u razvoju. Ova saradnja, čiji cilj mora biti sužavanje jaza, koji se sada širi, između životnog standarda zemalja u razvoju i razvijenih zemalja, neophodna je za očuvanje trajnog mira.

9. Države treba da verno izvršavaju svoje međunarodne obaveze u skladu sa principima i ciljevima Ujedinjenih nacija.

Konferencija preporučuje Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija da prihvati, prilikom svoje dvadesete godišnjice, deklaraciju o principima miroljubive koegzistencije. Ova deklaracija predstavlja značajan korak u pravcu kodifikacije ovih principa.

V

POŠTOVANJE SUVERENITETA DRŽAVA I NJIHOVOG TERITORIJALNOG INTEGRITETA; PROBLEMI PODELJENIH NACIJA

1. Konferencija šefova država ili vlada proklamuje svoju potpunu privrženost osnovnom principu međunarodnih odnosa, u skladu sa kojim su suverenitet i teritorijalni integritet svih država, velikih i malih, neprikosnoveni i moraju se poštovati.

2. Pošto su većinom postigle svoju nacionalnu nezavisnost posle više godina borbe, zemlje učesnice Konferencije potvrđuju svoju rešenost da se suprotstave svim sredstvima u svojoj moći svakom pokušaju krnjenja svog suvereniteta i kršenja svog teritorijalnog integriteta.

One se obavezuju da poštuju granice kakve su postojale kada su države dobile nezavisnost; pri svemu tome, delovi teritorija, koje su oduzele okupacione sile i pretvorile u autonomne baze za svoje ciljeve u doba nezavisnosti, moraju se vratiti zainteresovanoj zemlji.

3. Konferencija svečano potvrđuje pravo svih naroda da usvoje onaj oblik državnog uređenja za koji smatraju da najbolje odgovara njihovom razvoju.

4. Konferencija smatra da se jedan od uzroka međunarodne zategnutosti nalazi u problemu podeljenih nacija. Ona izražava svoje potpune simpatije sa narodima takvih zemalja i podržava njihovu želju da postignu jedinstvo. Ona apeluje na zainteresovane zemlje da teže pravednom i trajnom rešenju u cilju ujedinjenja njihovih teritorija miroljubivim metodima, bez spoljnog mešanja ili pritiska. Ona smatra da upotreba pretnje ili sile ne može da dovede do zadovoljavajućeg rešenja i da može samo da ugrozi međunarodnu bezbednost.

Zabrnutu zbog situacije koja postoji u vezi sa Kiprom, Konferencija poziva sve države da u skladu sa svojim obavezama u odnosu na Povelju Ujedinjenih nacija, a posebno na osnovu člana 2, paragrafa 4, poštuju suverenitet, jedinstvo, nezavisnost i teritorijalni integritet Kipra i da se uzdrže od svake pretnje ili upotrebe sile ili intervencije uperene protiv Kipra i od svih napora da se Kipru nametnu nepravedna rešenja neprihvatljiva za narod Kipra.

Kipar, kao ravnopravan član Ujedinjenih nacija, ima pravo na uživanje i treba da uživa neograničen i neometan suverenitet i nezavisnost, i treba da omogućući svom narodu da slobodno, bez ikakve strane intervencije ili mešanja, odredi političku budućnost zemlje, na bazi principa samoopredeljenja, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija.

Konferencija, smatrajući da su strani pritisak i intervencija radi nametanja promena političkom, ekonomskom i društvenom sistemu koji je izabrala jedna zemlja suprotni principima međunarodnog prava i miroljubive koegzistencije, traži od vlade Sjedinjenih Američkih Država da ukine svoju trgovinsku i ekonomsku blokadu koju primenjuje protiv Kube.

Konferencija takođe beleži spremnost kubanske vlade da reši svoje sporove sa Sjedinjenim Državama na ravnoj nozi, i poziva ove dve vlade da povedu pregovore u tom cilju i u skladu sa principima miroljubive koegzistencije i međunarodne saradnje.

Uzimajući u obzir gore izložene principe i u cilju ponovnog uspostavljanja mira i stabilnosti na indokineskom poluostrvu, Konferencija apeluje na sile učesnice ženevskih konferencija iz 1954. i 1962:

1. Da se uzdrže od svake akcije koja bi mogla da pogorša situaciju, koja je već zategnuta na tom poluostrvu,
2. Da okončaju svako strano mešanje u unutrašnje poslove zemalja te oblasti,
3. Da hitno sazovu novu ženevsku konferenciju o Indokini u cilju traženja zadovoljavajućeg političkog rešenja za miroljubivo rešavanje problema koji se pojavljuju u tom delu sveta, i to:
 - a) Obezbeđujući striktno primenjivanje sporazuma o Laosu,
 - b) Priznajući i garantujući neutralnost i teritorijalni integritet Kambodže,
 - c) Obezbeđujući striktno primenjivanje Ženevskog sporazuma iz 1954. o Vijetnamu i nalazeći političko rešenje problema u skladu sa legitimnim težnjama naroda Vijetnama za slobodom, mirom i nezavisnošću.

VI

REŠAVANJE SPOROVA BEZ PRETNJE ILI UPOTREBE SILE U SKLADU SA PRINCIPIMA POVELJE UJEDINJENIH NACIJA

1. S obzirom na to da upotreba sile može dobiti niz vojnih, političkih i ekonomskih oblika, zemlje učesnice smatraju neophodnim da podvuku principe da sve države treba da se uzdrže u svojim međunarodnim odnosima od pretnje silom ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti bilo koje države ili na bilo koji drugi način koji nije u skladu sa ciljevima Povelje Ujedinjenih nacija.

2. One smatraju da sporovi između država treba da budu rešavani miroljubivim putem u skladu sa Poveljom, na osnovama suverene jednakosti i pravde.

3. Zemlje učesnice su ubeđene u potrebu ulaganja svih međunarodnih napora za nalaženje rešenja svim situacijama koje ugrožavaju međunarodni mir ili nanose štetu prijateljskim odnosima između nacija.

4. Zemlje učesnice pridale su specijalnu pažnju problemima granica koji mogu ugroziti međunarodni mir ili poremetiti prijateljske odnose između država, i ubeđene su da u cilju rešavanja takvih problema sve države treba da pribegnu pregovorima, posredovanju ili arbitraži ili drugim miroljubivim merama iznetim u Povelji Ujedinjenih nacija, u skladu sa legitimnim pravima svih naroda.

5. Konferencija smatra da sporovi između susednih zemalja moraju biti rešeni miroljubivim putem u duhu uzajamnog razumevanja, bez strane intervencije ili mešanja.

VII

OPŠTE I POTPUNO RAZORUŽANJE, MIROLJUBIVO KORIŠĆENJE ATOMSKE ENERGIJE, ZABRANA SVIH EKSPERIMENATA SA NUKLEARNIM ORUŽ- JEM, USPOSTAVLJANJE BEZATOMSKIH ZONA, SPREČAVANJE DISTRIBUCIJE NUKLEARNOG ORUŽJA I ZABRANA SVIH NUKLEARNIH ORUŽJA

Konferencija naglašava najveći značaj razoružanja kao jednog od osnovnih problema savremenog sveta i ističe potrebu postizanja hitnih i praktičnih rešenja, koja bi oslobodila čovečanstvo od opasnosti od rata i od osećanja nesigurnosti.

Konferencija sa zabrinutošću ističe da nastavljanje trke u naoružanju i ogromna postignuta usavršavanja u proizvodnji oružja za masovno uništavanje i stvaranje zaliha toga oružja prete svetu oružanim sukobom i uništenjem. Konferencija apeluje na velike sile da preduzmu nove i hitne korake u pravcu postizanja opšteg i potpunog razoružanja pod strogom i efikasnom međunarodnom kontrolom.

Konferencija izražava žaljenje što, uprkos naporima članova Komiteta 18 nacija za razoružanje — i to, naročito, članova predstavnika neangažovanih zemalja, rezultati zasad nisu zadovoljavajući. Ona apeluje na velike sile da, u saradnji sa drugim članovima toga Komiteta, nastave svoje napore odlučno i u cilju da se što pre zaključi sporazum o opštem i potpunom razoružanju.

Konferencija poziva sve države da pristupe Moskovskom ugovoru o delimičnoj zabrani eksperimenata sa nuklearnim oružjem i da poštuju njegove odredbe u interesu mira i blagostanja čovečanstva.

Konferencija apeluje na proširenje Moskovskog ugovora u cilju obuhvatanja podzemnih eksperimenata i obustavljanja vršenja takvih eksperimenata do proširivanja sporazuma.

Konferencija apeluje na brzo zaključivanje sporazuma o raznim drugim delimičnim i pomoćnim merama razoružanja, koje su predložili članovi Komiteta 18 nacija za razoružanje.

Konferencija apeluje na velike sile da budu inicijatori u sprovođenju odlučnih i hitnih mera, koje bi omogućile znatna smanjenja njihovih vojnih budžeta.

Konferencija apeluje na velike sile da ne vode nikakvu politiku koja bi bila pogodna za distribuciju nuklearnih oružja i njihovih sporednih proizvoda među onim državama koje ih sada ne poseduju. Ona podvlači veliku opasnost od širenja nuklearnih oružja i apeluje na sve države, naročito na one koje poseduju nuklearno oružje, da zaključe sporazume o nerasprostranjivanju i da se saglase o merama koje bi obezbedile postepeno likvidiranje postojećih arsenala nuklearnih oružja.

U okviru ovih napora, šefovi država ili vlada izjavljuju da su spremni da ne proizvode nuklearna oružja, da ih ne stiču i da ne vrše eksperimente sa njima, i apeluju na sve zemlje, uključujući one koje nisu potpisale Moskovski ugovor, da se pridruže sličnoj obavezi i da učine potrebne korake u cilju sprečavanja da nuklearne sile iskoriste njihove teritorije, luke i aerodrome za dislokaciju i distribuciju nuklearnog oružja. Trebalo bi da ta obaveza bude predmet ugovora koji bi se zaključio na međunarodnoj konferenciji sazvanoj pod okriljem Ujedinjenih nacija i kome bi mogle da pristupe sve države. Dalje, konferencija apeluje na sve nuklearne sile da poštuju duh ove deklaracije.

Konferencija pozdravlja sporazum velikih sila da ne izbacuju nuklearna i druga oružja za masovno uništavanje u kosmičku orbitu i izražava svoje ubeđenje da je potrebno

zaključiti međunarodni ugovor o zabrani korišćenja kosmosa u vojne svrhe. Konferencija apeluje na punu međunarodnu saradnju u miroljubivom korišćenju kosmosa.

Konferencija apeluje na države koje su imale uspeha u ispitivanju kosmosa da razmenjuju i rasturaju informacije o sprovedenim istraživanjima na tome polju, kako bi svi mogli da imaju koristi od naučnog napretka u miroljubivom korišćenju kosmosa. Konferencija je mišljenja da radi postizanja te svrhe treba u pogodno vreme sazvati jednu međunarodnu konferenciju.

Konferencija smatra da su Deklaracija afričkih država u pogledu denuklearizacije Afrike, težnje zemalja Latinske Amerike da denuklearizuju svoj kontinent i razni predlozi u vezi sa denuklearizacijom oblasti u Evropi i Aziji koraci u pravilnom smeru, jer su od koristi za učvršćivanje međunarodnog mira i bezbednosti i za smanjivanje međunarodnih zategnutosti.

Konferencija preporučuje uspostavljanje denuklearizovanih zona, koje bi obuhvatile te i druge oblasti i svetske okeane, naročito one u kojima dosad nije bilo nuklearnog oružja, u skladu sa izraženim željama zainteresovanih država i naroda. Takođe, Konferencija apeluje na nuklearne sile da poštuju ove denuklearizovane zone.

Konferencija je ubeđena da bi sazivanje svetske konferencije za razoružanje pod okriljem Ujedinjenih nacija, na koju bi bile pozvane sve zemlje, pružilo snažnu podršku sadašnjim naporima da se stavi u pokret proces razoružanja i da se obezbedi nastavljanje i stalno razvijanje toga procesa. Stoga Konferencija apeluje na zemlje učesnice da preduzmu, na predstojećem zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, sve potrebne korake za održavanje takve konferencije i bilo koje druge specijalne konferencije za zaključivanje specijalnih sporazuma o izvesnim merama razoružanja.

Konferencija apeluje na sve nacije da učestvuju u zajedničkom usavršavanju miroljubivog korišćenja atomske energije za dobro celoga čovečanstva i, naročito, da pružavaju osvajanje poizvodnje atomske energije i druge tehničke vidove u kojima bi međunarodna saradnja mogla da se najefikasnije realizuje putem slobodne razmene takvih naučnih informacija.

VIII

VOJNI PAKTOVI, STRANE TRUPE I BAZE

Konferencija ponavlja svoje ubeđenje da postojanje vojnih blokova, saveza i paktova velikih sila, koji od toga potiču, pojačava hladni rat i jača međunarodnu zategnutost. Neangažovane zemlje se zbog toga suprotstavljaju učešću u takvim paktovima i savezima.

Konferencija smatra zadržavanje ili dalje uspostavljanje stranih vojnih baza i stacioniranje stranih trupa na teritorijama drugih zemalja, protiv izražene volje tih zemalja, kao grubo kršenje suvereniteta država i kao pretnju slobodi i međunarodnom miru. Ona dalje smatra kao posebno nedozvoljeno postojanje ili dalje uspostavljanje baza u zavisnim teritorijama, koje mogu biti upotrebljene za održavanje kolonijalizma ili u druge svrhe.

Primećujući sa zabrinutošću da su strane vojne baze u praksi sredstvo za vršenje pritiska na nacije i za usporavanje njihove emancipacije i razvoja, zasnovanih na njihovim sopstvenim ideološkim, političkim, ekonomskim i kulturnim idejama, konferencija proklamuje svoju punu podršku zemljama koje traže da obezbede evakuaciju stranih baza sa svoje teritorije i poziva sve države koje drže trupe ili baze u drugim zemljama da ih odatle uklone.

Konferencija smatra da je održavanje vojne baze Sjedinjenih Američkih Država u Gvantanamu (Kuba) u suprotnosti sa voljom vlade i naroda Kube i da predstavlja kršenje odredaba sadržanih u Deklaraciji Beogradske konferencije; da predstavlja kršenje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Kube.

Primećujući da kubanska vlada izražava svoju spremnost da reši svoj spor oko baze Gvantanamo sa Sjedinjenim Državama na normalan način, Konferencija traži od vlade Sjedinjenih Država da povede pregovore sa kubanskom vladom o evakuaciji te baze.

Konferencija osuđuje izraženu nameru imperijalističkih sila da uspostave baze na Indijskom okeanu, kao proračunati pokušaj da se zaplaše nove zemlje Afrike i Azije i kao neoprpadano širenje politike neokolonijalizma i imperijalizma.

Konferencija takođe preporučuje likvidiranje stranih baza na Kipru i povlačenje stranih trupa iz te zemlje.

IX

UJEDINJENE NACIJE:

NJIHOVA ULOGA U MEĐUNARODNIM

POSLOVIMA, PRIMENA NJIHOVIH

REZOLUCIJA I IZMENA NJIHOVE POVELJE

Zemlje učesnice proklamuju:

Organizacija Ujedinjenih nacija obrazovana je da bi podstakla međunarodni mir i bezbednost, da bi razvila međunarodno razumevanje i saradnju, da bi očuvala prava čoveka i osnovne slobode i da bi postigla sve ciljeve Povelje. Organizacija Ujedinjenih nacija, da bi bila efikasan instrument, mora biti otvorena za sve države sveta. Naročito je potrebno da zemlje koje se još uvek nalaze pod kolonijalnom dominacijom steknu nezavisnost bez odlaganja i zauzmu svoje mesto koje im po pravu pripada u zajednici nacija.

Neophodno je za efikasan rad Ujedinjenih nacija da sve nacije poštuju njihove osnovne principe miroljubive koegzistencije, saradnje, odricanja od pretnje ili upotrebe sile, principe slobode i jednakosti bez diskriminacije u odnosu na rasu, pol, jezik ili veru.

Uticaj i efikasnost Ujedinjenih nacija takođe zavise od ravnopravnog predstavnštva raznih geografskih oblasti u raznim organima Ujedinjenih nacija i u službi Ujedinjenih nacija.

Konferencija beleži sa zadovoljstvom da je sa rezolucijom 1991 (XVIII), Generalna skupština preduzela prvi pozitivni korak u pravcu preobražaja strukture Ujedinjenih nacija u skladu sa povećanim članstvom i potrebom da se obezbedi šire učešće država u radu njihovih organa. Ona apeluje na sve članice Ujedinjenih nacija da ratifikuju što je moguće brže amandmane na Povelju, prihvaćene na Osamnaestom zasjedanju Generalne skupštine.

Konferencija priznaje najviši značaj Ujedinjenih nacija i potrebu da im se omogući da izvrše funkcije koje su im poverene za očuvanje međunarodne saradnje između država.

U tom cilju, neangažovane zemlje treba da se uzajamno konsultuju na nivou ministara inostranih poslova ili šefova delegacija na svakom zasjedanju Ujedinjenih nacija.

Konferencija podvlači potrebu prilagođavanja Povelje dinamičnim promenama i evoluciji međunarodnih uslova.

Konferencija izražava nadu da će šefovi država ili vlada država članica Ujedinjenih nacija prisustvovati redovnom zasjedanju Generalne skupštine povodom 20-godišnjice organizacije.

Podsećajući na preporuku Beogradske konferencije, Konferencija traži od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija da uspostavi prava Narodne Republike Kine i da prizna predstavnike te vlade kao jedine legitimne predstavnike Kine u Ujedinjenim nacijama.

Konferencija preporučuje državama članicama Ujedinjenih nacija da poštuju rezoluciju Ujedinjenih nacija i da pruže Organizaciji svu potrebnu pomoć, kako bi ispunila svoju ulogu u očuvanju međunarodnog mira i bezbednosti.

X

EKONOMSKI RAZVOJ I SARADNJA

Šefovi država ili vlada zemalja učesnica na ovoj Konferenciji;

Uvereni da se mir mora zasnivati na zdravim i čvrstim ekonomskim temeljima;

Da postojanje siromaštva predstavlja opasnost po svet-ski mir i prosperitet;

Da je ekonomska emancipacija bitni element u borbi za eliminisanje političke dominacije;

Da je poštovanje prava naroda i nacija da kontrolišu i slobodno raspolažu svojim nacionalnim bogatstvom i sredstvima neophodno za njihov ekonomski razvoj;

Svesni da države učesnice imaju posebnu odgovornost da učine sve što mogu da bi probile barijeru nerazvijenosti;

Verujući da je ekonomski razvoj obaveza celokupne međunarodne zajednice;

Da je dužnost svih zemalja da doprinesu brzom evoluciji jednog novog i pravednog ekonomskog uređenja u kome sve nacije mogu živeti bez straha, nemaštine ili očajanja i dostići svoj puni rast u porodici nacija;

Da struktura svetske privrede i postojeće međunarodne institucije za međunarodnu trgovinu i razvoj nisu uspele ni da smanje disparitet u prihodu po stanovniku naroda u zemljama u razvoju i razvijenim zemljama, niti da unaprede međunarodnu akciju kako bi se ispravile ozbiljne i sve veće disproporcije između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju;

Naglašavajući imperativnu potrebu da se proširi i pojača međunarodna saradnja, zasnovana na jednakosti u skladu sa potrebama ubrzanog ekonomskog razvoja;

Konstatujući da je, kao rezultat predloga usvojenih u Beogradu 1961. i razrađenih u Kairu 1962. godine, u Ženevi održana 1964. godine Konferencija OUN za trgovinu i razvoj;

Smatrajući da, mada Ženevska konferencija predstavlja prvi korak u evoluciji jedne nove međunarodne ekonomske politike za razvoj i pruža zdravu bazu za napredak ubuduće, postignuti rezultati nisu u skladu sa osnovnim potrebama zemalja u razvoju, niti su u srazmeri s njima;

Podržavaju zajedničku deklaraciju »Sedamdeset i sedam« zemalja u razvoju na završetku te Konferencije, i obećavaju saradnju zemalja učesnica u jačanju njihove solidarnosti;

Traže od svih država da hitno primenjuju preporuke sadržane u završnom aktu Konferencije OUN za trgovinu i razvoj, i posebno da sarađuju u što skorijem stvaranju novih međunarodnih institucija predloženih u njemu, tako da se problemi trgovine i ekonomskog razvoja mogu efikasnije i brže rešavati;

Smatraju da je demokratska procedura, koja ne dozvoljava nikakve privilegisane pozicije, neophodna na ekonomskom, kao i na političkom planu;

Da je nova međunarodna podela rada potrebna da bi se ubrzala industrijalizacija zemalja u razvoju i modernizacija njihove poljoprivrede, tako da im se omogući da ojačaju domaće privrede i diverzifikuju svoju izvoznu trgovinu;

Da su diskriminatorske mere bilo kakve vrste, preduzimane protiv zemalja u razvoju zbog razlika u socijalno-ekonomskim sistemima, suprotne duhu Povelje Ujedinjenih nacija, da predstavljaju opasnost za slobodan tok trgovine i mir, i da zato treba da budu eliminisane;

Izjavljuju da praksa nečovečne politike aparthejda ili rasne diskriminacije ma u kom delu sveta treba da bude

eliminisana svim mogućim sredstvima, uključujući i ekonomske sankcije;

Preporučuju da cilj ekonomskog razvoja, koji su postavile Ujedinjene nacije za deceniju razvoja, treba da bude revidiran u pravcu podizanja;

Da visina iznosa kapitala namenjenog zemljama u razvoju i termini i uslovi transfera treba da budu prošireni i poboljšani bez političkih obaveza, tako da se pojačaju naponi tih zemalja da izgrade privredu koja se oslanja na samu sebe;

Da se razradi program akcije za povećanje dohotka u devizama zemalja u razvoju i, posebno, da se omogući pristup sirovina zemalja u razvoju na tržišta industrijalizovanih zemalja na pravičnoj osnovi i industrijske robe iz zemalja u razvoju na bazi preferencijala;

Da se uspostavljanje specijalizovane agencije za industrijski razvoj ubrza;

Da članovi regionalnih ekonomskih grupa učine sve što mogu kako bi se obezbedilo da ekonomska integracija doprinosi podsticanju povećanja uvoza iz zemalja u razvoju, bilo pojedinačno, bilo kolektivno;

Da preporuku Konferencije OUN za trgovinu i razvoj o sazivanju konferencije opunomoćenika radi usvajanja međunarodne konvencije u cilju obezbeđenja prava na slobodan tranzit i pristup moru onim zemljama koje nemaju izlaz na more, Ujedinjene nacije sprovedu u delo početkom iduće godine, i da se uzmu u obzir načela ekonomske saradnje usvojena na Konferenciji OUN za trgovinu i razvoj u vezi sa tranzitnom trgovinom zemalja koje nemaju izlaz na more;

Pozivaju zemlje učesnice da usklade mere kako bi se postigli prisniji ekonomski odnosi između zemalja u razvoju na bazi jednakosti, međusobne koristi i međusobne pomoći, imajući na umu obaveze svih zemalja u razvoju da povoljno razmatraju ekspanziju svoje recipročne trgovine, da se ujedine protiv svih formi ekonomske eksploatacije i da jačaju međusobno konsultovanje;

Pozivaju članove »Sedamdeset i sedam« zemalja u razvoju, koji su prisno sarađivali na Konferenciji OUN za trgovinu i razvoj 1964. godine u Ženevi, da se međusobno konsultuju za vreme sledećeg zasedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija sa ciljem da konsoliduju svoje napore i usklade svoju politiku blagovremeno za sledeću konferenciju za trgovinu i razvoj u 1966. godini;

Uvereni da napredak ka razoružanju povećava sredstva raspoloživa za ekonomski razvoj;

Podržavaju predlog da se sredstva koja se sada koriste za naoružanje orijentišu na razvoj nedovoljno razvijenih oblasti sveta i podsticanje prosperiteta čovečanstva.

XI

KULTURNA, NAUČNA I PROSVETNA SARADNJA I KONSOLIDOVANJE MEĐUNARODNIH I REGIONALNIH ORGANIZACIJA KOJE DELUJU NA OSTVARENJU TOG CILJA

Šefovi država ili vlada koji učestvuju na Konferenciji:

Smatrajući da su politički, ekonomski, socijalni i kulturni problemi čovečanstva tako međusobno povezani da iziskuju usklađenu akciju;

Smatrajući da je saradnja na polju kulture, prosvete i nauke potrebna radi produbljivanja ljudskog razumevanja, radi učvršćenja slobode, pravde i mira, i radi napretka i razvoja;

Imajući na umu da su političko oslobođenje, socijalna emancipacija i naučni napredak doveli do osnovnih promena u shvatanjima i životu ljudi;

Uviđajući da kultura doprinosi proširenju duha i da obogaćuje život, da sve ljudske kulture imaju svoje specijalne vrednosti i da mogu doprineti opštem napretku, da su mnoge kulture bile ugušivane i kulturni odnosi prekidani pod kolonijalnom dominacijom, da međunarodno razumevanje i napredak zahtevaju oživljavanje i obnovu tih kultura, slobodan izraz njihove osobenosti i nacionalnog karaktera, i dublje međusobno priznavanje njihovih vrednosti, tako da se obogati zajedničko kulturno nasleđe čoveka;

Smatrajući da je prosveta osnovna potreba za napredak čovečanstva i da nauka ne samo da povećava bogatstvo i blagostanje nacija, nego i da daje nove vrednosti civilizaciji;

Ceneći rad međunarodnih i regionalnih organizacija u podsticanju prosvetne, naučne i kulturne saradnje među nacijama;

Smatrajući da takva saradnja među nacijama na prosvetnom, naučnom i kulturnom polju treba da jača i da se proširuje;

Preporučuju da se međunarodna saradnja u prosveti podstiče tako da se svakom licu u svim krajevima sveta

pruži odgovarajuća mogućnost za prosvetu, da se proširi prosvetna pomoć radi razvoja međusobnog razumevanja i priznavanja raznih kultura i načina života odgovarajućom nastavom o pravima i dužnostima građana, i da se podstiče međunarodno razumevanje nastavom o načelima Ujedinjenih nacija na raznim nivoima prosvete;

Predlažu da se podstiče i pojačava slobodna i sistematskija razmena naučnih informacija i, naročito, pozivaju razvijene zemlje da sa zemljama u razvoju dele svoje naučno i tehničko znanje, tako da se preimućstva naučnog i tehnološkog napretka mogu upotrebiti za podsticanje ekonomskog razvoja;

Traže od svih zemalja da u svom zakonodavstvu usvoje načela sadržana u Deklaraciji Ujedinjenih nacija o pravima čoveka;

Saglasni su da zemlje učesnice treba da usvoje mere za jačanje svojih međusobnih veza na polju prosvete, nauke i kulture;

Izražavaju svoju rešenost da pomažu, konsoliduju i jačaju međunarodne i regionalne organizacije koje rade u tom smislu.

JUGOSLAVIJA I MALI

Odnosi između Jugoslavije i Republike Malija pokazivali su već od prvih zvaničnih kontakata predstavnika dveju zemalja tendenciju brzog pozitivnog razvoja. Velika podudarnost gledišta dveju zemalja o najvažnijim međunarodnim problemima, bliskost ideoloških stavova vlada i partija obeju zemalja o problemima unutrašnjeg uređenja i razvoja, kao i njihovo uverenje da je međusobna saradnja u obostranom interesu i u interesu mira i napretka u svetu, omogućili su da se u razviku jugoslovensko-malijskih odnosa u relativno kratkom periodu postigne takav napredak za kakav je obično potrebno duže vreme normalnih međudržavnih odnosa. Period međusobnog upoznavanja partija i vlada dveju zemalja, iako je ono još uvek prisutno u smislu dubljeg upoznavanja, već je prevaziđen i prerastao u fazu međusobnih konsultovanja, razmene iskustava i aktivne saradnje na političkom, ekonomskom, kulturnom i drugim poljima.

POLITIČKI ODNOSI

Diplomatski odnosi između Jugoslavije i Malija uspostavljeni su u novembru 1960, tj. ubrzo posle proglašenja Malija za nezavisnu republiku (juna 1960). Jugoslavija je otvorila Ambasadu u Bamaku 1961, a Mali u Beogradu 1962.

Pored istovetnih ili sličnih gledišta u osnovnim međunarodnim problemima, odnose između Jugoslavije i Malija karakteriše i bliskost ideoloških stavova političkih organizacija dveju zemalja — SSRNJ i Sudanske unije, jedinstvene partije malijskog naroda — o osnovnim pitanjima unutrašnjeg društvenog uređenja: o uklanjanju socijalnih nepravdi, o unapređenju privrede na novim društvenim osnovama, o izgradnji socijalističkog društva, o uspostavljanju pravičnih međunarodnih odnosa uklanjanjem velikih razlika između razvijenih i nerazvijenih zemalja, i dr. Međupartijski odnosi i saradnja daju i međudržavnim odnosima između dveju zemalja dublju i bogatiju sadržinu i dopunjuju i pospešuju saradnju njihovih drugih društveno-političkih organizacija (sindikata, omladine i žena).

Inspiratori pozitivnih jugoslovensko-malijskih odnosa su predsednici Josip Broz Tito i Modibo Keita. Poseta predsednika Tita Maliju marta 1961. godine¹ i predsednika Keite Jugoslaviji juna 1961. godine² njihovi susreti na Beogradskoj i Kairskoj konferenciji neangažovanih zemalja i razmena poruka o važnim međunarodnim pitanjima predstavljali su osnovni faktor u ostvarivanju jugoslovensko-malijskog prijateljstva. Posle susreta šefova država i njihove razmene mišljenja usledile su pojačane razmene državnika, stručnjaka, privrednika, studenata itd., kao i materijalnih dobara.

Govoreći o socijalističkoj orijentaciji Malija i jugoslovensko-malijskim odnosima predsednik Keita je u intervjuu dopisniku Tanjuga uoči posete predsednika Tita Maliju, pored ostalog, izjavio: »Verujem da znate za osećanja koja lično gajim prema predsedniku Titu. Poznato je i poštovanje malijskog naroda prema narodu Jugoslavije. Ti osećaji i prijateljstvo nisu samo sentimentalne prirode, već su i objektivni. Jugoslavija je jedna od prvih zemalja

koja je usvojila politiku neangažovanja. S druge strane, to je zemlja koja izgrađuje socijalizam. Vodeći računa o realnostima, Mali i Jugoslavija su takođe vrlo bliski u spoljnoj politici. Zbog svega toga Sudanska unija želi da se ojačaju ne samo međudržavni odnosi već i veze između političkih organizacija naše dve zemlje.«

Za razvoj odnosa između dve zemlje od posebnog značaja su bili i razgovori partijsko-državnih delegacija u novembru 1963. u Beogradu i februara 1964. u Bamaku. U zajedničkom saopštenju o razgovorima partijsko-državnih delegacija u Beogradu, kojima su na čelu bili član Izvršnog komiteta CK SKJ Veljko Vlahović i potpredsednik vlade Republike Mali i član Politbiroa Sudanske unije Žan Mari Kone, konstatovana je »identičnost ili bliskost gledišta o aktuelnim kretanjima u međunarodnim odnosima, kao i o ulozi koju socijalističke i novooslobođene zemlje i sve progresivne snage treba da odigraju u borbi za mir i koegzistenciju, za ravnopravne odnose u međunarodnoj saradnji, za pobedu socijalizma u svetu«. U saopštenju je takođe istaknuto da su dve delegacije »izvršile razmenu gledišta i informacija o aktivnosti SSRNJ i Sudanske unije i dogovorile se o budućoj međusobnoj saradnji.«

Istovetnost ili bliskost gledišta o međunarodnim pitanjima i želja za daljim unapređenjem saradnje između dveju zemalja i partija, ponovo je istaknuta u zajedničkom saopštenju o poseti Maliju jugoslovenske partijsko-državne delegacije na čelu sa predsednikom Saveznog odbora SSRNJ Lazarom Koliševskim u februaru 1964.

Pored pomenutih, proširenju saradnje između dve zemlje doprineo je i niz drugih međusobnih poseta. U martu 1962. Mali je posetila jugoslovenska partijsko-državna delegacija na čelu sa članom SIV-a Avdom Humom, u aprilu predsednik Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije Svetozar Vukmanović učinio je posetu malijskim sindikatima, a u septembru delegacija SSRNJ prisustvovala je Kongresu Sudanske unije u Bamaku. Oktobra iste godine u Jugoslaviji je boravio ministar javnih radova Malija Umar Baba Dijara.

U 1963. takođe je bilo više uzajamnih poseta na visokom nivou. U januaru je u Jugoslaviji boravio malijski ministar informacija Mamadu Gologo, u martu ministar kulture Abdula Singare, u junu delegacija visokih malijskih funkcionera iz resora informacija, a u avgustu organizacioni sekretar Sudanske unije i potpredsednik Parlamenta Jakub Maiga i član Politbiroa Sudanske unije Tidijam Keita. U martu iste godine pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove Josip Đerđa posetio je Mali.

Intenzivni kontakti između jugoslovenskih i malijskih političkih ličnosti nastavljeni su i u 1964. Pored susreta predsednika Tita i Keite na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja u Kairu i posete jugoslovenske partijsko-državne delegacije na čelu sa Lazarom Koliševskim, došlo je i do drugih zvaničnih susreta. U Maliju u januaru je nezvanično boravio član SIV-a Svetislav Stefanović. Iste godine u maju, Jugoslaviju je posetio ministar u malijskoj vladi i visoki komesar za omladinu i sport Musa Keita, a Petom kongresu Saveza sindikata Jugoslavije (u aprilu) prisustvovala je i delegacija malijskih sindikata.

EKONOMSKI ODNOSI

Robna razmena i investiciona saradnja između Jugoslavije i Malija zasnivaju se na sledećim ugovornim instrumentima:

— na Sporazumu o trgovini i privrednoj saradnji od 7. marta 1961, kojim je utvrđena robna razmena na bazi robnih lista i predviđeno osnivanje mešovite komisije koja treba da se sastaje jedanput godišnje. Sporazum je zaključen na godinu dana, s mogućnošću produžavanja za godišnje periode, i sadrži klasične odredbe sa klauzulom najvećeg povlašćenja (izuzev u slučaju pograničnih zemalja i pogodnosti koje proističu iz carinske unije);

— na Platnom sporazumu od 7. marta 1961, kojim je predviđeno plaćanje putem kliringa, i na Sporazumu

Vidi: »Jug. pregled«, 1961, maj, str. 225—230 (29—34).

Vidi: »Jug. pregled«, 1961, jun, str. 285—286 (55—56 i 284 (54).

od 12. oktobra 1961, kojim je utvrđeno da se klirinški računi vode u US dolarima; i

— na Protokolu o isporuci investicionih dobara i opreme na kredit od 12. oktobra 1961, kojim je Jugoslavija odobrila Maliju kredit u iznosu od 10 miliona dolara za isporuke opreme i usluga.

Posle razgovora između ekonomskih delegacija dveju zemalja, 9. novembra 1963. potpisan je Protokol o razgovorima o ekonomskoj saradnji, kojim su rešena neka pitanja boljeg razvijanja međusobne robne razmene i investicione saradnje.

I pored niza objektivnih teškoća, robna razmena između dve zemlje pokazuje tendenciju porasta (tabela 1).

TABELA 1 — ROBNA RAZMENA IZMEĐU JUGOSLAVIJE I MALIJE 1962—1964.

(U milionima din.)

Godina	Izvoz u Mali	Uvoz iz Malije	Saldo
1962	46	—	+ 46
1963	274	38	+ 236
1964 (9 meseci)	40	271	— 231

Podaci: Statistika spoljne trgovine; za 1964. podaci Narodne banke SFRJ.

Jugoslavija izvozi u Mali lekove, plugove, rezervoare za vodu, cipele, tekstil i šatore, a uvozi arašid, pamuk i gumiarabiku.

U okviru kreditnog sporazuma od 12. oktobra 1961, dosad su zaključeni sledeći investicioni poslovi:

»Ingra« iz Zagreba izgradila je fabriku za preradu paradajza i mangoa u Baguinedi. koja je puštena u pogon u februaru 1964. To je prvi industrijski objekat izgrađen u okviru prvog petogodišnjeg privrednog plana Malija;

»Tekig-invest« iz Beograda isporučio je opremu za radionicu tepiha blizu Bamaka. »Agrovojvodina« iz Novog Sada isporučila je 10 hiljada komada plugova i 500 komada lednih prskalica;

»Energoprojekt« iz Beograda gradi tri klanice u mestima Gaou, Segou i Moptiju. Klanica u Gaou je završena i biće uskoro puštena u pogon, a radovi na drugoj klanici su u toku i za nju je isporučena oprema. »Energoprojekt« je izradio i projekte za ove klanice;

»Energoprojekt« je zaključio ugovore za: izgradnju vodovodne mreže u Segou, za izgradnju vodovoda u Sikasou,

za elektrifikaciju Mopti—Sevare i za elektrifikaciju jednog kvarta u gradu Markala.

Svi navedeni objekti, kao i isporuka opreme, dati su Maliju na kredit pod uslovom kakve Jugoslavija daje prijateljskim zemljama u razvoju.

TEHNIČKA SARADNJA

Sporazum o tehničkoj saradnji između Jugoslavije i Malije zaključen je 7. marta 1961, a novembra 1963. potpisan je u Beogradu Protokol o sprovođenju Sporazuma o tehničkoj saradnji i usvojen prvi periodični plan te saradnje. Juna 1963. izvršena je razmena pisama između šefa delegacije Malije i predstavnika Tanjuga, Saveza novinara Jugoslavije, »Filmskih novosti«, Turističkog saveza Jugoslavije i »Turističke štampe« o saradnji u oblasti novinarstva, filma i turizma. Decembra 1963. zaključen je u Bamaku Protokol o saradnji na području filma, a 2. oktobra 1964. takođe u Bamaku, Protokol o primeni Sporazuma o ekonomskoj i tehničkoj saradnji u oblasti informacija.

Ovim instrumentima regulisan je niz principijelnih i tehničko-administrativnih pitanja u vezi sa pružanjem raznih oblika tehničke pomoći, angažovanjem stručnjaka, davanjem stipendija, i dr.

Jugoslovenska vlada se obavezala da učestvuje u plaćanju određenog broja stručnjaka koje bude poslala Maliju i odobrila izvestan broj stipendija za usavršavanje malijskih stažista i za redovne studije i školovanje malijskih studenata u Jugoslaviji.

Za pružanje pomoći u oblasti privrede u Maliju je angažovano 5 jugoslovenskih stručnjaka. U Jugoslaviji je dosad bilo na obuci, školovanju ili usavršavanju ukupno 106 stažista, a sada se 42 stipendista nalaze na Višoj poljoprivrednoj školi, Višoj privrednoj školi, Višoj upravnoj školi, Višoj geodetskoj školi, Višoj pomorskoj školi, Višoj mašinskoj školi, Centru za obučavanje elektrotehničara, na kursu za upravljanje privrednim preduzećima, na praksi za automehaničare, na specijalizaciji u oblasti turizma i na praksi u klaničnoj industriji.

U okviru saradnje u oblasti filma i informacija »Filmske novosti« su snimale i izradile za nadležnu malijsku filmsku instituciju 20 dokumentarnih filmova (2 u 1963. i 18 u 1964). Radi pružanja pomoći u organizovanju lista odnosno novinske agencije u Maliju su boravila dva jugoslovenska novinara.

IZVOR: Dokumentacija Državnog sekretarijata za inostrane poslove.

M. M.

SADRŽAJ 1964.

STANOVNIŠTVO

Stanovništvo Jugoslavije po polu i starosti	51—58 (1—8)
Pismenost i školska sprema stanovništva	101—108 (9—16)
Porast gradskog stanovništva	191—194 (17—20)

OPŠTA POLITIKA

Društveni plan Jugoslavije za 1964. i mere za njegovo izvršenje	1—6 (1—6)
---	-----------

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Organizacija i metodi rada Savezne skupštine (referat Edvarda Kardelja)	59—76 (1—18)
Rad Savezne skupštine (od 29. juna 1963. do 10. jula 1964)	277—282 (65—70)
Aktuelna pitanja rada Saveznog izvršnog veća (Izveštaj predsednika SIV-a Petra Stambolića Saveznoj skupštini)	283—289 (71—77)
Predsednik Republike	363—364 (87—88)
Statuti opština	323—328 (81—86)
Ustavno sudstvo	149—154 (43—48)
Sudstvo u 1963.	290—292 (78—80)
Kriminalitet i neke druge društveno štetne pojave	195—204 (53—62)
Preporuka Savezne skupštine o daljem radu na suzbijanju kriminala i nekih drugih društveno štetnih pojava	205—206 (63—64)
Izbor organa upravljanja u radnim organizacijama	155—158 (49—52)
Funkcioneri političko-izvršnih, upravnih i pravosudnih organa federacije, republika i pokrajina	77—100 (19—42)
SFR Jugoslavija	77—81 (19—23)
SR Bosna i Hercegovina	81—83 (23—25)
SR Crna Gora	84—86 (26—28)
SR Hrvatska	86—88 (28—30)
SR Makedonija	89—91 (31—33)
SR Slovenija	91—94 (33—36)
SP Srbija	94—97 (36—39)
AP Kosovo i Metohija	97—98 (39—40)
AP Vojvodina	98—100 (40—42)

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Članstvo SKJ	293—295 (33—35)
VI plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije	109—116 (1—8)
SSRN u opštini (Teze Saveznog odbora SSRNJ—Organizaciono-politička iskustva i zadaci SSRN u opštini)	233—240 (25—32)
Aktuelna pitanja kadrovske politike i pripreme za skupštinske izbore (Teze VI plenuma Saveznog odbora SSRNJ)	329—332 (39—42)
Članstvo Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije 1959—1963.	159—161 (17—19)
Saradnja SSRNJ sa partijama i organizacijama u Evropi	296—298 (36—38)
Peti kongres Saveza sindikata Jugoslavije	162—166 (20—24)
Razvoj Saveza sindikata Jugoslavije	117—121 (9—13)
Međunarodna aktivnost Saveza sindikata	121—124 (13—16)

PRIVREDA

Rezolucija Savezne skupštine o osnovnim smernicama za dalji razvoj privrednog sistema ..	167—169 (31—33)
Lična potrošnja i društveni standard ..	241—246 (49—54)

Ukupan prihod i njegova raspodela u 1963. . . .	207—216 (39—48)
Oporezivanje individualnih poljoprivrednih proizvođača	125—129 (17—21)
Oporezivanje samostalnih zanatlija	170—174 (34—38)
Osiguranje imovine i lica	255—260 (63—68)
Industrija u 1963.	299—305 (69—75)
Razvoj elektroenergetike	365—370 (103—108)
Proizvodnja i potrošnja cementa	136—138 (28—30)
Industrija piva	20—22 (14—16)
Rezolucija Savezne skupštine o razvoju poljoprivrede	341—342 (95—96)
Poljoprivreda u 1963.	306—312 (76—82)
Stočarstvo 1957—1963.	371—380 (109—111)
Poljoprivredne organizacije u proizvodnji i na tržištu	247—254 (55—62)
Proširenje površina društvenih poljoprivrednih gazdinstava	7—13 (1—7)
Proizvodnja i potrošnja belih zita	130—135 (22—27)
Govedarstvo	14—29 (8—13)
Mlekarstvo	343—348 (97—102)
Unutrašnja trgovina u 1963.	313—316 (83—86)
Investiciona saradnja Jugoslavije sa zemljama u razvoju	333—340 (89—94)

SOCIJALNA POLITIKA I ZDRAVSTVO

Socijalno osiguranje u 1963.	261—266 (5—10)
Zdravstveno stanje i zaštita odojčadi i male dece ..	175—178 (1—4)

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Preporuka Savezne skupštine u vezi sa stanjem i problemima u oblasti osnovnog obrazovanja ..	179—181 (1—3)
Nastavni kadar u osnovnoj školi	182—184 (4—6)
Izdavačka delatnost 1956—1963.	217—227 (7—17)
Pregled izdavačkih preduzeća i drugih značajnijih izdavača u 1963.	228—229 (18—19)
Preporuka Savezne skupštine o unapređenju izdavačke delatnosti	230—232 (20—22)

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Organizacija fizičke kulture	381—384 (1—4)
------------------------------------	---------------

SPOLJNA POLITIKA

Spoljna politika Jugoslavije u 1963.	185—190 (37—42)
Učešće Jugoslavije na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	23—32 (1—10)
Govor predsednika Tita na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	33—35 (11—13)
Pripreme za konferenciju UN o trgovini i razvoju ..	139—144 (31—36)
Učešće Jugoslavije u radu Konferencije UN o trgovini i razvoju	267—276 (43—52)
Jugoslavija na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja	385—390 (73—78)
Govor predsednika Tita na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja	391—394 (79—82)
Program za mir i međunarodnu saradnju (Deklaracija Druge konferencije neangažovanih zemalja)	395—402 (83—90)
Državne posete	317—322 (53—58); 357—359 (67—69)
Jugoslavija i Čehoslovačka	349—356 (59—66)
Jugoslavija i Mali	403—404 (91—92)
Jugoslavija i Rumunija	36—40 (24—29)
Međunarodni ugovori	41—44 (21—24); 360—362 (70—72)
Diplomatsko-konzularna predstavništva	45—50 (25—30)

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 8.000 dinara / Redakcija: Terazije 41/I/tel. 33-610.
Administracija: Terazije 41/I, Beograd, tel. 33-611, pošt. fah 677.
Žiro račun br. 101-14-637-195. Beograd, uz naznaku »Za Jug. pregled«.

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.